

**Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutu**

QƏZƏNFƏR PAŞAYEV

**HÜSEYN KÜRDOĞLUNUN
POETİK DÜNYASI**

Bakı – “Sabah” – 2017

*AMEA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun
Elmi Şurasının 21 sentyabr 2016-cı il tarixli
qərarı ilə (protokol №6) çap olunur*

Ön sözün müəllifi: İsa Həbibbəyli
*AMEA-nın vitse-prezidenti, Nizami adına
Ədəbiyyat İnstitutunun direktoru, akademik*

Elmi redaktoru: Şirindil Alışanlı
filologiya üzrə elmlər doktoru, professor

Rəyçilər: Safurə Quliyeva
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
Əpoş Vəliyev
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

Q.Paşayev. Hüseyin Kürdoğlunun poetik dünyası.
Bakı: “Sabah”, 2017, 288 səh.

ISBN 978-9952-453-8

Professor Q.Paşayevin bu monoqrafiyası ötən əsrin 50-ci illərində ədəbiyyata gəlmiş görkəmli şair, alim və tərcüməçi Hüseyin Kürdoğlunun yaradıcılığı onun ədəbi-bədii dünyagörüşünü formalaşdıran mühiti və tarixi ədəbi proses fonunda tədqiq olunur, bu poeziyanın sənət sirləri poetik ifadənin bütün qatları, formaları zəminində təhlil olunur.

029 – 2017

© “Sabah” nəşriyyatı, 2017

Mündəricat

İsa Həbibbəyli. Ədəbiyyatşünaslıqda faydalı	örnək
.....	5
Mühiti, həyatı və yaradıcılığının ilk illəri	15
Şairin poetik dünyası	28
Dörtlük tarixində era yaradan şair	73
Zəmanəmizin bayatı ustası	86
Təcnislər	99
Şairin gəraylı dünyası	104
Təsniflər	112
Hüseyn Kürdoğlunun ağıları	117
Rübailər	128
Sağalmaz yarası ilk məhəbbətin	133

Hüseyn Kürdoğlu poeziyası və unudulmaqda olan janrlar	150
Hüseyn Kürdoğlunun uşaq şeirləri	166
Şairin əbədi məhəbbəti	182
Şair, alim, tərcüməçi	200
Elmi axtarış yollarında	210
Folklorşünaslıq fəaliyyəti	218
Əziz oxucu	231
Safurə Quliyeva. Əbədi abidə	233
Hüseyn Kürdoğlunun çap olunmuş kitabları	237
Hüseyn Kürdoğlunun kitablarının üz qabığı	241

Ədəbiyyatşünaslıqda faydalı örnək

XX əsrin ikinci yarısından etibarən gerçəkliyi əks etdirməyə doğru ədəbiyyatda başlanan proseslərin genişlənməsi böyük bir ədəbi cəbhənin meydana gəlməsi ilə nəticələnmişdir. Bədii ədəbiyyatın nəsr qolunda daha qabarıq şəkildə nəzərə çarpan bu qüvvətli meyil poeziyada da özünəməxsus əks-səda tapmış, nümayəndələrini yetirib ədəbi mühitə çıxarmışdır. Əslində, hələ əllinci illərdə ölkə üzrə şəxsiyyətə pərəstiş sindromu aradan qaldırıldıqdan sonra poeziyada ictimai-siyasi məzmunlu romantik pafosu tədricən lirizmin əvəz etməsi prosesi başlanmışdır. Lakin altmışıncıların bütöv bir nəsil kimi cəbhə boyu addımlaması ilə həmin istiqamət daha da dərinləşməyə doğru getmişdir. Ədəbiyyata XX əsrin əllinci illərində gələn və “öz ömrünü dəmadəm sözə verən” Hüseyn Kürdoğlunun

zəngin və çoxcəhətli yaradıcılığı da Azərbaycan ədəbiyyatında gedən həmin proseslərin işığında meydana çıxmışdır. Əslində, Hüseyn Kürdoğlu və onun mənsub olduğu nəsil Azərbaycan “altmışıncıları”nın əvvəli idi. Lakin bədii nəslə müqayisədə şeirdə, xüsusən heca vəznli poeziyada “göydən yerə enmə” prosesi bir qədər çətin gedirdi. Çünki heca vəznli şeiri yüksək romantik zirvəyə qaldırmış xalq şairi Səməd Vurğunun qaynar poetik nəfəsi hələ qulaqlardan getməmişdi və bu şeir günəşinin təsirindən tamamilə ayrılmaq asan məsələ deyildi. Təsadüfi deyildir ki, poeziyada Azərbaycan altmışıncılarını daha çox sərbəst şeir yazarlar təmsil edirdilər. Hüseyn Kürdoğlu və onun təmsil etdiyi ədəbi nəsil isə vəzni dəyişməyərək şeiri insanın həyatı və mənəviyyatına yaxınlaşdırmaq vəzifəsini həyata keçirirdilər. Bu ədəbi nəslin şeirində tərənnümdən gələn romantik əlamətlər müəyyən səviyyədə davam etməklə bərabər, həyatın və insanın nəbzi döyünən duyğu və düşüncələrdə öz əksini tapmışdır. Hüseyn Kürdoğlunun “Həyat ağacı” qismindən olan çoxsaylı şeirləri artıq poeziyada

da gerçəkliyin müdriklik səviyyəsində tərənnümünün oturduğunu göstərir. Bu məqamda Hüseyn Kürdoğlunun şair xəyalı cəmiyyətdəki ideoloji mühitdən deyil, folklardan, klassik ədəbi ənənələrdən və həyatın dərslərindən ilham almışdır. Bu mənada Hüseyn Kürdoğlunun “Həyat ağacı” şeiri XX əsrin altmışıncı illərdən sonrakı poeziya ağacının real mənzərəsini dolğun şəkildə mənalandırır:

Barlıdır, ucadır həyat ağacı,
Bəhəri həm şirin, həm də ki, acı.
Dırmanıb çıxırıq, ucalırıq biz,
Başına çatmamış qocalırıq biz.
Ordan xəyal kimi düşürük bir-bir,
Ağacın dibində ölüm müntəzir,
Göydə tutur bizi, gömür torpağa,
Təzə gələnlərsə çıxır budağa.
Bu cür ülfətdədir ölümle həyat,
Ağacın başına çıxan yox heyhat.

Bütün bunlara görə də XX əsrin ikinci yarısı Azərbaycan poeziyasında Məmməd Araz şeirinə mən-sub poetik təmayül genişləndi. Vəzn və üslub

etibarilə bir-birlərinə çox yaxın olan bu şairlər xalq ədəbiyyatı qaynaqlarından həyata doğru müna-si-bətlərində fərqli yanaşmaları ilə fərdiləşmişlər. Hüseyn Kürdoğlu həm foklardan və klassik ədəbi ənənədən yaradıcı istifadə etmək, həm də müasir həyati mətləbləri mövcud ampuada ifadə etmək istedadı ilə özünəməxsusluq qazanmışdır. Hüseyn Kürdoğlunun yaradıcılığında romantika, didaktika, patetika, lirika və gerçəklik üzvi bir sistem halında cəmləşmişdir. Bu keyfiyyətlər şairin şeirlərinin və poemalarının orijinallığını təmin etmişdir. Bütün bunlara görə ki, Azərbaycan altmışıncılarının “proloqu” kimi meydana çıxan bu ədəbi nəsil əslində yetmiş-səksəninci illər poeziyasında lirizmi bəlli bir səviyyədə yaşadıb saxlamaqla şeirin vətəndaşlıq ruhunun qüvvətlənməsinə güclü təsir göstərmişlər. Hüseyn Kürdoğlunun və onun ədəbi nəslinin yaradıcılığında həyatın adiliklərindən çox milli ideyalar, vətəndaşlıq mövqeyi, tale yüklü məsələlər öz əksini tapmışdır. Bu tipli şeir poeziyada ictimai motivlərlə lirikanın arasında

yaşayıb tarixi yolunu davam etdirmiş, ədəbiyyat tariximizdə izlər salmış, cəmiyyətin irəliyə doğru inkişafına xidmət göstərmişdir. Fikrimizcə, Hüseyn Kürdoğlu ictimai idealların tərənnümü ilə lirika arasında yaranıb inkişaf edən Azərbaycan şeirinin görkəmli nümayəndələrindən biridir.

Tanınmış ədəbiyyatşünas, filologiya elmləri dok--toru, professor Qəzənfər Paşayevin “Hüseyn Kürdoğlunun poetik dünyası” adlı monoqrafiyası bu orijinal şairin həyatı və yaradıcılığını bütün əsas mahiyyəti və istiqamətləri ilə geniş oxucu auditoriyasına, ictimaiyyətə təqdim edən qiymətli elmi əsərdir.

Oxuculara məlumdur ki, professor Qəzənfər Paşayev Azərbaycan kərkükşünaslığının elmi əsaslarını yaratmış görkəmli Azərbaycan alimidir. O, eyni zamanda klassik və müasir Azərbaycan ədəbiyyatının əsas yaradıcıları, görkəmli nümayəndə-ləri olan ədəbi simalara həsr edilmiş ciddi elmi əsərlərin müəllifidir. Qəzənfər Paşayev xalq yazıçıları Anar və Elçin, xalq şairləri Hüseyn Arif və Fikrət Qoca, ədəbiyyatşünas alimlərdən Abbas Zamanov və Bəkir Nəbiyev... haqqında da

sanballı elmi əsərlər meydana qoymuşdur. “Hüseyn Kürd-oğlunun poetik dünyası” monoqrafiyası Qəzənfər Paşayevin ciddi elmi araşdırmalarının nəticəsində meydana çıxan qiymətli monoqrafik tədqiqatdır.

Hər şeydən əvvəl, onu qeyd etmək lazımdır ki, Qəzənfər müəllim Hüseyn Kürdoğlunun poetik dün--yasını dərindən öyrənmişdir. O, tədqiqat obyektini kimi seçdiyi Hüseyn Kürdoğlunun tərcümeyi-halını, mühitini və taleyini araşdırmış, şairin yaradıcılığı ilə həyat yolu arasındakı bağlılığı müəyyən etmişdir. Bundan başqa, professor Qəzənfər Paşayev Hüseyn Kürdoğlunun yaradıcılıq yolunu Azərbaycan ədəbiyyatının inkişaf prosesləri, şairin mühiti və müasirləri ilə birlikdə izləmiş və qiymətləndirmişdir. Eyni zamanda, bir çox məqamlarda, xüsusən “Bənövşə” motivli şeirlərdə yazılı ədəbiyyatda xalq-aşıq şeiri ənənəsinin qüvvətləndirilmə-sində Hüseyn Kürdoğlunun ədəbiyyat mühitinin fəvqündə dayandığını müəyyən etməklə onun ədə-bi prosesin inkişafındakı yerini, təsir gücünü diq-qət mərkəzinə çəkmişdir. Qəzənfər müəllim

bütün mə-qamlarda şairin yaradıcılığından, ədəbiyyat ma-terialından çıxış etdiyi üçün Hüseyn Kürdoğlu haq-qında inandırıcı obyektiv elmi söz deyə bilmişdir. **“Kürdoğlunun poeziyası yayın cırhacır vaxtı içilən, cana məlhəm olan bulaq suyu kimidir”... “Onun sevgi şeirlərindən təbiətin ətri gəlir. Hüseyn Kürdoğlunun təbiətə sevgisi ilk eşqi ilə qaynayıb qarışır... İnanırıq ki, qüdrətli bir rəssam şairin təbiət mənzərələrini vəsf edən şeirlərini incələsəydi, fırçasının və qəlbinin məhəbbəti ilə ölkəmizin füsunkar gözəlliklərini əks etdirən heyrətamiz bir tablo yaradardı”, “...Çəkinmədən deyə bilərik ki, Kürdoğlu xalq dili ilə ədəbi dilin qovşağında poeziyada sözdən heyrətamiz bir abidə ucaltmışdır”, “...Vətəni, eli-obanı canından çox sevən, poeziyasında tərənnüm edən, insanları vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə edən şairlərimiz arasında Hüseyn Kürdoğlu şərəfli yer tutur”.** Hətta professor Qəzənfər Paşayev monoqrafiyasında bir neçə məqamda etiraf etməli olmuşdur ki: “Açığını deyim ki, ...misraları təhli-lə çəkməyə gücüm çatmadı”.

Bizə görə bu cür ya-naşma Hüseyn Kürdoğlunun əslində ədəbiyyat-şü-naslıq elminin yüksək tələbləri səviyyəsində də-yər---ləndirilən şeirlər yazdığını səciyyələndirmək de---məkdir. Məhz bütün bunlardan sonra professor Qə-zənfər Paşayevin Hüseyn Kürdoğlunun yaradı-cılığı haqqında gəlidiyi obyektiv ümumiləşmiş nəticə elmi-nəzəri qiymətə çevrilir: **“Əsas məsələ odur ki, Hüseyn Kürdoğlu təbin, ilhamın, fitri istedadın, el-obaya, vətənə sonsuz məhəbbətin sayəsində əsl poeziya nümunəsi yaradan, Azərbaycan poeziya bağçasında məxsusi yeri olan şairdir”**.

Professor Qəzənfər Paşayevin “Hüseyn Kürdoğlunun poetik dünyası” monoqrafiyasının strukturu da yeni və orijinaldır. O, ədəbiyyatşünaslıq elmində ənənə şəklini almış “Şairin lirikasının janr (yaxud sənətkarlıq) xüsusiyyətləri” məlum modelindən imtina edərək, Hüseyn Kürdoğlunun şeir yaradıcılığının daxili imkanlarına əsaslanmaqla onun lirikasında aparıcılıq təşkil edən hər janrı ayrıca bölmədə təhlil edib dəyərləndirmişdir. Qəzənfər Paşayev

Hüseyn Kürdoğlunun şeirlərindən çıxış edərək və akademik Tofiq Hacıyevin təhlillərinə əsaslanaraq onun “dörtlük tarixində eraya çevrilən” şeirlərinin: bayatı-dörtlük, qoşma-dörtlük, gəraylı-dörtlük, satirik dörtlüklər formalarında yazılmış poetik nümunələrin ideya-bədii xüsusiyyətlərini seçilmiş misallarla isbata çatdırmışdır. Qəzənfər müəllim “zəmanəmizin bayatı ustası” deyə dəyər verdiyi Hüseyn Kürdoğlunun bayatı dünyasını bütün zənginliyi ilə təqdim etmişdir. Tədqiqatçı haqlı olaraq bu qənaətə gəlmişdir ki: Sarı Aşığın bayatıları və Kərkük xoyratları ilə yanaşı, atasının yaxın dostunun arvadı “sinədəftər” Çilə xaladan eşidib yazdığı və “Laçın” qəzetinin qocaman əməkdaşı, şair Tapdıq Nəcibdən “bir qalın dəftər bayatı toplayıb” öyrəndiyi örnəklər Hüseyn Kürdoğlunun bu janra dərin sədaqətini formalaşdırmışdır. Hüseyn Kürdoğlunun 1992-ci ildə “Gənclik” nəşriyyatında çap etdirdiyi “Min bir bayatı” kitabı Azərbaycan yazılı şeirində bayatılardan ibarət ilk müəllif kitabı kimi mühüm əhəmiyyət kəsb etmişdir. Monoqrafiyada Hüseyn

Kürdoğlunun bayatılardan ibarət poemalar yazması haqlı olaraq əsl novatorluq nümunəsi kimi dəyərləndirilmişdir.

Azərbaycan şeirində ağıların, təcnislərin, gəraylıların, rübailərin, az işlədilən təsniflərin, həcv, bəhri-təvil kimi unudulmaqda olan janrlarda yaşadılıb inkişaf etdirilməsində Hüseyn Kürdoğlunun xidmətlərini professor Qəzənfər Paşayev konkret bədii nümunələrlə açıb göstərmiş, təhlil edib qiymətləndirmişdir. Bununla şairin şeir yaradıcılığının janr baxımından tam və zəngin mənərəsi bütün dolğunluğu ilə canlandırılmışdır. Bu təhlillər və ümumiləşdirmələr həm də Azərbaycan şeirinin XX əsrin ikinci yarısından sonrakı dövrdəki janr imkanlarını aydın surətdə təsəvvür etməyə imkan verir.

“Hüseyn Kürdoğlunun poetik dünyası” monoqrafiyasında professor Qəzənfər Paşayev “Sağalmaz yarası ilk məhəbbət”, “Şairin əbədi məhəbbəti” bölmələrində onun ilk nakam sevgisinin və ailə həyatına çevrilmiş məhəbbətinin dastana bənzəyən sü-jetini müəyyən etmiş,

maraqlı elmi ümumiləşdir-mələrə gəlmişdir. Hüseyin Kürdoğlunun vaxtilə məşhur xanəndə Qulu Əsgərovun oxuduğu, indi də repertuarda olan “Bəyənmir məni” və “Könül bağladım” mahnılarının məlhəm kimi insana rahatlıq gətirməsi də monoqrafiyada haqlı olaraq bu poetik nümunələrin həyatiliyi və müəllifin dərin səmimiyyətilə əlaqələndirilir.

Çoxcəhətli yaradıcılıq fəaliyyətinə malik olan Hüseyin Kürdoğlunun tərcüməçilik işinə dair çalışmaları və elmi-tədqiqat sahəsindəki araşdırmaları da təqdim edilən monoqrafiyanın tədqiqat obyektidir. Professor Qəzənfər Paşayev ilk dəfə olaraq Hüseyin Kürdoğlunun həmin istiqamətlər üzrə xidmətlərinə də işıq salmışdır. Əsərdə İraq, Türkmənistan və Dağıstan poeziyasından etdiyi tərcümələrin orijinalın ruhunu dolğun ifadə etməsi şairin mühüm nailiyyətlərindən biri olaraq səciyyələndirilir. Hüseyin Kürdoğlunun Səməd Vurğunun yaradıcılığının ilk dövrünə, Abdulla Qoranın həyatı və bədii yaradıcılığına, XIX əsr Cənubi Azərbaycan folkloruna həsr olunmuş elmi

əsərlərinin ana xətləri, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Şərqsünaslıq İnstitutundakı fəaliyyəti oxuculara təqdim olunur. Beləliklə, monoqrafiya Hüseyn Kürdoğlunun həyatı və çoxcəhətli yaradıcılığı haqqında tam, bütöv, ümumiləşmiş elmi təəssürat yaradır. “Hüseyn Kürdoğlunun poetik dünyası” monoqrafiyası professor Qəzənfər Paşayevin çoxillik elmi fəaliyyətinin müasir mərhələdəki uğurlarından olmaqla bərabər, həm də ədəbiyyatşünaslıq elmimizin də qiymətli nümunələrindən biridir.

Bir məsələni də ayrıca qeyd etməyi lazım bilirəm. Yazıçı və şairlərimizin həyatı və yaradıcılı-ğı-na həsr edilmiş təməl monoqrafik tədqiqatlar uzun zamanlardan bəridir ki, çox az hallarda meydana çıxır. Belə kitablar az olduğu və ya bəzən heç olmadığı üçün ayrı-ayrı sənətkarların yaradıcılığı əsasında aparılan problem-tədqiqatlar çox hallarda möhkəm təməli olmayan, havadan asılı qalan araş-dırmalar təəssüratı doğurur. Ədəbiyyat tarixçiliyi ilə nəzəriyyə biri digərini tamamlayanda daha mükəmməl, uzunömürlü əsərlər meydana çıxa

bi-lər. Ədəbiyyatşünaslıq elmimiz bu istiqamətdə dü-şünüb-daşınmalı, addımlar atmalıdır.

Bu mənada professor Qəzənfər Paşayevin təqdim olunan monoqrafiyası müasir Azərbaycan ədəbiyyatşünaslıq elmi üçün düşündürücü və faydalı bir örnək kimi də əhəmiyyətlidir.

İsa Həbibbəyli

akademik

25.08.2016

Mühiti, həyatı və yaradıcılığının ilk illəri

Hüseyn Kürdoğlunun poeziyası ilə yaxından tanış olanda ürəyimdən ilk keçən Mikayıl Müşfiqin “Şairə ilhamdan mayə gərəkdir” misrası

və qədim romalıların müdrik “Natiqlər yetişir, şairlər doğulur” kəlamı keçdi.

Hüseyn Kürdoğlu sözün əsl mənasında şair doğulmuşdu. Bunu deməyə əsas vardır. Bədii yaradı-cılığa erkən başlamışdı. İlk şeirləri hələ V-VIII si-niflərdə oxuyarkən Laçın və Qubadlı rayonlarında çıxan “Sovet Kürdüstanı” və “Avanqard” qəzet-lə-rində çap edilmişdi. Onun “Gözəldir” rədifli qoş---ma---sı isə 29 oktyabr 1950-ci ildə “Azərbaycan gənc--ləri” qəzetində dərc olunmuşdu.

Gözdən uzaq, könüldən iraq, ucqar dağ kəndində oxuyan orta məktəb şagirdinin tələbkar mərkəzi mətbuatda şeirinin çıxması əlamətdar hadisə idi. Qəzətdə “Azərbaycan ədəbiyyatı dekadası qarşısında” adlanan məqalədə qeyd edilib: “Bu il noyabr ayında vətənimizin paytaxtı Moskvada Azərbaycan ədəbiyyatı dekadası keçiriləcəkdir... Dekadaya hazırlıqda Respublikamızın gənc yazıçıları və şairləri də fəal iştirak edirlər. Aşağıda onların yeni əsərlərindən bir neçəsini dərc edirik”.

Yaşları 23-25 arası olan bu gənc şairlər

Hüseyn Hüseynzadə, Gəray Fəzli, Əliağa Kürçaylı idi. Onların arasında 16 yaşına qədər qoymuş Hüseyn Alışanovun yer alması, qoşmasının çap edilməsi 8-ci sinif şagirdinin gələcək şair taleyindən xəbər verirdi.

Səkkiz bənddən ibarət qoşmanın aşağıdakı üç bəndi onun poetik istedadından xəbər verirdi:

Mən istərəm yer üzündə hər diyar,
Mənim yurdum kimi olsun bəxtiyar.
Dövrümüz xəzan görməz bir bahar,
Xalqımızın hürriyyəti gözəldir.

Burda dərin mənası var hər yerin,
Naxçıvanın, Daşkəsənin, Xəzərin.
Gözəl Bakı, bu möhtəşəm şəhərin
Tükənməyən bol sərvəti gözəldir.

Bakı, sənsən yurdumuza qan verən,
Qoy var olsun bizə bu dövrən verən.
Bu yerlərə könül verən, can verən
Hüseynin də söz sənəti gözəldir.

Hüseyn Alışanov 1934-cü il iyun ayının 15-də La-çın rayonunun Mollaəhmədli kəndində Həsən Alı-şan oğlunun ailəsində dünyaya göz açıb.

Alışanov-ların ulu babaları Cənubi Azərbaycanın Qaradağ ma-halının Şıxəhmədli kəndindən olublar. Çox-çox sonralar Hüseyn Kürdoğlu bu münasibətlə yazacaq:

Dəmir tikan qanatsa da bağrımı,
Səttarxanın oymağına gəlmişəm.
Qaradağda Şıxəhmədli kəndinə –
Ulu babam ocağına gəlmişəm.

Yazılanlara görə qan düşmənçiliyi üzündən iki qardaş – İsa və Musa Şıxəhmədlini tərk edərək Arazın bu tayına – Qarabağ torpağına pənah gətirirlər. Alışanovlar Musa kişinin törəmələridir. Ailə böyük olub. Həsən kişinin altı oğlu, iki qızı dünyaya gəlib. Hüseyn, Seyfi, Sehrayə, Alışan, Sürəyya, Urşan, Firuz, Şirindil.

Hüseynin uşaqılıq illəri Azərbaycanın səfəli guşələrindən olan Laçın rayonunun Mollaəhmədli kəndində, ecazkar dağ təbiətinin qoynunda keçmişdir. Kəndin hər fəslinin əfsanəvi gözəllikləri aşiq və el havaları Hüseynin həyatında dərin izlər buraxmış, mənəvi qidası saz-söz olmuşdur.

Şair yeniyetməlik dövrü barədə yazırdı:

Ələsgəri, Vaqifi,
Oxuyub zövq alardım.
Özüm də mahnı qoşub,
Tütəyimdə çalardım.

O, uşaqılıq illərini belə xatırlayır: “Ən xoşbəxt günlərim yaylaq alaçıqlarında keçirdiyim günlər idi. Bizim alaçıqda tez-tez aşıq məclisləri qurulurdu. Atam aşıqpərəst bir adam idi. Alaçığımıza istəkli bir qonaq gələn kimi atam məni ata mindirir və yedəyimə də yəhərli bir at verərdi ki, gedib əmisi oğlu Aşiq Dadaşı gətirim. Evimizə tez-tez qonaq gəlməyini və mənim atlanıb aşıq dalınca gön-dərilməyimi gecə-gündüz arzulayırdım. Sazın tilsiminə düşmüşdüm. Mübaliğəsiz deyə bilərəm ki, indi də bu tilsimin içərisindəyəm. Aşiq Dadaş bəzən dan ulduzu doğunca nağil deyər, sazın-sözün sehrkar aləmi hamımızın gözündən yuxunu qaçırdardı. Mən özümü dastan qəhrəmanlarına bənzədər, onlar kimi buta içib bədahətən məharətlə saz çalmağı, uzaq bir diyarda yaşayan bir qızın eşqinə düşüb

heç bir çətinlikdən qorxmadan onun dalınca getməyi arzulardım. Məndə söz qoşmağa ilk həvəsi oyadan məhz aşiq məclisləri olmuşdur”.

El ruhunun daşıyıcıları aşıqlar, aşiq mühiti son--ralar Hüseyn Kürdoğlunun yaradıcılığının bədii-estetik tutumunu formalaşdırmışdır. Onun doğulduğu kəndin aşıqları bütün Qarabağda məşhur ol-muşlar. Aşiq Nəcəf, Aşiq Salman, Aşiq Dadaş ki-mi sinəsində xalqımızın zəngin söz sərvətini yaşadan el sənətkarları Hüseynin həyata poetik baxışını, bədii zövqünü formalaşdırmışlar.

Hüseyn Kürdoğlunun ecazkar poeziya aləmi-nə gəlməsində nənəsi də böyük rol oynamışdır: “Nə-nəm çoxlu nağıllar, bayatılar, rəvayətlər, əfsa-nələr bilirdi. Bu əfsanələrdən biri də kəndimizlə yay-laq arasındakı “Məcnun bulağı” haqqında idi. Bu əfsanəyə görə on dörd yaşına çatmış oğlanlar yazla yayın qovuşub ayrıldığı günün gecəsi, dan ul-duzu doğan kimi “Məcnun bulağı”nın suyundan içsə, şair və ya aşiq olar. Nənəmin dediklərinə bütün qəlbimlə inanırdım. İntizarla gözləyirdim ki, yaşım on dördə çatsın. Həmin gecə gəlib çatdı, mən sonsuz

həyəcanla gizlicə gedib o sudan içdim və doğrudan da bundan sonra şeir yazmağa başladım”...

Hüseynin poetik dünyasının qaynaqlarından bəhs edərkən şairin gənclik illərinin şahidi, uşaqılı-ğının keçdiyi coğrafi məkanı addım-addım gəzmiş Y.Qarayev yazırdı: “... Hüseyn auditoriyada, ka--bi-netdə şair olmayıb. İlk mühazirəni ona meşə mü-rəbbisi oxuyub. Hələ körpə ikən Fizzə ananın ala-çıq çubuğundan asıb yırğaladığı poeziya beşi-yinə üç meh eyni vaxtda əsib: İşıqlı dağından, Ələs-gər sazından, Füzuli sözündən. Təbiət, folklor və klas-sik şeir üç zirvədən tökülən üç şlalə kimi bu gün də bu şeirin su içdiyi üç dirilik çeşməsi olaraq qalır”. (H.Kürdoğlunun “Durna səsi” kitabına mü-qəddimə. Bakı, “Yazıçı”, 1985, səh.5)

Poeziyaya vurğunluq onu Bakı Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsinə gətirib çıxarmışdı. Elə I kursdan şairlik istedadı ilə seçilən, dağlar oğ-lu kimi tanınan, dağlar kimi vəfalı, bulaq kimi saf, pak, təvazökar (ömrünün axırına qədər o, elə beləcə də qalmışdı) Hüseyn

Alışanov dağ çayı tək gurladı. “Bilmirəm”, “Bulaq”, xüsusən də Səməd Vurğuna həsr etdiyi “Görüş xatirəsi” şeirləri onu şair kimi tanıtdı, şeirləri müəllim-tələbə mühitində dillər əzbəri oldu:

Salonun qapısı açılır bu an,
Sanki dağ zirvəli bir dağ görünür.
Talıstan cüssəli sadə bir insan,
Dalğalı saçları dümağ görünür.

İlk dəfə görürəm, dostlar, bu axşam
Elin şair oğlu Səməd Vurğunu.
Mən bu xatirəni yaşadacağam,
Könül rübabımda ömrüm uzununu.

Hüseyn ömrünün sonuna qədər S.Vurğunu vəsf etdi, onun poeziya məktəbinin görkəmli nümayəndəsi oldu. Onu da deyim ki, Vurğun sənətinə onun məhəbbəti hələ tələbə ikən S.Vurğun yaradıcılığına həsr etdiyi diplom işində öz təcəssümünü tapdı.

Bakı Dövlət Universitetində Ədəbiyyat dərəcəsinə rəhbərlik edən məşhur şair Bəxtiyar Vahabzadə günlərin birində üzünü Hüseyn

Alışanova tutaraq deyir ki, sən artıq şairsən. Qalır təxəllüs götürməyin. Bildiyimə görə Laçındansan. Məslə-hət gö-rürəm “Kürdoğlu” təxəllüsü ilə yazasan. Gənc şair müəlliminin sözünü yerə salmır. Əksinə müəlliminin xeyir-duası, necə deyərlər, ilhamının üs-tü-nə ilham gətirir.

Tezliklə o, “Könül”, “Eləmi”, “İnanmıram” ki-mi ürəyəyatan şeirlərini yazdı, “İnanmıram” şeiri unu-dulmaz şairimiz M.Müşfiqin “Yenə o bağ olaydı”sını yada salırdı:

Yadımdamı, sevgilim, aylı bahar axşamı,
Yaşıl meşə, dağ döşü, bulaq üstü, tək çinar?

II kursda oxuyanda artıq Hüseyn bir şair kimi etiraf olunmağa başladı. Bəxtiyar Vahabzadə ADU-nun “Lenin tərbiyəsi uğrunda” qəzetində (22.11.1955) ədəbi gəncliyin yazıları haqqında məqaləsində yazdı: “Universitetimizdəki Ədəbiyyat dərniyi öz işinə 1940-cı ildə başlamışdır. Hazırda bu dərniyin 40 nəfərdən çox üzvü vardır. Gənclərdən Ağacavad Əlizadə, Kərim Quliyev, Hüseyn Kürdoğlu, Yaşar Qarayev, Famil Mehdiyev, Arif Cəfərov, Teyyub

Qurbanov və başqaları dərnəkdə fəallıq göstərir və öz yeni şeirləri ilə tez-tez çıxış edirlər. Onların yaradıcılığında ən mühüm cəhət, aktual mövzular seçmələrində və bu mövzuları duyub yaşamaq, sənətkarlıq nöqtəyi-nəzərindən axtarışlar aparmaq meyllərindən ibarətdir”.

Bu yazıda Bəxtiyar Vahabzadə Hüseyn Kürdoğlunun yaradıcılığına geniş yer ayırıb:

“Hüseyn Kürdoğlu da ümid verən gənclərdəndir. Onun şeirləri təbii, səmimi və axıcıdır. Gənc şair qələmə aldığı mövzunu dərinlən duyub yaşamadan yazmır. Bu cəhətdən onun “Yol üstündə tək qovaq”, “Görüş xatirəsi”, “İnanmıram”, “Torağayım” və s. şeirləri çox maraqlıdır. Şair yazır:

Dağ döşündə fikrə daldım,
Gözəllikdən ilham aldım.
Öz qəlbimi tutub çaldım,
Şair etdi bu saz məni.

Hüseyn Kürdoğlu “Görüş xatirəsi” şeirində bizim ölkədə şeirin, sənətin nə qədər yüksək qiymətləndirildiyini bədii lövhələrlə əks

etdirmişdir...”

Beləliklə, Bəxtiyar müəllim II kurs tələbəsi Hüseyin Kürdoğlunun bir şair kimi şeir-sənət alə-minə gəlişinə uğurlu yol dilədi. Yeri gəlmişkən, Hüseyin Kürdoğlu universiteti bitirəndə yazdığı **“Səməd Vurğunun ilk yaradıcılıq dövrü”** ad-lı diplom işinin də rəhbəri Bəxtiyar müəllim olmuşdu.

Hüseyin Kürdoğlu III kursda oxuyarkən (1956) nəğməyə çevrilən, məşhur müğənni və bəstəkar Qulu Əsgərovun bəstəsində və ifasında geniş yayı-lan **“Bəyənmiş mənə”** (“Bir leyli gözlünün oduna yandım, Saralıb-soluram, bəyənmiş mənə”) və **“Kö-nül bağladım”** (“Maral gəzər dağ üstə; Bülbül uçar bağ üstə”), “Qoy dolanım bu dağların başına” kimi şeirlərini yazır və ölkədə şair kimi tanınır. Hələ tələbəyə yazdığı “Mənə”, “Titrədi”, “Kəklik” və s. şeirləri ədəbiyyatımıza istedadlı bir şairin gəldiyindən xəbər verirdi.

Hüseyinin şeirləri dillər əzbəri olmuşdu. Gənc yaşlarından şahidi olduğu, həyatdan gələn mövzu-larda yazdığı şeirlər onun yaradıcılığının bir qo--lu-nu təşkil etdi. Xüsusən də tələbəlik

həyatının bən--zərsiz əhvalatları onun bənzərsiz poetik deyimi ilə şeir dəftərinə köçürdü. Şəmkinin Qaracəmir-li kəndində pambıq yığımında olarkən yazdığı “Dönərmiş” adlı satirik şeiri o vaxt ellikcə pambıq yığımına göndərilən ali məktəb tələbələri arasında məşhur idi:

Neçə gündür qonağıyıq Şəmkinin,
Ömür yolu bu mahala dönərmiş.
Qara geymiş ağ pambığın əlindən
Yaşamaq da bir zavalə dönərmiş.

Ağ pambığı kim gətirdi bu kəndə,
Yerə girsin əkdirən də, əkən də.
Nahar vaxtı saat dördə çəkəndə
Ac qarnımız tar-qavala dönərmiş.

Boynumuza bir ağ torba salmışıq,
Elmi qoyub, pambıq yığan olmuşuq.
Aman allah, gör nə günə qalmışıq?!
Bayramov^{✉1} da ağsaqqala dönərmiş.

Mətbuatda onun yaradıcılığını, ayrı-ayrı

¹* Tələbə yoldaşlarından biri

şeir-lərini təhlil edir, yüksək qiymətləndirirdilər. Bu baxımdan “Literaturnıy Azerbaydjan” jurnalında (1956, №2) Bəxtiyar Vahabzadənin “Gənc poeziya” adlı məqaləsi maraqlıdır. Məqalə gənclərin yaradıcılığında məhəbbət mövzusunə həsr olunmuşdu: “...Xəlil Xəlilovun “Qopmuş düymə”, Hüseyn Kürdoğlunun “Ünvanım olsun”, Əli Kərimovun “İki məhəbbət”, Şükür Xanlarovun “Sürücü”, Rüşad Axundovun “Baxış” şeirləri bu köhnə və həmişəyaşar mövzuya həsr olunub. Mənim fikrimcə, onların içində ən uğurlusu Hüseyn Kürdoğlunun “Ünvanım olsun” şeiridir. Lirik şeirin məzmunundan söz açmaq və onun bütün cazibəsini, poetik tapıntılarının gözəlliyini təsvir etmək çox çətindir. Bütün bunlar isə adı çəkilən və təəssüf ki, rus dilinə tərcümə olunmayan şeirdə var. “Ünvanım olsun” böyük incəliklə, ölçü hissi ilə yazılıb. Əfsus ki, bu cəhətə bir çox lirik şeirlərdə rast gəlmirik. Onlarda “bülbül cəhcəhi” və digər sentimentallıq var, lakin əsl lirikaya xas olan zövq və duyğu yoxdur”.

1956-cı ildə “Uşaq və gənclər ədəbiyyatı”

nəşriyyatının çap etdiyi “Gəncliyin səsi” kitabında şairin çox maraqlı “Yol üstündə tək qovaq” adlı on bəndlik şeiri çap olunmuşdu. 1957-ci ildə isə Yusif Şirvan və Bəxtiyar Vahabzadənin redaktorluğu ilə ADU-nun Ədəbiyyat dərnişinin üzvlərinin əsərlərindən ibarət “Gənclik nəğmələri” adlı böyük həcmli almanax nəşr edilmişdir.

Almanaxın titull səhifəsinin arxasında yazılıb: “S.M.Kirov adına Azərbaycan Dövlət Universitetinin Ədəbiyyat dərnişinin üzvlərinin əsərlərindən ibarət bu almanax 1956-cı il respublika ali məktəb tələbələrini əsərlərinin konkursunda bəyənilmiş və ali məktəblər və elmi idarələrin Respublika Həmkarlar İttifaqının Fəxri fərmanı ilə mükafatlandırılmışdır”.

Almanaxda Hüseyin Kürdoğlunun “Kəklik”, “Sa-ğı-cı qız”, “Uçuq kəhriz”, “İnanmıram”, “Bilmi-rəm” kimi maraqlı şeirləri də yer alır.

“Gənclik nəğmələri” məni ağışuna alıb ali mək--təbə qəbul olunduğum 1957-ci ilə apardı. İsmayıl Şıxlının təzəcə çapdan çıxmış “Ayrılan yollar” və Salam Qədirzadənin “Qış gecəsi”

kitablarını “Beşmərtəbə”nin yanında 18 sayılı məktəblə üzbəüz kitabxanadan (deyəsən Krupskaya adına kitabxana idi) alıb acgözlüklə oxudum. Həyatımda birinci dəfə noyabr ayının sonlarında şairlə oxucuların görüşündə iştirak etdim. Məmməd İbrahimlə (Məmməd Arazla) izdihamlı bir görüş keçirilirdi. Kitabxanaçı qadın bədii ədəbiyyata marağımı görüb bir gün dedi ki, gənclərin yaradıcılığından bəhs edən bir kitab çıxıb. Apar oxu. Bu, “Gənclik nəğmələri” idi. Almanaxda şeir və hekayələri çap olunan gənc şair və nasirləri dünyanın xoşbəxti hesab edirdim. Nə gizlədim, məndə onlar kimi tanınmaq arzusu baş qaldırmışdı.

Bəlkə elə bu arzu gələcək taleyimdə müsbət rol oynadı. Sonralar onların bir çoxu ilə dost oldum. Qürur hissi ilə Yaşar Qarayev, Tofiq Hacıyev, Firudin Ağayev, Abbasəli Sarovlu, Əlibala Hacızadə, Həmid Abbas, Ayaz Vəfalı, Aqşin Babayev və Hüseyn Kürdoğlunun adını çəkə bilərəm. Xalq qarşısında, ədəbiyyatımız qarşısında böyük xidmətləri olan bu görkəmli insanlardan Yaşar Qarayev, Tofiq Hacıyev, Ayaz

Vəfalı və ən çox da Hüseyn Kürdoğlunun yaradıcılığına əsərlər həsr etmişəm. **Bu kitabım isə Hüseyn Kürdoğlu şəxsiyyətinə və yaradıcılığına məhəbbətin bəhrəsidir.**

Tam səmimiyyət və məsuliyyətlə deyirəm ki, Kürdoğlunun əsərlərini diqqətlə nəzərdən keçirəndə gördüm ki, hər şeiri ilk misrasından son misrasına qədər sənət nümunəsidir. Hələ I kursda oxuyarkən yazdığı “Bulaq” şeiri deyilənləri təsdiq edir:

Şerimdən hər yanda min soraq olsun,
Ellərin yanında üzüm ağ olsun.
Qoy ürək sinəmdə bir bulaq olsun,
Axıb tükənməsin sözüm, ey bulaq!

Azərbaycanın Qərb bölgəsindən olan tələbə qı-zın “necə yazırsan” mənasında işlənən “Hancarı yazırsan?” sualına Hüseyn Kürdoğlunun şeirlə cavabı da deyilənləri təsdiqləyir. Şeirdəki mənə dərinliyi adamı heyran edir:

Heç özüm də bilmirəm mən hancarı yazıram,
Qışın oğlan çağında qız baharı yazıram.

Bənövşənin gözündə intizarı yazıram,
Şerimi bilənlərin çoxu dumanlı bilir,
Hancarı yazdığımı Tofiq Sultanlı² bilir.

Bəri başdan deyim ki, biz şairin poeziyasını dərin təhlil və tənqid etmək fikrindən uzağıq. Gör--kəmli Azərbaycan ədəbiyyatşünas alimi Xətib Təb--rizi (1030-1109) yazırdı ki, şeiri tənqid etmək onu yazmaqdan daha çətindir. Haqlı fikirdir. Tən-qidçi şeiri doğru təhlil edə bilsə, tənqidi fikirləri hədəfə düz dəyər. Bizim əsərimizdə, ümumiyyətlə, Hüseyn Kürdoğlu poeziyasına dərin məhəbbət tədqiqatımızın nurlu çırağı olmuşdur.

² Tofiq Sultanlı – şairin tələbə yoldaşı, gənclikdə Sultanlı təxəllüsü ilə şeir yazan, Cəbrayıl rayonunun Sultanlı kən-dindən olan dilçi alim, akademik Tofiq Hacıyev

Şairin poetik dünyası

Ədəbi aləmə keçən əsrin 50-ci illərində gələn, yaradıcılığı şifahi xalq ədəbiyyatı, aşiq yaradıcılığı və klassik şeir ənənələri zəminində formalaşan, əsasən milli heca vəznində yazan Hüseyn Kürdoğlu təkrarsız şair idi. O, zəngin irs qoyub getmişdir. Cinaslı və cinassız dördlülkləri, cinaslı və cinassız ba-yatıları, təcisləri, təsnifləri, qoşmaları, gəraylı-la-rı, qəzəlləri, rübailəri, ağıları, şeir-məktubları, it--haf-ları, satirik və yumoristik şeirləri, lirik, lirik-epik poemaları və s. ilə könülləri fəth etmişdir.

Hüseyn Kürdoğlunun ilk kitabı – “Səhər nəğmələri” 1963-cü ildə görkəmli şair Əhməd Cəmilin redaktəsi ilə “Azərnəşr”də çap olunub. Bu, o dövr üçün inanılması mümkün olmayan bir iş idi. Adətən o vaxt gənc şairlərin ilk kitabları kiçik həcmdə, həm də kiçik tirajla “Gənclik” nəşriyyatında çap olunardı. Şairin ilk kitabının “Azərnəşr”də, özü də Əhməd Cəmil kimi bir

şairin redaktəsi ilə işıq üzü görməsi hadisə idi. Gənc şairə böyük etimad idi. O, bu etimadı doğrultdu. Kitabları dalbadal çıxmağa başladı və oxucu rəğbəti qazandı. “Yurdumu gəzə-gəzə” (1968), “Qaya çiçəkləri” (1970), “Doğma di-yarım” (1973), “Çiçək təbəssümü” (1975), “Ata yurdum” (1978), “Dördtelli durna” (1979), “Toy karvanı” (1981) və s. kimi bir-birindən maraqlı kitabları çıxdı.

Kürdoğlunun sovet quruluşunun dayaqları laxlamağa başlayandan və dağılından sonra da sanballı kitabları çap olundu. “Durna səsi” (1985), “Bu dünya bir karvan yolu” (1989), “Min bir bayatı” (1992), “Yaralı torpağım, yaralı sevgim” (1997), “Tovuzum mənim, Oğuzum mənim” (1998), “Ziyalımız-ziyamız” (1999), “İmana-dinə gəldim” (1999), “Hər şəhid bir nəğmədir” (1999), “Yurduma qurbandır sözüm” (2005), 2 cildlə “Seçilmiş əsərləri” (2011) oxucuların stolüstü kitabına çevrildi.

Yeri gəlmişkən, şairin Özbəkistanda da “Seçilmiş əsərləri” gözəl tərtibdə çap olunmuşdur (Daşkənd, “Mumtoz söz” nəşriyyatı, 2014).

Tərcüməçi keçən əsrin 70-ci illərindən Azərbaycan ədəbiyyatını özbək dilinə çevirən tanınmış şair Osman Qoş-qardır.

Şairin özbək dilində də bizə doğma səslənən şeirləri aşağıdakı bölmələrdə təqdim edilmişdir: “Bu dünya bir karvan yolu”, “Dodağımdan öpən sözüm”, “Yaralı torpağım” və “Mumtoz duyğular”.

Kitaba Özbəkistan Dövlət mükafatı laureatları İbrahim Qafurov və Möhkəm Mahmudov rəy vermişlər. Kitabın redaktoru, professor Həmidulla Baltabayev topluya “Dərdli elin dərdmənd şairi” adlı geniş ön söz yazmışdır. Özbək aliminin şairimizi xalqına necə təqdim etməsi oxucular üçün də maraqlı olacağını düşünərək çox sanballı və çox da gərəkli məqaləni ixtisarla oxucu və tədqiqatçılara təqdim etmək qərarına gəldik (məqaləni Azərbaycan dilinə çevirən filologiya elmləri doktoru Yaşar Qasımbəyliyə təşəkkür etməyi borc bildik).

“Dərdli elin dərdmənd şairi

Böyük ədəbiyyat aləminə qədəm qoymuş şairlərin öz üslubu, poetik təcrübəsi, özünəməxsus, həssas və incə “mən”i olduğu kimi, öz taleyi və qisməti də olur. Hər bir şair öz taleyini yaşayır, tale ona nə qədər imkan versə, o qədər bu köhnə dünyanın sevinci və qəmi ilə aşına olur. Amma dünya ədəbiyyatı tarixində özünəməxsus taleyi olan elə şairlər də vardır ki, onlar müxtəlif səbəblər üzündən öz zəmanəsində yetərincə şöhrətlənmir və ya tanınısalar da, öz müasirləri tərəfindən yüksək qədir-qiymətini ala bilmirlər. Müəyyən vaxt keçəndən sonra adil zaman öz hökmünü verir; bu gö-zəl və cazibədar şeiriyyətin qapıları şeirsevərlərin üzünə yenidən açılır, həmin şairin əsərləri kitablardan oxucuların qəlbinə köçür.

Azərbaycan torpağı da qədimdən böyük şairlərin vətəni olub. Xaqanidən tutmuş Ramiz Rövşənə qədər onlarla təkrarsız klassiklərin qələminin qüdrəti ilə yaradılmış bu möhtəşəm poeziya qəsrinə nə qədər rəngbərəng və cazibədar olsa da, onda hələ də yeni-yeni və solmaz rənglər,

nəqslər mövcuddur.

Hüseyn Kürdoğlu – zaman və millət şairidir. Öz dövrü onun qədir-qiymətini lazımı dərəcədə verə bilməsə də, sonrakı zamanlar tarixin bu səhvini düzəltməyə borcludur. Hüseyn Kürdoğlunun bütün zamanlarda oxunmağa, təkcə öz ana dilində deyil, eyni zamanda, onlarla dillərdə səslənməyə, başqa ellərin və xalqların diqqətinə və məhəbbətinə layiq sənətkar, öz qəlb həqiqətlərini başqaları-na inandıra bilən şair olduğu onun “Seçilmiş əsərləri”ndən aydın görünməkdədir (Hüseyn Kürdoğlu. Seçilmiş əsərləri. I-II cild. Bakı, “Sabah”, 2011). Görkəmli şair haqqında müxtəlif dövrlərdə tədqiqat və məqalələr yazmış böyük ədəbiyyatşünas alimlər, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının akademikləri Bəkir Nəbiyev, Yaşar Qarayev, Tofiq Hacıyev və b. müəlliflər onun “Füzuli səviyyəli, Səməd Vurğun qüdrətli şeirləri”nin varlığını etiraf etmişlər. Çağdaş Azərbaycan nəzəri-estetik fikrinin korifeylərinin bu elmi qiymət və xülasələrini şairin şeirləri təsdiq etməkdədir. “Dünya bir dərd ağacı, mən də onun

budağyam” kimi misralarda həqiqətən də Füzulinin ümumbəşəri insani ruhu, Səməd Vurğunun milli dərdlərlə yoğrulmuş hərarətli poetik nəfəsi sezilməkdədir:

Dünyada bir Söz qoyub getmək ümidi ilə yaşayan şair:

Sözə verdim öz ömrümü dəmadəm,
Ta əzəldən söz Əslidir, mən Kərəm.
Ürəyimə odlar yaxdı bir sənəm,
Qəlb viranə, qapısından girən yox –

deyə şikayət edəndə onun səmimiyyətinə səmim--qəlbdən inanırsan, çünki şair özü demişkən: “Bircə ona sevinirəm, Söz önündə üzüm ağ”.

Adətən oxucular sevdiyi şeirləri, sətirləri özlərinin qəlb dəftərlərinə həkk edirlər. Bəzən isə öz yaddaşlarına o qədər də arxayın olmayanda yan dəf---tərlərinə yazırlar. Həmin şairi xatırlayanda yan dəftərlərini vərəqləyib, sevdikləri şeirlərə və ya mis--ralara dəfəllərlə müraciət edirlər. Mən də bu məq--sədlə Hüseyn Kürdoğlu kitabından seçmələri ya--zıb qurtaranda gördüm ki, bu şeirlərin özü elə bir dəftərdir və Azərbaycan

şairinin duyğularının yalnız ona məxsus olmadığını dərindən duydu. Zira, onlar bir zəmində və bir zamanda yaşayan bütün söz adamlarının və zamandaşlarımızın könül izharı kimi duyuldu mənə.

Həm müasir, həm də klassik üslubda və ahənglərdə səslənən, əruz vəzninin çərçivə və hüdudlarına sığmayan bu səmimi duyğular şairin qəlbinin həyatsevərliyindən və əbədiyyət ehtiraslarından, özü---nəməxsus mənəvi yaşantılarının və kədərinin son-suzluğundan xəbər verir: “Ögey söz doğma oldu torpağında bu dilin” misrasını oxuyanda oxucu sanki Nəsimi və Füzulinin odlu nəfəsindən, Səməd Vur-ğun və Nəbi Xəzrinin hərərətli sözlərindən güc alır. Çünki onun ahənglərində, söz və fikir mənti-qində, odlu və ehtiraslı mənəviyyatında bu ulu söz sahiblərinin və ustadların izi, onların dərdlərinə və kədərinə varislik nişanələri sezilməkdədir:

Dənim söz olardı gər sünbül olsam,
Sözdən göyərərdim ətirgül olsam.
Sözüm qurtarmayıb yanıb kül olsam,
Taparsan o sözü kül arasında.

Şairi öz elinə onun rəyçiləri, tənqidçiləri, naşirləri deyil, sözləri tanıdır. Onun şeirləri vasitəsilə ifadə olunan qəlbi və duyğuları sizin də qəlbinizə köçüb, məhrəm hiss və yaşantılarınıza çevrilirsə, demək, bu şair öz xalqının qəlbində əbədi yuva qurur.

Özbək oxucularına ilk dəfə istedadlı şairimiz Osman Qoşqarın tərcüməsində təqdim edilən bu seçmə şeirlər toplusu bizim şeirsevər qədim yurdumuzda da öz qədir-qiymətini alacağına ürəkdən inanıram.

Həmdulla Baltabayev

*Daşkənd Universitetinin professoru,
filologiya üzrə elmlər doktoru”*

Görkəmli özbək alimini minnətdarlıqla yad edərək H.Kürdoğlunun sovet dönəmində layiq ol-du-ğu qiyməti almaması ətrafında düşündüm və onun yaradıcılığını təhlil edəndə sovet quruluşuna, so-vet həyat tərzinə xas olmayan qəribə bir mənşə-rənin şahidi oldum. Şairin heç bir əsərində saxta də-yərlərə, təriflərə, ideologiyaya məddahlığa təsadüf etmədim.

Əksinə, bu xoşagəlməyən hala qarşı sə-sini ucaltdığını gördüm.

Lakin layiqli, ləyaqətli, xalqa başucalıği gəti-rən şəxsiyyətlər haqqında yazmaqdan yorulmadı. “Ziyalımız-ziyamız” kitabını nəşr etdirdi (1999). “Oxucuya sözü” adlı müqəddimədə məramını açıqladı: “Sevdiyim, tərənnüm etdiyim, bədii portretini yaratmağa çalışdığım bu unudulmaz vətən övladlarının bəziləri ali məktəb müəllimlərim, bəziləri iş yoldaşlarım, bəziləri də əsərlərini sevə-sevə oxuduğum, şəxsiyyətinə pərəstiş etdiyim qocaman sənət bahadırlarıdır. Yaşayanlarına uzun ömür dilədiyim, dünyadan köçənlərinə rəhmət oxuduğum bu nadir insanların yüksək vətəndaşlıq qayələrini, yüksək əməllərini, mənəvi-əxlaqi məziyyətlərini poeziya dili, poeziya rəngləri ilə canlandırmaq mənim üçün şərəfli şair borcu, şair vəzifəsidir”.

Xalq şairi Nəriman Həsənzadə çox maraqlı bir məqama toxunur. Şair yazır ki, “sovet dövründə bədii sənət ən çox fəhlə və kəndli nümayəndələrinin ad-san çıxaranlarını vəsf edirdi,

ziyalılar sanki kölgədə qalırdı”.

Hüseyn Kürdoğlu isə keçən əsrin 50-ci illərindən başlayaraq görkəmli ziyalılarımıza şeirlər ithaf etmiş və sonralar həmin şeirləri toplayaraq “Ziyalımız-ziyamız” adı altında kitab çap etdirmişdir.

Hər şeydən əvvəl, onu deyim ki, “Ziyalımız--zi-ya-mız” şeirlər toplusu görkəmli şəxsiyyətlər haq---qında şairin qəlbində boy atan qürur nəğmələridir.

Şairin şəxsiyyətinə və əvəzsiz əməllərinə pə-rəstiş etdiyi sənət bahadırları isə bunlardır: müasirlərindən Həmid Araslı, Mir Cəlal, Əli Sultanlı, Məmmədcəfər Cəfərov, Həsən Əliyev, Ziya Bünyadov, Bəkir Nəbiyev, Yaşar Qarayev, Tofiq Hacıyev, Azadə Rüstəmov, İhsan Doğramacı, Cavad Heyət, Rüstəm Əliyev, yazıçı və şairlərdən Səməd Vurğun, Şəhriyar, Mikayıl Müşfiq, Süleyman Rəhimov, Rəsul Rza, Osman Sarıvəlli, İlyas Əfəndiyev, Bayram Bayramov, Qasım Qasımsadə, Hüseyn Arif, Məmməd Araz, Nəriman Həsənzadə, Hökumə Bülluri, Söhrab Tahir və başqaları. Şair hər bir şəxsiyyətin

özünəməxsus xüsusiyyətlərini elə yaratmışdır ki, oxuyanda heyran olursan. S.Vurğu-nun 90 illiyinə həsr etdiyi “Yenə sən” şeirində şairin yenilməz obrazını yaratdığı kimi:

Zaman səni bulandıra bilmədi,
Büllur qaya bulağısan yenə sən.
Boz təpələr vüqarına ah çəkir,
Şərimizin Şahdağısan yenə sən.

Bu misraları oxuyandan sonra bir daha dərk etdim ki, şeir daha çox əzəmətli poetik obrazın hesabına yadda qalır.

Əziz müəllimi professor Əli Sultanlının xatirəsinə həsr etdiyi “Məğrur baxışlar” şeirində də eyni mənzərənin şahidi oluruq:

Ölçüyə gəlməzdi vüqarı dağla,
Qəlbində coşardı sanki bir dəniz.
O məğrur gözlərdə yanan çıraqla
Neçə dahiləri tanımışıq biz.

Nə gizlədim, xalqın iftixarı olan, çoxunu şəxsən tanıdığım dahi və görkəmli şəxsiyyətlərə ithafları oxuduqca qürur hissi keçirdim və şairi

xoş duyğularla yad etdim.

Hüseyn Kürdoğlu qorxmaz şair idi. Şairin Güney Azərbaycanla bağlı ümumxalq dərđini ifadə edən çox sayda şeirləri vardır. Onun poeziyasında güneyli-guzeyli Azərbaycan bütövləşir.

Könlümdən Təbriz keçir,
Neçə tərə-düz keçir.
Xəyalım yaz mehitək
Arazdan səssiz keçir.

Qalaq vursaq aya-günə dəyərdi,
Dağ olsaydıq belimizi əyərdi.
Necə dözdük bilməm Araz dərđinə,
Həsrdətimiz körpülərdə göyərdi.

Sovet dönəmində belə şeyləri yazmaq çox təhlükəli idi. Bu, şairdən böyük cəsərət və hünər tələb edirdi. İnanmaq olmur ki, şairin “Dördtelli durnam” (Bakı, Gənclik, 1979, s. 65 və 72) kitabında bu bayatı və dördlük yer alıb. Buna görə əsərin müəllifini minnətdarlıqla yad etməyi vicdan borcu hesab edir və deyirəm: Şükürlər olsun ki,

indiki gənclərimiz sovet quruluşunun amansızlığını, qəddarlığını görmədilər.

Professor Yavuz Axundlu “Xatirələr işığında ömür keçdi, gün keçdi” kitabında (Bakı, “Adiloğlu” nəşriyyatı, 2014) yazır ki, “dayım bir lətifə danışdığına görə 7 il həbs cəzası aldı...

Qonşumuz qoca bir kişi yuxuda üzüb Araz çayını keçdiyinə görə qocanı həbs edib güllələdilər”.

Sistemin qəddarlığından qorxmayan şair dostum Hüseyn Kürdoğlu və kitabın redaktoru eloğlum Musa Ələkbərli, hər şeydən əvvəl, cəsarətlərinə görə minnətdarlığa layiqdirlər.

Bəzən unuduruq ki, unudulmaqda olanları xatırlamaq və yadda saxlamaq cəhdi əxlaqi keyfiyyətdir. Nə yaxşı ki, Hüseyn Kürdoğlu kimi şairlərimizin poetik nümunələri yaddaşa qayıdırsa, vətənpərvərlik hisslərinin güclənməsinə kömək edir.

Hüseyn Kürdoğlu olduğu kimi görünən, göründüyü kimi olan gözəl şair, halal adam idi. Şairin iki-cə misrası hər şeyi deyir:

Ölərəm, mən sənə haram qatmaram,

Ömrümün mayası halal çörəyim.

Onun halallığına, səmimiyyətinə inanmamaq ol-mur. Çağdaşımız olduğundan hamı yaxşı bilir ki, Kürdoğlu, könlü-gözü tox, təmtəraqsız, iddiasız hə-yat sürməyi bacaran qürurlu, ləyaqətli insan idi. Aşıq Şəmşir təsadüfi demirdi: “Görmədim nəfsinin nökrəi səni”.

Şairin həyatda qazancı ədəbi ictimaiyyətin hörmət və ehtiramı, itkisi isə nəfsinin çəkib aparmaq istədiyi arzuları, istəkləri olub.

Şairin poetik dünyasının fərqi vararkən bir daha dərk etdim ki, şairin hər sözü, hər misrası ürəklərə od salmırsa, könüllərdə məskən salmırsa, o, şair deyil. Deyirlər Tanrı peyğəmbərləri vəhylə, əsl şairləri ilhamla şərəfləndirir. Sevimli və unudulmaz şairimiz Müşfiq demişkən: “Şairə ilhamdan mayə gərəkdir” ki, o da Kürdoğluda var idi. Hə-lə biz onun fitri istedadını demirik.

Kürdoğlunun poeziyası yayın cırhacı vaxtı içi-lən, cana məlhəm olan bulaq suyu kimidir:

Anasız böyüyən körpə qız kimi,
Neçin yad olmusan naza, bənövşə.

və ya:

Kimdən gileylişən, ey dəli könül,
İndi heç qardaş da qardaşa baxmaz.

və ya:

Divanədən betər divanə mənəm,
Görəndə yan gəzir divanə məndən.

Şairin “Şairlər” adlı şeirində də eyni mənzərənin şahidi oluruq. Şeirdəki axıcılıq, mənə dərinliyi adamı heyran edir:

Məhəbbətdir bu dünyanın çırağı,
Məhəbbətə pərvanədir şairlər.
Məcnun ərəb səhrasında tək deyil,
Leyli deyə divanədir şairlər.

Bir-iki şeirlə Yazıçılar Birliyinə üzv olan görmüşük. Ədası yerə-göyə sığmayan belə “şairlər” gəlib gediblər. İzləri də qalmayıb. Lakin Hüseyn Kürdoğlunun hər birində bir dünya fikir olan, kiçik həcmli, dərin mənalı ikicə şeiri – “Həyat ağacı” və “Gəlib-getmişəm” kifayətdir ki, o, ədəbiyyat tarixinə düşsün. Şairin gücü, qüdrəti, əzəməti, möcüzəsi, həyata baxışı, zaman, insan

probleminə münasibəti bu poetik nümunələrdə özünü bariz şəkildə göstərir:

Barlıdır, ucadır həyat ağacı,
Bəhəri həm şirin, həm də ki acı.
Dırmanıb çıxırıq, ucalırıq biz,
Başına çatmamış qocalırıq biz.
Ordan xəyal kimi düşürük bir-bir,
Ağacın dibində ölüm müntəzir.
Göydə tutur bizi, gömür torpağa,
Təzə gələnlərsə çıxır budağa.
Bu cür ülfətdədir ölümlə həyat,
Ağacın başına çıxan yox, heyhat!

Şairin “Gəlib-getmişəm” şeirindəki həyat hə-qı-qətləri adamı heyrətə gətirir. Əslində şairin yara-dı-cılığının şah damarını həyat həqiqətləri təşkil edir. Bu şeirdəki fəlsəfi fikirlər, tarixə ekskurs, həyat həqiqətləri öz yerində, şeirdəki axıcılıq, şairin xalq dilindən məharətlə istifadə etməsi adamı heyran edir. İri həcmli bu şeirdən müəyyən parçaları verməklə kifayətləndik:

Bu dünyaya neçə kərə gəlib-getmişəm,
Gəlib Adəm övladına gülüb getmişəm.

Gəldim əzəl daş əyyamı - əllərinədə daş,
Vəhşi kimi öldürürdü qardaşı-qardaş...

Bir də gəldim, mis əyyamı, dəmir əyyamı,
Gözlərimə ilk baxışda xoş gəldi hamı.
Aldadırmış gözüm məni, baxıb nə gördüm,
Yer üzünün yarısını viranə gördüm.
Qılınc-qalxan, ox və kaman, mizraq və nizə
Gecə-gündüz işə düşür, qan çıxır dizə.

Bir də gəldim, atom əsri, atom əyyamı,
Göydən yerə düşən kimi peşiman oldum.
Bombaların dəhşətindən bağı qan oldum,
Milyon-milyon ömür sönür bir an içində,
Uca dağlar gözdən itir al-qan içində.
Aman Allah, torpaq üstə bu vəhşət nədir?
Budur insan, bilib getdim,
Divanə tək gülüb getdim.
Ölməz idim, ölüb getdim,
Bir də gəlmədim.

Hüseyn Kürdoğlunun saz üstə kökləndiyini,
folk-lor və klassik poeziyamızla pərvazlandığını
yazanlar haqlıdırlar. Lakin unutmaz ki,
onun “Quzular dağa çıxdı” (“Gənclik”, 1986, 36

səh.) və “Aytənin nəğmələri” (Bakı, “Sabah”, 2009, 172 səh.) adlı iki kitab uşaq şeirləri də vardır.

Şair poeziyamızın bütün janrlarında qələmini sınıamış, hətta sərbəst şeirlər də yazmışdır. “Yolum tarladan keçir”, “Çiçək vaxtı”, “Sən düşəndə yadıma”, “Bir şairin surəti” və başqa sərbəst şeirləri belələrindəndir:

Tarladan keçir yolum,
Tarladan.
Qara torpağı kotan parladan, –
İçindən keçir qara şumların,
Şum narın-narın.
Məst olmuşam mən
torpaq ətrindən,
Şeir səpirəm şumlara dən-dən... və s.

Sən düşəndə yadıma

Baxmıram borana, çovğuna, yağışa,
Pəncərəmi açıram qışa
Sən düşəndə yadıma.

Tuturuq qol-qola,

Çıxırıq qarlı yola,
Od qarışır oduma,
Baxmıram borana, çovğuna,
yağışa,
Pəncərəmi açıram qışa
Sən düşəndə yadıma!

Çiçək vaxtı

Vurulmuşam çiçək vaxtına
Quba bağlarının,
Gözlərim qamaşır
çiçək işığından.
Qəlbim işıqlanır
Çiçək gülüşündən,
Ciyərimə çəkirəm
Səhərin çiçək ətirli nəfəsini.
Gül-gülü çağırır,
Çiçək-çiçəyi.
Eşidirəm güllərin, çiçəklərin səsini...
Arılar sarışıb şehli çiçəklərə,
Hər ağacda mini, milyonu...
Heykələ dönmüşəm bir ağac altında,
qarşımda çiçək dəryası,

Saçlarıma ağ çiçək tökür arılar.
Çiçəklənmiş ağac sanır məni də,
Saçıma qonur bir ağ kəpənək...
Nə yaxşı burdan düşdü
Bahar günlərimin yolu.
Ayrılıram Quba bağlarından,
Qəlbim çiçək xatirəsiylə dolu.

Şairin Rəsul Rzaya ithaf etdiyi “Bir şairin surəti” şeirində sanki ustadın portretini yaradıb:

... Bütün dünya yaşayır
yaddaşında.
Bəzən gözlərində gülür dünya,
Bəzən dünyanın üfüqləri
çatılır qaşında.
Həm də sadədil bir adamdır,
lap uşaqdan da uşaq.
Amma qəzəblənəndə görmə üzünü,
Elə bil qar-boran tökəcək
amansız bir dağ.
Çək, rəssam qardaş,
çək onun surətini!
Elə çək tam özünə bənzəsin,

Gözlərində görüm:

Vətənə, insana, dünyaya məhəbbətini!

Hüseyn Kürdoğlunun yaradıcılığında əhəmiyyətli yerlərdən birini də qəzəl janrı tutur.

Klassik ənənəyə sadıq qalan şairin bir kitablıq qəzəlləri vardır.

Kürdoğlu qəzəllərində güldən, bülbüldən, gö-zəl-dən, gözəllikdən ilham almaqla bərabər, vətənə, soykökə bağlılıqdan, ustadı Füzulidən, XX əsrin qəzəlxanı Vahiddən, musiqi səcdəgahı, şeir bulağı Nardarandan, şairlərin ilham mənbəyi Xəzərdən, zə-manəmizin keşməkeşlərindən söz açır.

Şairin əruz vəznində uğurlarına dəlalət edən bir qəzəlini oxucu və tədqiqatçıların nəzərinə çatdırmağı münasib bildik:

Eylərəm indi də mən aləmi heyran qəzələ

Eylərəm indi də mən aləmi heyran qəzələ,
Canım istərsə əgər peşkəş ola can qəzələ.

Onda min bir gözəlin cilvəsi var, işvəsi var,
Eşq zövqüylə könül min kərə qurban qəzələ.

Qalmaqaldan uzaq olsun, təzələnsin ruhu,
Qulaq assın həvəs ilə qoca dövrən qəzələ.

Vermiş öz qəlbini billah ki, Nuh əyyamından,
Bakı, Təbriz, Qarabağ, bir də ki, Şirvan
qəzələ.

Qəzəlin dərqli Füzuli kimi şahənşahı var,
Nə qədər ləl gətirmiş ulu xaqan qəzələ.

Qoy soyunsun daha farsın, ərəbin nimdaşını,
Təzə donlar tikərik gözləri ceyran qəzələ.

Muğam öz yurdumuzun, öz dirilik çeşməsidir,
Onun hər qətrəsini eylərik ümman qəzələ.

İmtahan eylədi Vahid, özü rüsxət verdi,
Dedi dövrən dəyişib, aç tazə meydan qəzələ.

Sağ-səlamət yetirər karvanı mənzil başına,
Qoca Kürdoğludur indi yeni sarvan qəzələ.

Şairin qəzəllərini oxuduqca heyranlıq bir yana,
təəccüblənməmək olmur. Heca vəznində klassik
şeirimizin əlçatmaz nümunələrini yaradan, folklor
və aşıq yaradıcılığı üstündə köklənən Hüseyn
Kürdoğlunun əruz vəznində belə qəzəllər yazması
onun fitri istedadından nişan verir.

Hüseyn Kürdoğlu yaradıcılığında Azərbaycan poeziyasında az işlənən, satirik səciyyəli “bəhri təvil”ə (ərəbcədir: bəhr – dəniz, təvil – uzun, ucsuz-bucaqsız, sahilsiz deməkdir) də rast gəlinir. Şairin “Bir neçə fəvqəldövlət” bəhri-təvili keşmə-keşli dünyamızda dövrün taleyüklü olaylarını, əda-lət-sizliyi, eybəcərlikləri, haqsızlıqları tam çılpalıqlığı ilə açıb göstərir:

Tanrının hökmü ilə böylə yazılmış əlbət,
Dünyanın sahibi olsun da gərək
Bir neçə fəvqəldövlət –
 Yekə dövlət,
 Əkə dövlət,
 Təkə dövlət.

Qalanı xırda-para,
Baxtı qara,
Tikə dövlət, kökə dövlət.
Yekələr xırdaları
Bir-birinə saldırsın,
Malını, sərvətini
Gözgörəsi çaldırsın.
Tıxasın anbarına, doldursun
 Yekəsindən,

Əkəsindən,
Təkəsindən.

Niyə bəs tanrı soruşmur ki,
Neçin qan tökülür.
Neçin odlarda yanır
Dürlü şəhərlər, kəndlər,
Bütün insan olanın yurdu deyilmi yer üzü,
Bəs neçindir bu qədər sərhədlər?

Odlu ahlar ilə qalxır
Bu suallar fələyə.

Cavabı yoxdur, yox!

Şairim, sən də fəğan eyləmə çox.
Tanrının hökmü ilə böylə yazılmış əlbət,
Dünyanın sahibi olsun da gərək
Bir neçə fəvqəldövlət.

Şairin fəxriyyəsi də vardır:

Bayatı çağıran Həkəriyəm mən,
Yurdumun şirini-şəkəriyəm mən.
Sarıldım boynuna Arazın, Kürün,
Sənətin, ilhamın ölkəriyəm mən.
Olmadım aqlımın ağası bir gün,

Odur ki, qəlbimin nökrəiyəm mən.
Dünyanın məhşəri qorxutmaz məni,
Özüm ki, özümün məhşəriyəm mən.
Bağrından doğuldum eşqin, ülfətin,
Həzin nəğməsiyəm əbədiyyətin.

Hüseyn Kürdoğlunun elə şeirləri də var ki,
prof. T.Hacıyevin doğru olaraq göstərdiyi kimi,
hecaların düzülüşü, misraların bölgüsü tamam
yeni və ürəyəyatandır.

Oxuma, kəklik, oxuma,
Qarşıda yağlı gizlənilib.
Səni də vurur, məni də,
Əldə yarağı gizlənilib.
O, qanlı daşın dalında
Ac qurd sayacağı gizlənilib,
Oxuma kəklik, oxuma!

və ya:

Təpə boyda bulud yumaq –
Çözülür mil-mil tökülür.
Elə bil göy zəmisindən,
Biçilib sünbül tökülür.
Yağış döyür bağ-bağatı,

Ləçək-ləçək gül tökülür.

Dağ aşığı qijhaqıjla

Çaya sarı sel tökülür.

Dalğa bəndi qırar deyə

Sel ağzına el tökülür... və s.

Hüseyn Kürdoğlunun ilham mənbəyi təbiət və onun ecazkar gözəllikləri olub. Onun sevgi şeirlərindən də təbiətin ətri gəlir. Hüseyn Kürdoğlunun təbiətə sevgisi ilk eşqi ilə qaynayıb qarışır. Şair təbiət nəğməkarına çevrilir. İnanırıq ki, qüdrətli bir rəssam şairin təbiət mənzərələrini vəsf edən şeirlərini incələsəydi, fırçasının və qəlbinin məhəbbəti ilə ölkəmizin füsunkar gözəlliklərini əks etdirən heyrətamiz bir tablo yaradardı.

Şairin təzə-tər üçlükləri də deyilənləri təsdiq edir: Burada da təbiət təsviri güclüdür:

Qəribədir yaz buludu,

Qışı yola salıb ağlar,

Yaza aşiq olub ağlar.

və ya:

Leysan keçdi, ətirli bir meh əsdi dağdan,

Sarınmışdı bir-birinə bayılmış otlar,
Mehdən tutub dikəlirdi əyilmiş otlar.

Şairin “Anam xalça toxuyur” şeirində isə təbiətlə insanın vəhdəti ön plana çəkilir.

... Yanında dükcə, yumaq,
İpliyi boyaq-boyaq.
İplərə sünbül çəkir,
Bülbül çəkir, gül çəkir və s.

Şair “Yaz rəngi” şeirində isə yazın gəlməsini, onun rəng çalarlarını elə ustalıqla təsvir edir ki, heyran olmamaq olmur: “Göylər bənövşə rəngində, günəş gülöyşə rəngində”. “Daşlarda da gül açır yaz; Hər çiçəkdə bir dünya naz” və s.

Çəkinmədən deyə bilərik ki, Kürdoğlu xalq dili ilə ədəbi dilin qovşağında poeziyadan, sözdən heyrətamiz bir abidə ucaltmışdır. Buradan vətənimizin hər guşəsi – şəhərləri, kəndləri, dağları, ormanları, çayları, şlalələri, çəmənləri, bulaqları, yurdsevər insanları, qürur mənbəyi olan görkəmli şəxsiyyətləri apaydın görünür. Ümumiyyətlə, Kürdoğlu yaradıcılığında dünyanın on bir iqlim zonasından doqquzunu özündə cəm edən vətənimizin füsunkar gözəllikləri incə bədii

boyalarla vəsf edilmişdir. Şairin “ölməz şah əsəri təbiət idi” – deyənlər yanılmayıblar.

Doğru deyiblər ki, Hüseyn Kürdoğlunun poeziyası insanla təbiətin vəhdətindən yaranıb.

Dolama yolları kəsə gəlmişəm,
Bir acı xəbərə, səsə gəlmişəm.
Kəsiblər qayada bitən palıdı,
Eşidib dağlara yasa gəlmişəm.

Şairin dərдинin böyüklüyünə qoşulmamaq olmur. O, dağlara başsağlığı verməyə, dərдинi bölüşməyə, təsəlli verməyə gəlir. Şairin həssas qəlbinə, poeziyanın qüdrətinə qibtə etməmək olmur.

Şairin “Kəlbəcərin muzeyi” isə tarixi keçmişimizə güzgü tutur. Bu əsərdə əkinçiliklə, maldarlıqla, xalçaçılıqla, suvarma ilə, gündəlik kəndli həyatı və s. ilə bağlı o qədər terminlər var ki, dilimizin leksikası ilə məşğul olan tədqiqatçılar üçün ən qiymətli material ola bilər. Odur ki, şeiri bütöv veririk:

Kəlbəcərin muzeyi, bir nağıl muzey idi,
Zərrədən günəşəcn dünyada hər şey idi.

Bütün cah-calalıyla müsibətli yer idi,
Aylı, günlü, ulduzlu, kəhkəşanlı göy idi.
Bir nağıl muzey idi!
Miladdan o yana da, miladdan bu yana da
Ən qədim köhnə idi, ən yeni təzə idi.
Bir nağıl muzey idi!
Daşları neçə rəngdə bir qövsi-qüzeh idi,
Bir nağıl muzey idi.
Min illərin töhfəsi nə qədər yazı vardı,
Ələsgər sazı vardı,
Şəmşir avazı vardı.
Vurğunun xatirəsi onun yaraşığıydı,
Gözünün təbəssümü sanki ay işığıydı.
Qılınc, qələm, bir də saz,
Gərdəklər qotaz-qotaz,
Corablar qotaz-qotaz.
Xalçalar, nə xalçalar – Dəlidağ çəmənzarı,
Elin fəxri-vüqarı.
Neçə növ cəhrə-daraq,
Neçə növ dükçə-yumaq.
Babaların papağı, kotanı və çomağı,
Qayaların qoynunda gildən saxsı çırağı...
Ah, nələr vardı, nələr,

Nə töhfələr vermişdi, bu muzeyə nənələr?!
Günbatan və gündoğan,
Güney və qüzey idi.
Bir nağıl muzey idi!
Qarlı zirvələr ilə o da üz-üzə idi.
Bir nağıl müzey idi.
Qarlı zirvələr ilə o da üz-üzə idi.
Bir nağıl muzey idi.
Onu yaradan kişi çağdaş Prometey idi,
Dağıtdı bu nağılı, qarət eylədi yağı.
Vətənin sinəsindən getməz bu namərd dağı.
Kəlbəcərin muzeyi bir nağıl muzey idi,
Dünyada hər şey idi.³

Hüseynin atası Həsən Alışan oğlu aranlı-dağlı Qarabağın hər obasını yaxşı tanımış, qışda Mil düzündə, yayda Laçın yaylaqlarında təsərrüfatla məşğul olmuşdur. Hüseyn dağ təbiəti kimi aranın da özəlliklərinə dərinədən bələd olmuşdur. Bu onun poeziyasında bədii sözün ifadə imkanlarını

³¹ Söhbət gözəl ziyalı və şair Şamil Əsgərovun yaratdığı “Diyarşünaslıq muzeyi”ndən gedir.

artırmış, obrazların milli yaddaşdan gələn mahiyyətini təmin etmişdir. Akademik Tofiq Hacıyev doğru yazır ki: “Üç-beş əsr sonra Hüseynin şeirlərindən Azərbaycan etnoqrafiyasının XX əsrini öyrənəcəklər”.

Şairin 1980-ci ildə çap etdirdiyi “Qaraqoyunluda” (indiki Ermənistan ərazisində Azərbaycan kəndi) adlı şeiri də çox mətləblərdən söz açır. Şair məni sanki qəflət yuxusundan ayıltdı. Yadıma sovet dövründə kənd və şəhərin yaxınlaşmasını təlqin edən “Siyasi iqtisad” fənnini və müəllimlərimi saldı. O yaxınlaşmanın aqibəti elə Hüseyn Kürdoğlunun təsvir etdiyi kimi olacaqmış. Şeirdə təsvir edilən hə-yat həqiqətləri insanı düşünməyə vadar edir:

Qaraqoyunluda qoyun görmədim,
Sanki heç tanımır qoyunu bu kənd.
Elə tarixə də bu adla düşüb,
Danırmı əslini-soyunu bu kənd?!

Nə yağı, pendiri, nə qaymağı var,
Nə də könül açan bağça-bağı var.
Hansından istəsən bol arağı var,

Neyləyir dağların suyunu bu kənd?!

Təndirlər qalanıb, çörək yapılmır,
Qarmaqdan asılıb, cəmdək çapılmır.
İlanvuran olsa, qatıq tapılmır,
Özü yaxşı tutub toyunu bu kənd!

Həyat həqiqətləri şairin “Yol gedə bilmirəm oğlumla qoşa” şeirində də özünü bariz şəkildə göstərir. Əlavə sözə, təhlilə ehtiyac duyulmur:

Qısa bir yoxuşda sinəm tənghiyr,
Nəbzim gah çoxalır, gah da səngiyir.
Yapışır qolumdan, o da ləngiyir,
Ayağım ilişir kəsəyə, daşa,
Yol gedə bilmirəm oğlumla qoşa.

Ona gərəksizdir mənə gərəkli,
Tərən baxışları min bir diləkli.
Mən keçən günlüyəm, o gələcəkli,
Nə deyim ağ saça, nə deyim yaşa,
Yol gedə bilmirəm oğlumla qoşa.

Mən qara deyirəm, oğlum ağ deyir,
Damla sandığıma, gur bulaq deyir.
Hər şeyi təzədən yaradaq deyir,

Yoldaşlıq yaramır yaz ilə qışa,
Yol gedə bilmirəm oğlumla qoşa.

Şair bəzən həyat həqiqətlərini, reallıqları elə boyalarla, elə ştrixlərlə verir ki, göz önünə dahi rus tənqidçisi Belinskinin kəlamı gəlir: “Poeziya həyatın təcəssümüdür, daha doğrusu həyatın özüdür. Hələ bu harasıdır. Poeziyada həyat həqiqətdə olduğundan daha həyatidir”.

H.Kürdoğlunun yaradıcılığını izləyəndə görmək olur ki, bu həqiqət onun poeziyasının şah damarını, canını, qanını təşkil edir. Şairin “Qoltuq ağacı”, eləcə də “Röya və həqiqət” şeirləri isə təkcə həyat həqiqətləindən deyil, ümumiyyətlə, bir çox mətləblərdən söz açır. Güman edirəm ki, bu şeirlər haqqında əlavə sözə ehtiyac yoxdur. Hər şeir bir dünyadır.

Qoltuq ağacıyla yeriir oğlan,
Yanında qaraqaş, qaragöz pəri.
Necə qayğıkeşdir, necə mehriban,
Qəhrəman əsgərin qəşəng dilbəri.
Vətən namusudur başının tacı,
Müqəddəs ağacdır qoltuq ağacı!

Röya və həqiqət

Bir qaya başından uçuruq qoşa,
Əlvida deyirik torpağa, daşa.
Qalxırıq göylərin yeddi qatına,
Baxırıq ruhların kainatına.
Burda çıraq-çıraq yanır diləklər,
Uçur pərvanətək incə mələklər.
Ülvidir xaliqin cahü-cəlalı,
Qansız-qadasızdır göy istiqlalı.
Burda əsarətdən yoxdur bir nişan,
Ruhların yoludur ulu kəhkəşan.
Bacı-qardaş olub eşq ilə kamal,
Qoşa sevgilidir gerçəklə xəyal.
Bir cüt ulduz kimi biz də yanırıq,
Şirin busələrlə xumarlanırıq.
Nə çörək dərdi var, nə su dərdi var,
Qızılgül qoxuyur sanki dər-divar...
Heyf, zəngli saat oyadır bizi,
Yenə yorğan-döşək, yenə yer üzü.
Qapıda zarıyır dilənçi qoca,
Ay Allah, ac şair nə versin aca?!

Şairin elə şeirləri də var ki, oxuyanda möhtəşəm “Kitabi-Dədə Qorqud” abidəsi göz

önünə gəlir:

Bostanıma axan sular axmaz oldu,
Qismətimə çıxan şıkar çıxmaz oldu.
Pəncərəmə baxan gözəl baxmaz oldu,
Qocalmışam.

Şairin elə şeirləri də var ki, oxuyanda göz
önünə Füzulinin “Şəbi-hicran”ı, Cahangir
Cahangirovun “Füzuli kantatası” gəlir:

Kürdoğlu, bu gen dünyada,
Sənə xoş bir gün olmazmı?!
Min arzun var ürəyində,
Onun biri çin olmazmı?!

Şairin poeziyası o qədər zəngindir ki, xalq
həyatına, adət-ənənəyə, insanın duyğu və
düşüncələrinə və digər reallıqlara o qədər bağlıdır
ki, oxuduqca oxumaq istəyirsən, poeziyanın
sehrinə düşürsən.

Sinəmdə min bir yara var,
Qocalmış qayalar kimi.

Sözə verdim mən ömrümü dəmadəm,
Əzəl gündən söz Əslidir, mən Kərəm.

Ayrıran varmıdır ayrıni, düzü,
Elə bil kor olub dünyanın gözü.

Möhləti var, hesabı var dünyanın,
Nə vermişsə bir-bir alır əlimdən.

Ömür olur ögey ana,
Məhəbbət yetim qalanda.

Şairin “Cəbrayıl çınarı” şeirini də həyəcansız oxumaq olmur. Cəbrayıl rayonun mərkəzində gövdəsi və budaqları arasında bir vaxtlar çayxana və restoran yerləşən möhtəşəm çınarın da taleyi şairi düşündürür. Şeiri oxuyanda düşüncələrə qərq oldum.

Dəfələrlə kölgəsində çay içdiyim çınarın şair tərəfindən zərgər dəqiqliyi ilə qələmə alınan təsviri məni heyrətləndirdi.

Cəbrayıl da qalxmışdı göylərə bir dağ çınar,
Adam boyunca qara, qol-budağı ağ çınar.

Köç yolunun üstündə min yaşlı məğrur qoca,
Başında quş obası, dibində bulaq çınar...

Bayatı yazmışdılar xəncər ilə köksünə,
Bir qara sevdalıdan verirdi soraq çinar.

“Oxu yar,
Çək sinəmdən oxu, yar!
Sənsiz yanıb kül oldum,
Son sözümü oxu, yar!”
Aman Allah, yağılar kəsdimi, doğradımı,
Ona düşmən də qıymaz, bəlkə qalıb sağ çinar.

Ey biçərə Kürdoğlu, gələydi qisas günü,
Qaldıraydı başında bir şanlı bayraq çinar.
Yol üstə məğrur qoca, o qaməti dağ çinar.

Hüseyn Kürdoğlunun qəlbində tükənməz təbiət sevgisi vardı. Odur ki, həmişə təbiəti, təbiətin gö-zəlliyini vəsf edir, insanları təbiəti sevməyə, qorumağa çağırırdı:

Deməyin çinarda nə bəhrə, nə bar,
Çinar bu torpağın əzəmətidir.
Çinarın bəhrəsi gözəllik, vüqar,
Bir də babaların məhəbbətidir.

Bəzən şairin ikicə misrası insanı düşüncələrə qərq edir. Hər iki misranın şairin tale yazısı

olduğuna acıyırsan.

Ağladır insanı vətən həsrəti,
Bir də nakam qalan ilk məhəbbəti.

Hüseyn Kürdoğlu yaradıcılığı obrazlar qalereyasının zənginliyi ilə seçilir. “Dağ”, “bulaq”, “dünya”, “palıd”, “çinar” obrazları şairin yaradıcılığında tez-tez özünü göstərir və onun təbiətə vurğunluğunu ifadə edir.

Şairin “Bir palıd yanır” şeirində olduğu kimi:

Gecənin bağrında bir palıd yanır,
Meşədən aralı bir dağ başında.
Alov dilim-dilin ərşə dayanır,
Palıdın bitdiyi bulaq başında.
Yayın oğlan çağı nə sərin idi,
Kölgəsi dağların quzeyi kimi.
Palıdın yaddaşı od tutub indi,
Yanır xatirələr muzeyi kimi.

Şairin “Bənövşə” silsiləsindən olan şeirlərində isə “bənövşə” obrazı diqqəti çəkir və şairin yazdığı neçə-neçə bənövşə şeiri onun dilinin zənginliyinə, vətən torpağına vurğunluğuna

dələlət edir. Şairin “Bənövşə”, “Ağ bənövşə”, “Bərdə bənövşələri”, “Kəpəz bənövşəsi”, “Görəsən küsdümü bənövşə məndən”, “Ağlatma məni, bənövşə”, “Laçın bənövşəsi yadıma düşdü”, “Ağlat məni, bənövşə” adlı şeirlərinin hər biri bir aləmdir, təkrarsızdır. 70-ci illər poeziyasında təbiət mövzusu ilə bağlı araşdırmalarında Hüseyn Kürdoğlunun “Kəpəz bənövşəsi” şeirinə xüsusi yer ayıran Y.Qarayev yazır: “Hüseyn Kürdoğlunun “Kəpəz bənövşəsi”ndən bizim təbiətimizdən çox tariximizin, keçmişimizin ətri gəlir. Şair dağ bənövşəsinin ləçəklərini də Vətən tarixinin səhifələri kimi “oxuyur”. Lirik obraz tarixi süjetin fonunda verilir. Araz nisgili də, Göy-göl fərəhi də, Nizami, Afaq və Məhsəti həsrəti də, Vurğun təbəssümü və Hüseynin öz nəşəsi də “bənövşə” süjetinə hopdurula və sığdırıla bilir”. (Y.Qarayev. Poeziya və nəsr. Bakı, Yazıçı, 1979, səh.73) Aşağıda misal gətirdiyimiz poetik nümunələrin hər biri şairin mənəvi dünyasının zənginliyindən xəbər verir.

Anasız böyüyən körpə qız kimi,
Neçin yad olmusan naza bənövşə –

deyə qəm-qüssəyə batan şair özünü göz yaşı ilə yazdığı şeirləri ilə ovundurmağa çalışır:

Laçın dağları dustaq,
Dərdi sinəmdə dağ-dağ,
Bilməz bənövşə qədri,
Tapdar səni yad ayaq.
Sən yuxuma girirsən,
Yuxum çəkilir ərşə.
Ağlat məni, bənövşə.

Dərən yox dəstə-dəstə,
Qaldım qulağı səsdə.
Görüş qismət olmasa,
Bitərsən qəbrim üstə.
Şerim də həsrət qalıb
Təbəssümə, gülüşə.
Ağlat məni, bənövşə.

Şairin “Bənövşə” şeirini də ürək çırpıntısız oxu-----maq olmur. Adam dərd-ələm içində boğulur, şairə həyan olur.

Solursan torpağa töküləndə qan,
Neçin bir-birinə qənimdir insan?!
Nifaq toxumunu göyərdib şeytan,

Tərsinə dolanır dövrən, bənövşə.

On ildir Qırxqızda bənövşə bitmir,
Şuşa dağlarından durnalar ötmür.
Vaqifin harayı bir yana yetmir,
Virandır Qarabağ, viran, bənövşə.

Şair Məmməd Aslan bəlkə də Hüseyn Kürdoğlunun “Ağlat məni, bənövşə” şeirindən təsirlənərək qəm, qüssə, kədərin zirvəsi olan “Ağla, qərənfil, ağla” ağısını yazmışdır:

Bu bədənsiz qollara,
Bu uçurum yollara,
Bu yiyəsiz qullara
Ağla, qərənfil, ağla.

Şairin “Bənövşə” silsiləsindən, xüsusən “Ağ bənövşə” şeirindən təsirlənərək bir çox şairlər nəzirələr yazmışlar: tanınmış şair, şerqşünas alim Abbasəli Sarovlu, Əli Qurban Dastançı, Sabir Eyvazov və başqaları. Bu şeirlərin hər birində Hüseyn Kürdoğlunun qəm-qüssəsi, kədəri, el-oba həsrəti duyulur. Çünki nəzirənin tələbindən asılı olaraq bu şeirlərin hər biri Kürdoğlu əhvali-ruhiyyəsinə köklənmişdir:

Əcəl gözlərimi bağlayan zaman,
Sadiq ürəkləri dağlayan zaman.
Bahar buludları ağlayan zaman,
Açıl qəbrim üstə hər yaz, bənövşə,
bəyaz bənövşə!
(Abbasəli Sarovlu)

Laçın dağları dustaq,
Eh! Özü də nə sayaq!
Çıxıb dərd məhvərindən
Dayanıbdır baş-ayaq.
Satqınların əliylə
Necə də düşdük işə –
Bənövşə, ay bənövşə!
Tamarzıyam ətrinə,
Gir şerimin sətrinə.
Ölüm ondan yaxşıdır
Yad dəydikcə xətrinə.
Deyirəm ləçəyindən
Kaş qəbrimə pay düşə –
Bənövşə, ay bənövşə!
(Sabir Eyvazov)

Ağ atın üstündə düşdün dağlara,
Qoşdun neçə nəğmə o gözəl yara.

Bənövşə, şairin düşübdür dara,
Quzeydən əsəndə bir küləklə gəl,
O xoş rayihənlə, ağ çiçəklə gəl.

(Əli Qurban Dastançı)

Biz burada Hüseyn Kürdoğlunun yalnız “bənövşə” silsiləsindən olan şeirlərinə nəzirələrdən söz açdıq. Şairin şeirlərinə yazılan nəzirələrin sayı-hesabı yoxdur. Biz hələ şairə ünvanlanan şeir--məktubları və şairin cavablarını demirik. Təkcə Aşıq Şəmşirin Hüseyn Kürdoğluya həsr elədiyi it-hafları və şeir-məktubları iyirmiyə çatır. Bu o de-məkdir ki, şeir-məktublar, xüsusən də ithaflar və nə-zirələr poeziyamızda geniş vüsət almışdır. Bu, poeziyamızda qəbul olunan, onu daha da zənginləşdirən yoldur. Şairin həyəcanlarını, ürək döyüntülərini ifadə etmək üsuludur. Xalq şairi Məmməd Arazın məşhur “Salamat qal” şeirinə şair Rasim Kərimlinin çox uğurlu, ürəkləri fəth edən nəzirəsi – “Salamat qal”ı da beləcə yaranıb.

Laylamı bu yerdə çalıb bülbüllər,
Ətrini könlümə bəxş edib güllər.
Nərgizli çəmənlər, laləli çöllər,

Nəğməli meşələr, sağ-salamat qal.

“Bənövşə” silsiləsindən olan şeirlərdən də görüldüyü kimi, şairin ömrünün sonuna yaxın poeziyasında zamanın gərdişi ilə bədbinlik, həzinlik baş alıb gedir. Doğrudur, Qarabağ hadisələrinə, xüsusən də Laçın düşmən tapdağı altına düşənə qədər şairin şeirlərində poeziyaya xas olan həzinliyə, bəd-binliyə az da olsa təsadüf edilirdi. Qarabağ hadisələrindən sonra şairin poeziyasındakı həzinlik ah-naləyə çevrildi:

Möhlət ver, ey Tanrı, möhlət ver bir az,
Laçın azad olsun, ölüm Laçında.
Öpüm torpağını ölümdən əvvəl,
Bir dinə-imana gəlim Laçında.

Şairin bədbinliyi son həddə çatdı:
Laçın torpağına qismət olmasam,
Pay verin çöllərdə qurd-quşa məni,

və ya:

Məni basdırmayın, atın qurd-quşa,
Kök atıb dünyanı dərdim tutmasın –

deyə inlədi.

Açığını deyim ki, bu və aşağıdakı misraları təhlilə çəkməyə qüdrətim çatmadı.

Deyirlər göz yaşının nə olduğunu əvvəllər ağlamış adam bilər (Yetim yanağı bilir, göz yaşı necə dağlar – Kərkük bayatısından). El-oba həsrəti, el-oba möhnəti çəkmiş, doğma yerlərdən didərgin düşmüş adamlar bilər göz yaşının nə olduğunu.

O da olsun “Vətəndə vətən gəzmək” zorunda qalan, “Torpaqsız da ümid gülü bitərmi?” – deyən, Kürdoğlu kimi kövrək qəlblı bir şair. Laçın həsrətinin el-oba möhnətinin yanğısı sağalmaz dərdə, ələmə çevrilir şairin ürəyində:

Xəyalım göylərdən enə bilmədi,
Yanmış yuvasına dönə bilmədi.
Soruşdum Laçını Günəşdən, Aydan,
Qəhərdən boğulub dinə bilmədi.

Qəlbimi dəyişdim səbir daşına,
Çəkdi vətən dərdi, paralandı daş.

Bu sətirləri “Qarabağ kədərini, Laçın həsrətini dərd motivinə döndərən, bu dərqli ağrını ölənədək

yaşadan” (Əpoş Vəliyev) şair yazsa bilərdi. Yazdı da. Tezliklə şairin “Yaralı torpağım, yaralı sevgim” kitabı (Bakı, 1997) çıxdı. Onun ürək çırıntılarını, üzüntülərini, dərd-ələmini əks etdirən, ürəklərə od salan şeirlərini oxuyaraq akademik Tofiq Hacıyev bəyan etdi:

“Bütün məsuliyyəti ilə deyirəm ki, millətimizin bugünkü böyük dərindən, Qarabaq faciəsindən heç kəs Hüseyn qədər çox və onunkü qədər nüfuzedici yazmayıb. Çünki şair olanlardan heç kəs La-çın və Əhmədli (onun kəndi) yoxluğunu onun ki-mi əyani yaşamayıb”.

Qarabağ dərini əyani şəkildə yaşayan təkə Hüseyn Kürdoğlu deyildi. Laçının işğalından sonra ölkənin ayrı-ayrı bölgələrinə səpələnən yaşlı adamlar, hətta orta yaşlılar bu dərdə dözmədilər. Əsir düşən el-oba həsrəti, ata-ana məzarının düşmən tapdağı altında qalması, qəriblik, didərginlik dərdi bu dağ vüqarlı insanları sındırdı. Bu Alışanovlar ailəsindən də yan keçmədi. Seyfi, Alışan, Hüseyn Kürdoğlu bir çoxları kimi bu çəkilməz ağrıya-acıya dözmədilər, dünyalarını dəyişdilər...

Danılmaz həqiqətdir ki, Vətəni, eli-obanı canından çox sevən, poeziyasında tərənnüm edən, insanları vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə edən şairlərimiz sırasında Hüseyn Kürdoğlu da şərəfli yer tutur.

... Dostluq edirdik. Sovet quruluşu dağılmış, həyat dəyişmişdi. Bir gün şəhərdə gəzirdik. Bakının mərkəzində, Pasaj deyilən yerdən keçəndə gördük ki, Sovetin orden və medalları kütləvi şəkildə satılır. İnsanlar onlara baxır, təbəssüm və laqeydliklə keçib gedirlər. Zarafatla dedim: “Qağa, qoy sənə bir-iki orden alım, düşünə tax, baxaq qürrə-lənək”. Nəyə işarə etdiyimə təbəssümlə, şeirlə cavab verdi:

Çox olaydı könlü-gözü tox olan,
Yox olaydı ölməmişdən yox olan.
Olmayaydı gərək qələm əhlində
Medalları əsərindən çox olan.

Hər ikimiz o qənaətə gəldik ki, həyatda hər şey nisbi, keçəri imiş. Həyatda başlıca məsələ xalqın azadlığı, müstəqilliyi, vətən torpağının bütövlüyü və insanın ailəsindən, övladlarından

yarıması imiş.

Hamıya qayğı göstərən, qiymətləndirən şairə, təəssüf ki, yuxarıda dediyimiz kimi sağlığında layiq olduğu qiymət verilməmişdir.

Gileyini:

Mən vətənin qayğısından hələ pajsız vətəndaşam,
Gözütöxlər sırasında yəqin tajsız vətəndaşam.
Təltif eylər Vətən məni son mənşildə bir daş ilə,
Umacaqsız, qışqırıqsız, hay-harajsız vətəndaşam

—

misrasında açıqlanmışdır. Bu, kürsü sahiblərinə gileydən çox, ittiham idi...

Hətta indinin özündə belə, şairin kiçik qardaşı, professor Şirindil Alışanov hərdən gileylənir ki, Kürdoğlu kimi qüdrətli bir şair diqqətdən kənar qalmış, layiq olduğu qiyməti almamışdır. Alimin gileyi ilə qismən razılaşmaq olar. Doğrudur, şair dövlət qayğısından kənar qalmışdı. Bununla belə, yaradıcılığa başladığı ilk gündən bu günə kimi ədəbi ictimaiyyətin, qələm sahiblərinin, el şairlərinin, aşıqların diqqət mərkəzində olmuş, istedadlı şair kimi xalqın ürəyinə yol tapmışdır. Bir çoxlarının məruz qaldığı tənqidi yazılarla

üzləşməmişdir. Mənə qalırsa, şairin ən böyük mükafatı dostunun adına olan mükafatı almaqdır. Burada minnətdarlıqla Məmməd Araz adına mükafatın təsis olunmasında və Hüseyn Kürdoğlunun həmin mükafata layiq görülməsində görkəmli ədəbiyyatşünas alimlərimiz Yaşar Qarayev və İsa Həbibbəylinin xidmətlərini yada salmaq yerinə düşər.

Təəssüf hissi ilə deməliyəm ki, şair Kürdoğlu təxəllüsünə görə ədəbi ictimaiyyət tərəfindən birmənalı qarşılanmamışdı. Bəzən eyhamla, bəzən aşkar onu soy-kökünə biganə kimi qələmə verirdilər. Bu qeyri-sağlam, əsas olmayan gedişat, hardasa onun yaradıcılığına və özünə münasibətdə də özünü göstərirdi.

Şair onlara cavab verməkdən çəkinmirdi:

Şairciyəzlər də var, götürmür mənə gözü,

Yanıb-sönən küləşdi, yerində qalmır közü.

Güya ki, mən ögeyəm, onlar milli sənətkar,

Gözlərinə mil kimi batır “Kürdoğlu” sözü.

Vəziyyət o yerə çatmışdır ki, bir müddət şairin şeirləri “Hüseyn K.” imzası ilə çap olunub. Lakin onun şeirlərində bədxahların görmək istəmədiyi

başqa mənzərənin şahidi oluruq:

Mənim bir alovlu təbiətim var,
Torpağım azəri, dilim azəri.
Atəşdən yaranıb şerim-sənətim,
Ürəyim azəri, dilim azəri.

və ya:

Çox iş gördü bu dünyanın az əri,
Can Kürdoğlu, söz eşqiylə az əri.
Öyünürəm öz xalqımın adıyla
Azəriyəm, azəriyəm, azəri.

Akademik Teymur Bünyadov çox yaxın müna-si-bətdə olduğu şair haqqında xatirələrində yazır: “Hü-seyn Kürdoğlu əsilli, nəsilli, köklü-köməcli, qol-lu-budaqlı bir türk tayfasının layiqli övladıdır. Gün kimi aydındır ki, ətraf kəndlərdən fərqli olaraq, Mollaəhmədli türk kəndidi. Şairin “Kürdoğlu” tə-xəllüsünə gəlincə, bu, bir xoş təsadüfün nəticəsidir”.

Bu da şairin qardaşı, görkəmli ədəbiyyatşünas alim, professor Şirindil Alışanovun dediklərindən: “Babalarımız Həsən və Alışan türk mənşəli

olublar”.

Bütün bunlar öz yerində.

Əsas məsələ odur ki, Hüseyn Kürdoğlu təbin, ilhamın, fitri istedadın, el-obaya, vətənə sonsuz məhəbbətin sayəsində əsl poeziya nümunələri ya-radan, Azərbaycan poeziya bağçasında məxsusi yeri olan şairdir. Bu laləzar bağçada şairin kimliyi soruşulmur.

Xüsusi vurğulamaq lazımdır ki, şairin ədəbi taleyi ilk gündən bu günə kimi ədəbi prosesin istiqamətlənməsində xidmətləri olan görkəmli ədəbiyyatşünas alimlər və ədəbiyyatımızı yaradanların diqqət mərkəzində olmuşdur. Akademiklər Bəkir Nəbiyev, Tofiq Hacıyev, Yaşar Qarayev, Qasım Qasımzadə, Xalq şairi Nəriman Həsənzadə, İlyas Tapdıq, Teymur Kərimli, professor Camal Mustafayev, filologiya elmləri doktorları Şamil Salmanov, Əli Saləddin, Adil Cəmil, Cavanşir Əliyev, Qurban Bayramov, Nadir Cabbarlı, Südabə Ağababayeva, Günay Qarayeva, Aygün Bağırılı, şair-alim və bir çox başqaları şairin yaradıcılığına sanballı məqalələr həsr etmiş, poeziyamıza gətirdiyi yeniliklərdən

söz açmışlar. Şair və aşıqlar şairə çoxsaylı şeirlər, nəzirələr ithaf etmiş, Yaşar Qarayev kimi görkəmli alim daxil olmaqla şeir-məktublar yazmış, yaradıcılığını yüksək qiymətləndirmişlər: “Sən dərin şairsən, dəryalar kimi” (Aşığı Şəmşir). “Şair yaratmışdı onu Yaradan (Firudin Şimşək)”.

Onu da demək xoşdur ki, Hüseyin Kürdoğlunun yaradıcılığı əsasında Əpoş Vəliyev “Müasir Azərbaycan poeziyasında folklor motivləri” adlı na-mi-zədlilik dissertasiyası müdafiə edib və eyni adla monoqrafiya çap etdirib (Bakı, 2015, 167 səh.).

Şairin həyatı və yaradıcılığı haqqında yazılar və bir çox şeirləri Türkiyədə çap olunmuşdur. Bun-dan başqa, mənim çox böyük həcm-li “Hüseyin Kürdoğlunun poetik dünyası” adlı mə-qaləm Tehrandə çap olunmuşdur (Bax: “Xudafərin” dərgisi, Yanvar-fevral 2015, sayı 123, səh. 33-42).

Təəssüf ki, belə bir şairin çoxşaxəli yaradıcılığı indiyə kimi hərtərəfli tədqiqata cəlb olunmamışdır. Qədirşünaslıq əlaməti olan bu təmənnəsiz əsər həmin boşluğu doldurmaq

amacı ilə qələmə alınıb. Əsərdə şairin bir ədəbiyyatşünas, folklorşünas alim və tərcüməçi kimi fəaliyyəti də tədqiqata cəlb olunub.

Bununla belə, Hüseyn Kürdoğlu haqqında bir çox ziyalılarımız, alimlərimiz, yazıçı və şairlərimiz xatirə yazaraq çap etdirmişlər. Onların arasında akademik Teymur Bünyadov və həyat yoldaşı Zivər xanım, Ağa Laçınlı, Şamil Əsgərov, Əli Qurbanov (Dastançı Əli), Əhməd Həpo, Zümrüd Şəfiyeva, şairin həyat yoldaşı Fəridə xanım Alışanova və bir çox başqaları vardır.

Xatirələr Hüseyn Kürdoğlunun bir insan və şair kimi bir çox keyfiyyətlərini üzə çıxarır və onun portretinin bütöv və kamil yaranmasına yardımçı olur. Zivər xanımın yazdıqları deyilənlərə dayaq olur: “Onunla beş il Universitetdə (ADU-da) bir qrupda oxumuşam. Yaşar Qarayev, Tofiq Hacıyev kimi Hüseyn də yaxşı oxuyurdu (Bu qrupda gələcəyin böyük alim, yazıçı və şairləri: Şamil Salmanov, Firudin Ağayev, Ağacavad Əlizadə, Arif Səfiyev, Həmid Abbas, İbrahim Göyçaylı və başqa-larını oxuyurdular). Gecə-gündüz universitetin

kitab-xa-nasın-dan çıxmırdı. Müdam fikirli görünərdi. Elə bil bu zəmanənin adamı deyildi, başqa planetdən gəl-mişdi. Görünür təbiəti ilə yanaşı, şairliyi də onu bu günə qoymuşdu (Bax: “Bir şeir bulağıydım”, Bakı, “Sabah”, 2014, s.177-178).

Akademik Mirzə İbrahimov bu münasibətlə yaz-mışdır:

“Bütün fikri-xəyalı yaradıcılıqda olan adam çox şeyi və o cümlədən özünü unudur, ancaq yaratmaq ehtirası ilə yaşayır, çalışır ki, yaratdığı insanlar üçün faydalı olsun”.

Xalq yazıçısının bu qiymətli sözləri, sanki:

Mən sözün üstündə can qoymuşam ki,
Şeirim kal görünər, Sözə söz gələr –

deyən Hüseyn Kürdoğlunun boyuna biçilmişdi.

Hüseyn Kürdoğlunun yaradıcılığında Aşıq Ələs---gərin söz şirinliyi, Səməd Vurğunun poeziya qüd--rəti duyulur. O, istər klassik, istərsə də çağdaş poe-zi-yanın bütün janrlarında qələmini sınamış, uğur qa-zanmışdır.

Şair çəkinmədən özünü Aşıq Ələsgərin varisi

adlandırır:

Ələsgər varisi mənəm, ey sənəm,
İstərəm dünyaya söz qala məndən.

və ya:

Burda pərvazlanıb qanad çalmışam,
Dağların hüsnünə heyran qalmışam.
Ələsgər sazından bir tel almışam,
İndi də şairi mənəm dağların – deyir .

Bu misraları oxuyandan sonra Kürdoğlu yaradıcılığına aşiq sənəti, aşiq poeziyasının güclü təsirinin haradan qaynaqlandığı aydın olur. Və şairin gəraylı və aşiq poeziyasının zirvəsi hesab edilən tənislərə müraciət etməsi təəccüb doğurmur.

Ümumiyyətlə, Hüseyn Kürdoğlunun əsərlərini hərtərəfli tədqiq etdikdən sonra bu qənaətə gəldim ki, şairin yaradıcılığı klassik poeziya, xalq yaradı-cı-lığı, aşiq poeziyası və çağdaş poeziyamızın qovşa-ğında bərqərar olmuşdur. Şair möhtəşəm cinaslı dördlükləri, cinaslı və cinassız bayatıları, bayatı janrında yazılmış poemaları, tənris, təsnif, gəraylıları, qoşmaları, nəğmələri, qəzəlləri, rübailəri, ağıları, satirik və yumoristik

şeirləri, ithafları və s. ilə çağdaş poeziyamızın öncüllərindən biri kimi tanınmışdır.

Bir sözlə, **Hüseyn Kürdoğlu, yaradıcılığı şifahi xalq ədəbiyyatı, aşiq yaradıcılığı, klassik şeir ənənələri zəminində formalaşan, əsasən milli he-ca vəznində yazan təkrarsız şair idi.** Əminəm ki, şairin yaradıcılığında əhəmiyyətli yer tutan janrlara dair tədqiqatımızı diqqətlə izləyən araşdırıcı və oxucular bunun fərfinə varacaqlar. Görəcəklər ki, professor Şamil Salmanovun doğru olaraq göstərdiyi kimi, **Hüseyn Kürdoğlunun poeziyası neo-klassik poeziyamızın yeni, orijinal hadisəsidir.**

Monoqrafiyada, eləcə də “Sağalmaz yarası ilk məhəbbətin”, “Hüseyn Kürdoğlu poeziyası və unudulmağa üz tutan janrlar”, “Hüseyn Kürdoğlunun uşaq şeirləri”, “Şairin əbədi məhəbbəti” və “Şair, alim, tərcüməçi” bölmələri də yer almışdır.

Dördlük tarixində era yaradan şair

Hüseyn Kürdoğlu müxtəlif janrlarda yaratdığı əsərləri ilə Azərbaycan poetik ənənələrini yaşatmaq kimi müqəddəs bir amala xidmət etmişdir. Buraya şairin cinaslı və cinassız dördlükləri, cinaslı bayatıları, təcnisləri, qoşmaları, gəraylıları, rübailəri, ağıları, təsnifləri, ithafları və s. daxildir.

Şairin poetik aləminə daxil olanda sanki möcü-zələr aləminə düşdüm. Bütün vücudumla hiss etdim ki, bu böyük şairin poeziya gülzarında insan qəlbinə məlhəm olan, sevincinə, kədərinə həyan olan hər şey var. Dərk etdim ki, istedadlı şair sözün in-təhasız imkanlarından istifadə edərək poeziyadan bir aləm yaratmışdır. Onun Azərbaycan ədəbiyyatında əhəmiyyətli yer tutan cinaslı və cinassız dördlük-ləri bir kitaba sığmaz. Akademik Bəkir Nəbiyev bir az şərti də olsa, belə bir bölgü aparmışdır:

“Çağdaş ədəbiyyatımızda qəzəl Ə.Vahidin,

süjetli lirika Ə.Cəmilin, sonet A.Babayevin, səkkizliklər T.Bayramın, rübai Qabilin, mənzum təmsil H.Ziyanın, bayatı isə H.Kürdoğlunun adı və yaradıcılığı ilə qırılmaz tellərlə bağlıdır”.

Görkəmli alimin bu qiymətli fikrinə onu da əla-və etmək olar ki, çağdaş poeziyamızda cinaslı və cinassız dördlülər də H.Kürdoğlunun adı ilə bağlıdır. O, ədəbiyyatımızda ilk olaraq bir kitab dördlük yaradan və “Qaya çiçəkləri” (Bakı, 1970) adı altında çap etdirən ilk şairimizdir. Aramsız poetik axtarışların, bədi təfəkkürün gəzişmələrinin nəticəsi olan dördlülər bir janr kimi Hüseyin Kürdoğlunun yaradıcılığında sabitləşmişdir. Şairin dördlüklərində diqqəti təzə-tər, orijinal bənzətmələr, mət-ləb, poetik fikir tapıntısı çəkir. Təsadüfi deyildir ki, şairin dördlüklərinə şair-alim Qasım Qasımzadə və ədəbiyyatşünaslıq elmimizin iftixarı Yaşar Qarayev ayrı-ayrılıqda məqalələr həsr etmişlər. Yaşar Qarayev yazır: “Hüseyin Kürdoğlunun dördlükləri klassik rübai, bayatı, təcni, qoşma və gəraylı zəminində yaransa da, bugünkü şeir təcrübəmizin hadisəsi kimi müasir çalar kəsb

edir”.

Aşağıdakı dördlük alimin sözlərinə şübhə yeri qoymur:

Göy çəmənə yaraşıqdır ağ davar,
Hər nə varsa, qırmızıda, ağda var.
Üç rəngdədir yurdumuzun qızılı –
Qara da var, sarı da var, ağ da var.

Göründüyü kimi, şair cinaslardan məharətlə istifadə edərək vətənimizin var-dövlətindən: “qara qızıl”ından – neftindən, “ağ qızıl”ından – pambığından, “sarı qızılı”ndan – taxıl zəmilərindən söz açmışdır.

Şair klassik janrlara yenilik gətirməyi ilə özü də qürurlanırdı:

Saz tutub, dərdimi saza deyirəm,
Sözü şax deyirəm, üzə deyirəm.
Şeirimin əynində öz donumuz var,
Bu donda hər şeyi təzə deyirəm.

Həqiqətən də şairin dördlükləri möcüzədir.

Sən də Od yurdunun bir vətəndaşı,
Ərzi gəz, qəlbində bir vətən daşı!

Xoşbəxt deyilikmi, sinəmiz üstə
Öləndə qoyalar bir vətən daşı?!

Akademik Tofiq Hacıyev yazır ki, Kürdoğlu dördlük tarixində era yaratdı. Onlar anadilli poeziyamızın ən saf milli nümunələridir. Onu da deyək ki, rübai və dördlüklər bir-birinə yaxın olsalar da, Kürdoğlunun dördlükləri, əsasən, cinaslı olduğundan tamamilə yenidir. Şairin dördlüklərində sanki xalı üzərində Azərbaycanın xəritəsi çəkilib. Burada təbiətin əsrarəngizliyi, dağlar, çəmənlər, meşələr, çaylar, şələlələr və s. tərənnüm edilir.

Yaz yerə kilim də, xalı da çəkir,
Lalənin bağına xalı da çəkir.
Anam da rəssamdır, ilk bahar kimi
Vətən gülzarını xalıda çəkir.

və ya:

Dön igid başına, dön ər başına,
Anamın gəlini, dön ər başına.
Qartallar qayanın, bülbüllər gülün,
Şairlər vətənin dönər başına.

Xalq şeirinin sirlərini yaxşı bilən şair Məmməd Aslan haqlı yazırdı: “Hüseyn Kürdoğlu ayrı heç nə yazmamış olsaydı belə, təkcə “Qaya çiçəkləri” silsiləsinə görə uzun bir dövrün ən qabil şairidir, dilimizin heyrət ediləcək əzəməti böyüklükdə bili-ci-sidir”. (M.Aslan. Qaya çiçəklərindən biri. “Ekran-Efir” qəzeti, 12 iyun, 2004)

Şairin cinas yaratmaq qabiliyyətinə, dilinin şirinliyinə heyran olmamaq mümkün deyil. Haradan qaynaqlanırdı şairin dilinin şirinliyi, zənginliyi, sözdən mum kimi istifadə etmək qabiliyyəti?! Buna cavabı da şairin dördlüklərində tapırıq:

Ömrümün beşiyi Əhmədli kəndi,
Səndə şahə qalxdı könül kəməndi.
Anamın bal kimi şirin dilində
Yarandı şeirimizin şəkəri-qəndi.

Alman alimi Leybnisin bütün zamanlar və xalqlar üçün gərəkli olan bir kəlamı var: “Mənə mükəmməl dil verin, sizə mükəmməl mədəniyyət verim”.

Bu baxımdan Kürdoğlunun yaradıcılığına nə-zər salsaq, görərik ki, şairin hey-rət doğuran dili zəngin xalq dilini yaşadan bir örnəkdir. Dilimizin saf, təmiz, duzlu, şirin olmasında şairin zəhməti az deyildir. Bu isə ümumilikdə, mədəniyyətimizə xidmətdir – desək, həqiqətdən kənar olmaz.

Şairin gəraylı və qoşma dördlükləri çoxdur. Kürdoğlunun gəraylı dördlükləri cinassız dördlüklərdir.

Adətən gəraylı şən-şux olur. Lakin Kürdoğ-lu-nun gəraylı dördlüklərində zəmanədən şikayət, qəm, qüssə, kədər motivləri üstünlük təşkil edir:

Çox yaralar sarımışam,
Çox kimsələr qorumuşam.
Nə cahandan kam almışam,
Nə canımdan yarımışam.

Yolum yoxuşlandı mənim,
Alnım naxışlandı mənim.
Qar tutdu qara saçlarım,
Gözüm yağışlandı mənim.

Arzumuz ürəkdən keçir,
Buğdamız ələkdən keçir.
Hər ömür ki, bir dünyadır,
Doğulur, bələkdən keçir.

Oxlandım ala göz ilə,
Ağrısı getməz yüz ilə.
Ürəyimə bir söz batıb,
Çıxaran yoxdur söz ilə.

Yazıq canım əldən gedir,
Könlüm uçub güldən gedir.
Kürdoğlu el dərdi çəkib,
Deyən varmı eldən gedir?!

Hüseyn Kürdoğlunun qoşma dördlülkləri saysız-hesabsızdır. Şairin gəraylı dördlülklərindən fərqli olaraq qoşma dördlülkləri həm cinaslı, həm də cinassız olur. Cinaslı qoşma dördlülklərə yalnız Kürdoğlunun yaradıcılığında rast gəlmişik. Onun cinas qoşma dördlülkləri bənzərsizdir, ecazgardır. Bir neçə nümunə veririk. Qoy oxucu istədiyi cinas qoşma dördlüyü qəlbinə həyan etsin:

Ömür sevinc ilə, dərd ilə yarı,
Dünya aldatmasın dərd ilə yarı.
Tale sevinc ilə yarıtımır məni,
Deyir: Şair isən dərd ilə yarı.

Tarixdə ucalıb söz qala-qala,
Məndən də yurduma söz qala, qala.
Ey tanrım, əlimdən alma qələmi,
Qəlbimdə bu qədər söz qala-qala.

Mənim təkə varımı dərdin yazarı,
Vətən deyir: yaz namusu, yaz arı.
Naxələfin nə vecinə bu millət,
Ya nalə çək, ya sızılta, ya zarı.

Qocalsam da mənəm eşqin yazarı,
Üzümdə qış, sözümdəsə yaz arı.
Nə vecinə daş ürəkli dünyanın,
Ya hıqqılda, ya zıqqılda, ya zarı.

Bulud yoxdur, ay yaraşır ayaza,
Şair könlüm ha zövq ala, ha yaza.

Qorxuram ki, günəşimçün ah çəkəm,
Göy tutula, öz yolundan ay aza.

Səhər-səhər bağçaya gəl gül iylə,
Könül gülər su verdiyi gül iylə.
Qəlbindən at dərdi, qəmi, həsrəti,
Gül eşqinə tikanı da gül eylə.

Şairin cinassız qoşma dördlülkləri fikir
aydınlığı, ibrətamizliyi və axıcılığı ilə seçilir.

Yaralandı qaya, yaralandı daş,
Top dəydi, daşından aralandı daş.
Qəlbimi dəyişdim səbir daşına,
Çəkdi vətən dərdi, paralandı daş.

Qara şalın ay camala yaraşır,
Gül yanağın qoşa xala yaraşır.
Yalnız gəzmə, sənin kimi gözəlin
Qucağına gözəl bala yaraşır.

Bir ömür torpaqda çalışan babam,
Dərdə, müsibətə alışan babam.

Bizə miras qoydu qeyrət qanından
O Şaxanım nənəm, Alışan babam.

Dağı da uçurub sellər aparır,
Xəzələ dönürük, yellər aparır.
Təkcə söz önündə acizdir zaman,
Qalan hər nə varsa illər aparır.

Şairin cinassız qoşma dördlüklərində vətən,
el-oba təəssübkeşliyi ağırlı-acılı misralarda öz
əksini tapır:

Gözəl bir şəhərin söndü çırağı,
Daşını, daş üstə qoymadı yağı.
Getməz sinəmizdən məhşərə kimi,
Xocalı yarası, Xocalı dağı.

Şairi düşmən tapdağı altında qalan Vaqif, Sarı
Aşiq, Ələsgər, Şəmşir və başqa görkəmli
şəxsiyyətlərin məzarlarının taleyi düşündürür:

Ey bulud karvanı, dürr-gövhər gətir,
Əyil, Qırxqızımdan çiçək də, gətir.
Qorxma bir az ləngi Cıdır düzündə,

Vaqif türbəsindən bir xəbər gətir.

Şairin satirik dördlükləri də çoxdur. İki nümunə verməklə kifayətləndik:

Əyri danışırısan, düz görə-görə,
Ağıl kəsə-kəsə, göz görə-görə.
Bir çaylaq daşına dönəcək üzün,
Sürtük adamlara üz görə-görə.

Nifrəti, nifaqı kimlər qaynadır,
Tarixə daş atma, tarix aynadır.
Bizə at nallayıb, yüyən tutanlar
İndi yurdumuzda köhlən oynadır.

Şairin dördlükləri arasında ağılar da vardır:

Kimdir o qızcığaz, nədir bu ağı,
Yüz yerdən göynədi sinəmin dağı.
Yamandır anadan yetim bir qızın,
Ölmüş atasına layla çalmağı.

Şairin dördlükləri arasında xeyli sayda 16 hecadan ibarət olanları da vardır:

Yuvasına çathaçatda qarışqa leysana düşdü,
Qərq oldu yaz yağışına, sanki bir ümmana düşdü.
Kaş onu görəydi bulud, ləngidəydi yağışını,
Hayıf k1, görə bilmədi, günahsız bir qana düşdü.

Şairin bu qəbildən olan dördlükləri kimi, aş1q poeziyasında məşhur olan müxəmməslərin də hər misrası 16 hecadan ibarət olur. Lakin saz havasının melodik axarı ilə bağlı olaraq aş1qlar hər misranı iki yerə bölüb oxuyurlar. Çox vaxt müxəmməsləri dəftərə köçürəndə də iki yerə bölürlər. Misradaxili bölgü 8+8 şəklində olur. Hüseyn Kürdoğlunun 16 hecalı dördlüklərində də misradaxili bölgü 8+8 şəklində olur. Dördlük belədir:

Çıxar sinif qabağına, şeirini söylər Aytənim,
Dərsdən beş alıb gələr, məni şad eylər Aytənim.
Bu qədər ki, çox istəyir başıqarlı babasını
O bir gün daşa dönəndə, bilmirəm neylər
Aytənim.

Şairin 16 hecalı dördlüyünü iki yerə böləndə görüldüyü kimi müxəmməsə çevrilir. Aş1q yaradıcılığında bu “Müxəmməs gəraylı” adlanır.

Çıxar sınıf qabağına,
Şerini söylər Aytənim.
Dərsdən beş alıb gələr,
Məni şad eylər Aytənim.
Bu qədər ki, çox istəyir
Başıqarlı babasını,
O, bir gün daşa dönəndə
Bilmirəm neylər Aytənim?!

Şairin “Müxəmməs gəraylı”ya çevrilə bilən
xeyli sayda dördlülkləri vardır:

Necə gedim mən bu yolu, ayağıma qəm dolaşır,
Tufan qopur, şimşək çaxır, çalxanıb aləm dolaşır.
Dünyanı göstərir mənə gözündəki ilahi nur,
Göz qoyuram dörd bir yana, əhli-cəhənnəm
dolaşır.

Şairin bu qəlib dördlülkləri rəngarəngdir:

Duruxuram, ah çəkirəm, yeriyrəm bir az-bir az,
Nə zamandır dərd içində əriyrəm bir az-bir az.
Həsəratimin şələsindən əyilir dağ çiyinlərim,
Kölgəmi də öz ardımca sürüyürəm bir az-bir az.

Hüseyn Kürdoğlunun gerçək həqiqətləri əks

etdirən dördlülkləri də az deyildir. Şairin Qarabağla bağlı dördlüyü hədəfə necə də düz dəyir:

Çarxı yatdı dəyirmanın, kim dağıtdı bu dəhnəni,
Göz yaşıyla isladırıq boş tabağı, boş təhnəni.
Sanki iynə tilsimiylə tutulan Hal anasıyıq,
Ona-buna yalvarırıq, gəl yaxamdan çək iynəni.

Şairin aşiq yaradıcılığında geniş yayılan, hər misrası 15 hecadan ibarət olan, misradaxili bölgüsü 7+8 və ya 8+7 şəklində olan divanilər biçimində də dördlülkləri vardır:

Kərəm könlüm, qayıt daha, uca dağdan enəlim,
Çovğun gəlir, boran gəlir, ətəklərə dönəlim!
Kim duyacaq qar altında yanıb sönən bir şamı,
Yanğın kimi alışalım, yanğın kimi sönəlim.

və ya:

Qartal süzüb dövrə vurdu, dalğalandı qanadı,
Ova çıxdı, caynağında cüyür bağırı qanadı.
Dünya neçin əzəl gündən qan üstündə qurulmuş,
İstərdim ki, heç bir dildə çəkilməsin qan adı.

Bu dördlüyün cinas dördlük olması da diqqəti

cəlb edir. Buna aşiq yaradıcılığında “Divani təcnis” deyirlər.

Göründüyü kimi, şairin dördlüləri Azərbaycan poeziyasına al-əlvanlıq gətirən, onu zənginləşdirən, müstəsna dəyəərə malik bir janrdır.

Təsadüfi deyildir ki, Hüseyn Kürdoğlu ilə ADU-nun filologiya fakültəsində bir qrupda oxuyan, şairin yaradıcılığını ilk gündən izləmək imkanı əldə edən akademik Tofiq Hacıyev yazır ki, Hüseyn Kürdoğlu dördlük tarixində era yaratdı. Fə-rəhləndirici haldır ki, bunu şair özü də duyur və əminliklə yazırdı:

Çox da doluxmasın qəbir qazanlar,
Məndən yol öyrənər yolun azanlar.
Qoca Kürdoğluya rəhmət oxuyar,
Min il bundan belə dördlük yazanlar.

Zəmanəmizin bayatı ustası

Məhəmməd Əmaninin, Sarı Aşığın zamanında folklorumuzun və yazılı ədəbiyyatımızın çələnginə çevrilən bayatılar XX əsrin 1-ci yarısında zamanı keçmiş janr hesab edilməyə başlamışdı. Odur ki, şairlərimizin yaradıcılığında bu janra önəm verilməmişdi. Hətta xalq arasından toplanmış bayatıların çapı da nadir hallarda işıq üzü görürdü. 1925-ci ildə bayatılar “Maanilər” adı altında çap olunub. 1938-ci ildə Hümət Əlizadə “Azərbaycan bayatıları” kitabını buraxıb. 1943-cü ildə isə M.H.Təhmasibin “Bayatılar” kitabı Mehdi Hüseynin sanballı giriş məqaləsi ilə çap edilib.

Lakin XX əsrin 2-ci yarısında bayatılar həm toplanıb nəşr edilməyə, həm də tədqiq olunmağa baş-ladı. Folklor üzrə dərslilər yazıldı. Dərslilər-də bayatılara geniş yer ayrıldı. Ali məktəblərdə tədris olundu.

Bu dövr bir də onunla əlamətdar oldu ki, şairlərimiz bayatı yazmağa başladılar. Maraqlıdır

ki, bu sahədə ilk addımı Azərbaycanda sərbəst şeir məktəbinin banisi, Xalq şairi Rəsul Rza atdı. Heç şübhəsiz, Rəsul Rzanın bu janra müraciət etməsində Kərkük bayatılarının rolu və təsiri böyük olmuşdur. Məsələn burasındadır ki, Rəsul Rza, Bəxtiyar Vahabzadə və Qasım Qasımsadə 1959-cu ildə Kərbəlada dahi Füzulinin qəbrini və Kərkükdə şairin nəvə-nəticələrini ziyarət edərkən təsadüfən kitab dükanında şairin əlinə Əta Tərzibaşının “Kərkük xoyratları və maniləri” kitabı keçir. Rəsul Rza yazırdı: “Kitabı vərəqlədikcə daxili bir həyəcandan bağrım qəhərlənir, ürəyim quş kimi çırpınır, sinəmdən çıxmaq istəyirdi”.

Şair hiss və həyəcanının səbəbini sonralar bir dissertasiya işinə bərabər “Uzaq ellərin yaxın töhfələri” elmi-publisistik əsərində izhar etdi. Şairin bu əvəzsiz əsəri birgə çap etdirdiyimiz “Kərkük bayatıları” (1968) kitabını bəzədi, onun dəyərini artırdı. Ancaq bu elmi-tədqiqat əsərini yazmaqla şairin ürəyi sakitləşmədi. Özü bayatılar yazmağa başladı və 1964-cü ildə “Aşıq Yanıqlı bayatıları” işıq üzü gördü. 1980-ci ildə isə şairin

“Yaralı Kərkükün bugünlü xoyrat və maniləri” əsəri yayımlandı. 1981-ci ildə dünyasını dəyişən Rəsul Rza sanki İraqın, xüsusən də Kərkükün bu gününü görüb. Deməli, şairlər hissiyyatla, duyumla gələcəkdə baş verəcək hadisələri görə bilirlər. “Yaralı Kərkükün bugünlü xoyrat və maniləri” deyilənlərə dayaq olur:

Bağdaddan karvan gəlir

Dərdli pərişan gəlir.

Kimlər qurban kəsilib,

Sularım al qan gəlir.

Kərkükün baş qalası,

Divarı daş qalası.

Ölü ana yanında

Tökür qan-yaş balası.

Bununla belə, inkar olunmaz həqiqətdir ki, zə-ma-nəmizin bayatı ustası, Sarı Aşığın ən layiqli da--vamçısı Hüseyin Kürdoğludur. Bayatılar şairin ya-radıcılığında qırmızı xətt kimi keçir. O, Əmaninin, Sarı Aşığın və xalq arasında geniş yayılan bayatılardan bəhrələnərək hər birində bir dünya fikir olan, hər biri ayrı-ayrılıqda bitkin

bədi əsər olan, mənə ilə bərabər fəlsəfi fikrin yığcamlığı, əxlaqi və ictimai fikrin dərinliyi ilə seçilən, heyvət doğuran bayatılar yaratmışdır. Şairin bayatılara dərin mə-həbbəti, bəlkə də Sarı Aşıqdan qaynaqlanırdı. O, əv-vəlcə Sarı Aşığın bayatılarını toplayaraq “Seçmə bayatılar” adı altında çap etdirmişdir (Bakı, “Sabah”, 1993, 120 səh.). Kitaba yazdığı mü---kəmməl və sanballı “Haqq Aşığı” adlı ön sözdə Sa-rı Aşığın bayatılarını möcüzə hesab edir və nümu-nələr verir:

Analar yanar ağlar,
Günlərin sanar ağlar.
Dönər göy göyərçinə,
Yollara qonar aylar.

Bayatı sanki ədalətsiz müharibələrdə oğul iti-rən anaların göz yaşı tökdüyü zəmanəmizdə yara-nıb. Budur poeziyanın möcüzəsi. Şair ön sözü Sarı Aşığa xitabən yazıb. Onun Güləbird kəndində mə-zarını ziyarət edərək Haqq Aşığının yenicə çapdan çıxmış kitabını hüzuruna gətirdiyini söyləyir.

Qədirşünas şair minnətdarlıqla Sarı Aşığın

bayatılarının əldə olanlarını, ondan əvvəl Salman Mümtazın üç dəfə (1925, 1927, 1935) və Əhliman Axundovun bir dəfə (1966) çap etdirdiyini göstərir.

Qeyd edir ki, Qubadlının Xanlıq kəndində orta məktəbdə oxuyarkən, Qaçaq Nəbinin kəndi Aşağı Molluda atasının dostugildə yaşayırmış. Atasının dostunun arvadı Gilə xala sinədəftər imiş. Sarı Aşığın bir çox bayatılarını ondan eşidib yaddaşına kö-çü-rübmüş. Bundan əlavə 1953-cü ildə “Laçın” qəzetinin qocaman əməkdaşı, şair Tapdıq Nəcibdən bir qalın dəftər bayatı toplayıb və dəftərin meşin cildinin üstündə qırmızı mürəkkəblə, iri hərflərlə, məhəbbətlə “Haqq Aşığı” yazıb. Şair bu münasibətlə “Ön söz”də qeyd edir: “Üstündə qırmızı mürəkkəblə “Haqq Aşığı” yazdığım dəftər yaxşıca karıma gəldi. Kitablarına düşməyən nə qədər bayatı varmış. Naqis nəşr olunmuş, mənası, məzmunu təhrif edilmiş onlarca bayatını bərpa etməyə cəhd göstərdim. Bütün bayatıları Aşığın dilindən çıxdığı ilk şəklinə qaytarmaq istədim və bu çətin işin öhdəsindən qismən gələ bildim”.

Hüseyn Kürdoğlunun şair fəhmi, Sarı Aşığın yaşadığı coğrafi mühitin özəlliklərinə, xalqın düşüncə tərzinə, leksikonuna dərindən bələdlik ona Sarı Aşığın bayatılarının nəşrindəki qüsurları aradan götürməyə yardımçı olmuşdur. Onun bu tarixi ədəbi vətəndaşlıq xidmətini M.Aslan yüksək qiymətləndirir, bayatı dünyasına yaxından bələd olan qələm əhli kimi öz həmkarının zəhmətini doğru dəyərləndirir: “İnsaf naminə deyim ki, ölümsüz cinaslı bayatların ən həssas nəşri elə məhz Hüseyn Kürdoğludur. Uzun zaman ərzində Sarı Aşığın təhrif olunmuş bir sıra cinaslı bayatısını bu şair, demək olar ki, memarlıq abidəsində olduğu kimi kərpic-kərpic, daş-daş və zərrə-zərrə əslinə uyğun şəkildə bərpa etmişdir. (“Ekran-Efir” qəzeti, 12 iyun, 2004)

Təbii ki, bu ağır işdə ona şairliyi kömək etmişdir. Bayatı yazmaqda isə ona hər sətiri böyük mənalı kəsb edən:

Zülfün suda mar kimi,
Oynar su damar kimi.
Sızıldatdın Aşığı
Yağa su damar kimi.

– dahiyənə cinas bayatı yazan, ustad hesab etdiyi Sarı Aşıqdan öyrənmiş və uğur qazanmışdır.

Xüsusi vurğulamaq lazımdır ki, Hüseyn Kürdoğlu bayatı janrında poema yazmış ilk və yeganə şairimizdir. Şairin bayatı-xoyrat janrında yazılan və çap olunan iki lirik poeması vardır: “Aşıq və Yaxşı” (1993) və “Tovuzum mənim, Oğuzum mənim” (1998) poemaları. Bu poemalara qədər şair Kərkük xoyratlarından ilhamlanaraq çox sayda bayatılar yazmış, “Min bir bayatı” (1992, 224 səh.) kitabını nəşr etdirmişdir.

Kitabda “Yolları daşlı Kərkük” bölümü də vardır. Onlar poetik quruluşuna görə heç də Kərkük xoyratlarından fərqlənmir:

El sözü urvat imiş,
Qənd imiş, nabat imiş.
Bayatının bacısı
Kərkükdə xoyrat imiş.

Tərланımın ovu yox,
Qılıncımın sovu yox.
Minmişəm qəm atına
Başında cilovu yox.

Onu da deyək ki, H.Kürdoğlunun bayatı-xoyrat yaradıcılığı Kərkük ellərində sevilir və yüksək qiymətləndirilir. Çünki Kürdoğlunun yaratdığı, yük--sək bədii təfəkkürün məhsulu olan, dərin məna tu--tumu ilə fərqlənən cinaslı bayatı möcüzəsinə yalnız Kərkük dolaylarında rast gəlmək olur:

Qara dərdim;
Ağ səpdim, qara dərdim.
Dağlarda qarmı qalar,
Söyləsəm qara dərdim?

(H.Kürdoğlu)

Oda yandı;
Ürəyim oda yandı.
Su tökdüm oda sönsün,
Səpdiyim su da yandı.

(Kərkük)

Bunlar da Hüseyin Kürdoğlunun böyük Füzuli-yə həsr etdiyi bayatı və Kərkük xoyratının bənzəridir:

Dünyadan keçdi, getdi,

Yaratdı, köçdü, getdi.
O xoyrat bulağından
Füzulim içdi getdi.

Barı var;
Qəm daşından barı var.
Əkmişəm dərd ağacı,
Hər fəsildə barı var.

Hüseyn Kürdoğlunun bir neçə gözəl poeması vardır. Biz onun yalnız bayatı üstündə yazılmış iki lirik poemasından – “Aşiq və Yaxşı” və “Tovuzum mənim, Oğuzum mənim” poemalarından söz açacağıq.

Şairin “Aşiq və Yaxşı” lirik poeması Sarı Aşığa həsr olunmuşdur. Şair “Bağbansan, bağında boy atam gərək” – deyərək Sarı Aşığın davamçısı olduğunu etiraf edir.

“Aşiq və Yaxşı” poeması qoşma və bayatılarla yazılıb. Bu o deməkdir ki, şair bütövlükdə ustadını təkrar etmək fikrində deyil. Aşağıda bənd deyilənləri təsdiqləyir:

Bir dağam, başımın qarı təzədir,
Şerimə bal çəkən arı təzədir.

Kökləri uludur, barı təzədir,
Olmasın bir dənə boyatım mənim.

Şairin tamamilə bayatı janrında yazdığı “Tovuzum mənim, Oğuzum mənim” lirik poeması mə-nim 60 illik yubileyimə həsr olunsa da, üç də-fə mə-nim doğma kəndimin – Tovuz rayonunun Düz-qırıxlı kəndinin Mədəniyyət sarayında Respublika üzümçülərinin zona müşavirəsini keçirmiş ulu ön-dərimiz Heydər Əliyevin “Tovuzun gözəl təbiəti, zəngin sərvəti vardır. Onun ən zəngin sərvəti əməksevər insanlardır” sözlərindən ilhamlanan şair Tovuzun təbii gözəlliklərini, adlı-sanlı adamları-nı, adət-ənənəsini incə bədii boyalarla, məhəbbətlə vəsf edir. Eşidəndə ki, şair poemanı mənə ithaf edib, düzü narahat oldum. Axı poema həsr ediləsi daha layiqli ziyalılarımız var – deyə düşündüm. Oxu-cu və ziyalıların qınağından çəkdim. Lakin şairin poemaya yazdığı ön sözün əlyazmasını oxuyandan sonra narahatlığım son qoyuldu. “Qəzənfər müəllimin Kərkük bayatılarına həsr olunmuş kitabları mənim bayatı yaradıcılığında böyük bir dönüş yaratdı, bu doğma qədim şeir

janrına mündə sonsuz inam hissi oyatdı... Lakin bayatını vaxtı keçmiş bir janr hesab edən bəzi ədəbiyyatçıların yanlış mülahizələrinə görə çox narahat idim. Qəzənfərin tədqiqatları əyani şəkildə göstərdi ki, bayatı bütün türk dünyasının ölməz şeiridir və çağdaş şairlərin də bu biçimdə yazıb-yaratmağı son dərəcə gərəklidir. Fədakar folklorçumuzun bu sahədəki misilsiz fəaliyyəti yoluma gur işıq saldığına görə ona ömürlük minnətdaram. Ona ithaf etdiyim poema da həmin minnətdarlıq duyğularının ifadəsidir”.

Ömür-gün yoldaşı Fəridə xanımın altmış yaşı münasibəti ilə şair bayatı üstündə “Altmış yaşa çatan yar” adlı poema da yazmışdır. Təəssüf ki, ağır xəstəlik ucbatından poemanı tamamlaya bilməmişdir. Şerti olaraq poemanı üç fəslə bölmək olur: Fəridə xanımla bağlı hissə, Fəridə xanımın ata ocağı ilə bağlı hissə, Laçınla bağlı hissə. Bu poemaya daha geniş yer verməyimizin yeganə səbəbi onunla bağlıdır ki, şairin bu əsəri tamamlanmamışdır.

Poemanın əsas hissəsi Fəridə xanıma həsr olunub. Şairin ilhamla yazdığı bu hissədən bəzi

bayatıları verməklə kifayətlənirik.

Altmış yaşa çatan yar,
Hələ də naz satan yar.
Bu bəxtəvər günündə
Gül-çiçəyə batan yar.
Baxtımla baş-başayam,
Gərək yüz il yaşayam.
Qırx ildir ki, səninlə
Qol-boyunam, qoşayam.
Əzizlənir adımız,
Gül açır muradımız.
Hüduzsuz dünyamızdır
Üç gözəl övladımız.

Həcmcə nisbətən kiçik, mənaca dərin olan bu lirik poemada şair Fəridə xanımın ata ocağından söz salır, anasını yada salır:

Ömür bir bağ olaydı,
Xəzan yasaq olaydı.
Mənim mələk qaynanam
Kaş bu gün sağ olaydı.

Sonra Fəridə xanımın beş bacısından, onların ailələrindən, sevinc və kədərlərindən, Fəridə

xanımın atasından bəhs edir. Onun namuslu-qeyrətli, halal zəhmətlə dolanan bir kişi olduğundan, Şərq aləminə xas olan bir niskilindən söz açır.

Əli qabarlı kişi,
Alın vüqarlı kişi.
Bircə oğul sarıdan
Könlü qubarlı kişi –

deyə təəssüflənir, eyni zamanda sevinir ki, Sadıq kişinin halal ocağında yetişən altı pəridən biri də ona qismət olub:

Sünbülüm dənə düşdü,
Həyatım yönə düşdü.
Altı gözəl pərinin
Biri də mənə düşdü.

Əsərin son hissəsində şair düşmən tapdağı altında olan Laçından, Laçın həsrətindən söz açır:

Gözlər o dağlar bizi,
Quşdan soraqlar bizi.
Özü düşmən əlində,
Yad eylər ağlar bizi.

Şair arzuyla yaşayır, ümidini itirmir:

Quruyaydı göz yaşı,
Bizi görüb yanaşı.
Nur saçaydı atamın,
Anamın məzar daşı.

Şairin bayatılarını izlədikcə, onların bədii dün-ya--sına vardığıca bir daha qəti qənaətə gəldim ki, aşırı yaradıcılığında təcnis sınaq meydanı hesab olun---duğu kimi bayatılarda da belədir. Hər ikisin-də sənətkardan böyük istedad, az sözlə dərin məna ifadə etmək, zəngin söz ehtiyatına malik olmaq, sözləri seçərək cinas yaratmaq tələb olunur. Hüseyn Kürdoğlu yaradıcılığının böyük qismini heyvətəmiz poetik gücü və zənginliyi ilə seçilən, lirik növün bədii cəhətdən kamil növü olan, ölməz sənət əsərləri səviyyəsinə yüksələn bayatılara həsr et--məklə həm sınaq meydanında at çapmış, həm də gös--tərmişdir ki, folklorun qədim növü belə yeni döv-rün fikrini ifadə etməkdə münasib formadır.

Bu baxımdan görkəmli rus alimi M.Baxtinin fikri deyilənlərə dayaq olur. M.Baxtinin doğru olaraq yazdığına görə hər zaman irəliyə doğru

atılan hər bir əhəmiyyətli addım geriyə qayıdıqla müşayiət olunur. Daha dəqiq desək, başlanğıcın (mənsənin) yeniləşməsinə gətirib çıxarır. Yalnız yaddaş irəliyə doğru gedə bilər, unutmazlıq yox. Yaddaş kökə qayıdır və onu yeniləndirir (Baxtin M. Ədəbiyyat və estetik məsələləri. Moskva, 1975, s.533).

Hec şübhəsiz, dahi Səməd Vurğunun üstüörtülü şəkildə dilə gətirdiyi misralar da kökə qayıdıqla, yaddaşla bağlıdır:

Sabaha çağırır o bizi, ancaq,
Sabah da bugünsüz, dünənsiz deyil.

Hüseyn Kürdoğlu bayatıları, qoşmaları vaxtı keçmiş janr hesab edənlərə cavab verməyi də unutmayıb:

Şeir yaraşıqdır insan oğluna,
Rəsul hümmətinə, Quran oğluna.
Kim deyir köhnədir qoşma, bayatı,
Qoy desin, nə deyim nadan oğluna?

Təcnislər

Təcnislər şairin yaradıcılığında əhəmiyyətli yer tutur. Bu təbiidir. Hüseyn Kürdoğlunun, yuxarıda dediyimiz kimi, mənəvi qidası saz-söz olub. Məlumdur ki, bayatılar və təcnislər aşıq yaradıcılığında sınaq meydanı hesab edilir. Bu formalarda sənətkardan böyük istedad, az sözlə dərin məna ifadə etmək, zəngin söz ehtiyatına malik olmaq, sözləri seçərək cinas yaratmaq tələb olunur. Aşıq sənətinin zirvəsində dayanan Xəstə Qasım təsadüfi yazmırdı:

Xəstə Qasım, sözün yetir tamama,
Gün doğan, gün batan gəlsin salama.
Nə alim işidi, nə də üləma
Təcnis meydanının öz hünəri var.

Hüseyn Kürdoğlu yaradıcılığının böyük bir qis--mini heyratamız gücü və zənginliyi ilə

seçilən bayatılar və təcnislər təşkil edir. Aşıqlar cıǵalı təcnisləri adətən cinas bayatılarla oxuyurlar. Görkəmli ədəbiyyatşünas alim Feyzulla Qasımzadə bu ba-xımdan maraqlı fikir söyləyir:

“Təcnisin daha gözəl nümunələrini bayatılarda görmək olar. Aşıqlar təcnis yazmaǵı bayatılardan öyrənmişlər. Bayatılarda işlənən cinas qafiyələr şeirə xüsusi gözəllik, oynaqlıq və musiqi ahəngi vermişdir” (Bax: F.Qasımzadə “XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. Bakı, “Maarif”, 1966, s.27).

Çəkinmədən deyə bilərik ki, çağdaş ədəbiyyatımızda cinas bayatıların, cinas dördlülklərin, təcnis və qoşma təcnislərin ən yaxşı nümunələrini Hüseyn Kürdoǵlu yaratmışdır.

Şairin hələ IV kursda ürəyini gələcək ömür-gün yoldaşına açan vaxt yazdığı (1956 noyabr) təcnis kamil təcnis ustadlarının təcnisindən geri qalmır:

Ünüm ərşə çıxdı, bəlkə bu könlüm,
Hicran yuxusundan oyana, dedim.
Yazıqsan dedilər, giley yaz ona,
Aşiqəm, qıymaram o yana, dedim.

Kim deyir, həsrətdən ah çəkən doyar,
Ah çəkdirən də yar, ah çəkən də yar.
Eşidim səsini ah çəkəndə yar,
Küləklər əsməsin o yana, dedim.

Şirin təcnisimin ağa bəndini,
Qənzəsi bağırimi oyana dedim...
Hüseyn iqbalın daşa vuruldu,
Ürəyim göynədi, oy ana!... dedim.

Məlum həqiqətdir ki, görkəmli ustad aşıqlarımızı çıxmaqla, prof. Paşa Əfəndiyevin haqlı olaraq göstərdiyi kimi, bir çox aşıqlar təcnisdə sözləri məharətlə işlətməyə daha çox səy göstərdiklərindən, şeirin mənasına bir o qədər də əhəmiyyət vermədiklərindən yaranan təcnis məzmunca sönük olub. Bəlkə də buna onların qüdrəti çatmayıb. Ona görə ki, təcnis sənətkardan fitri şairlik istedadı, zəngin söz ehtiyatı, dilin incəliklərini bilmək, dilin dərin qatlarına baş vurmaq tələb edir. Təcnis formaca eyni, məzmunca müxtəlif olan cinas rədif və qafi-yə-lərdən yaranır.

Zəmanəmizdə təcnis tək-tək hallarda yazılsa da, Hüseyn Kürdoğlu qüdrətli söz ustadı kimi

təcnisin gözəl, qəlbəyatan nümunələrini yaratmışdır.

Həmdəm oldun çiçəklə sən, güllə sən,
Sərrafım ol, sözümü seç, güllə sən.
Söz atmadın, atdın mənə güllə sən,
Bir zamanlar yadına sal, sözüm an.

Şairin “O yana dedim”, “Nə çatım”, “Gülə sən”, “Ay belə baxdı”, “Ya Ziya”, “Söz qala məndən”, “Söz uman”, “Sizin bağıın bəhrəsinə söz olmaz”, “Dağıstan gözəli” və başqa təcnisləri vardır. Oxucuların şairin təcnis yaradıcılığı haqqında aydın təsəvvürü olsun deyə üç nümunə veririk:

Ay belə baxma

Ələsgər yurdunu dustaq görəndə,
Çənlibel çağırıb, ay belə baxdı.
Saçına bürüdü şəhid məzarı,
Şeirin günəşinə ay belə baxdı.

Gördü qəbir qazır gecə tək qarı,
Qapqara geyinib gecə tək qarı.
“Ey dünya, bu qanlı gecə tək qarı!” –
Belə qarğış tökdü, ay belə baxdı.

Başımız müsibət çəkən də bizik,
Arxadan tətii çəkən də bizik.
Göylərə ah-nalə çəkən də bizik,
Görüm yerə girsin, ay belə baxtı.

Günahsız Kürdoğlu qanlıdı yara,
Təbib yox, sinəmdə qanlıdı yara.
Baxmaq istəmədi qanlı diyara,
Gün belə üz tutdu, Ay belə baxdı.

Çilə sən

Deyən varmı yazığı bir yad eylə,
Gör neynədin, eyləməzdi yad eylə.
Ya sevginən, ya küsəndir, yad eylə,
Nolar bir gün oduna su çiləsən.

Mən Yusifi kor quyudan çəkənəm,
Qıyarammı qönçə könlün çəkə nəm.
Səndən ötrü müsibətlər çəkənəm,
Çəkməyəsen nalə, fəryad, çilə sən.

Könlüm quşu bağçanızda gecələr,
Ağ buludlar incisini gec ələr.

Ey gözəl ay, biz görüşən gecələr
Ulduzları bulaqlara çilə sən.

Dağıstan gözəli

(zarafatyana)

Xəncər qaşlı bir Dağıstan gözəli,
Atıb getdi, qoydu məni avara.
Bu sirrimi gərək deyim şeirlə,
Həm ləzgiyə, həm kumuka, avara.

Fərhad oldum, külüngümdən dağ aşa,
Sinəm üstədən çalın-çarpaz dağ aşa.
Valeh kimi saz götürüb dağ aşa,
Dəli könül yar dalınca ha vara.

Dastan eylər bu el-oba dərdimi,
Kamil ovçu belə ov edərdimi?!
Tapdım, dedim qaçmış ova dərdimi,
Dedi çıx get, öz yerində ov ara.

1970

Şairin gəraylı dünyası

Aşıq yaradıcılığında həddən artıq çox yayılan, yazılı ədəbiyyatda önəmli yer tutan gəraylılar Hüseyn Kürdoğlu yaradıcılığında aparıcı janrlardandır. Bunun əsası var. Xalq yazıçısı Mirzə İbrahimov təsadüfi yazmırdı: “Azərbaycan dilinin təbiətinə daha uyğun olan heca vəznə əsas şeir vəznə olmuşdur. Əsrlər boyu davam edən daxili proses və təkamül nəticəsində bu vəznə aşıq şeirinin qoşma, gəraylı, təcni, müxəmməs və müsəddəs kimi əsas formaları yaranmışdır. Bu formalar içərisində ən çox yayılmış qoşma və gəraylıdır. Nəinki ayrı-ayrı şeirlərin, dastanların da əksəriyyətində qoşma və gəraylı hakim formadır...”.

Anlaşıqlı, canlı danışq dilində olduğundan qoşma və gəraylılar ürəklərə asanlıqla yol tapır və sevilirlər. İnsanın ən incə, ülvi və kövrək hissə və duyğuları, daxili aləmi, psixoloji anları gəraylılarda poetik və obrazlı ifadəsini tapır. “Koroğlu” dastanında Nigar xanımın övladsızlıq dərdi dörd misralıq bircə gəraylıda yüksək

sənətkarlıqla öz ifadəsini tapıb:

Necə baxım ev-eşiyə,
Yaralı könlüm üşüyə,
Toz bürümüş boş beşiyə
Şirin layla çalan yoxdur.

Gəraylılar aşiq havası üstündə oxunduğuna görə daha geniş yayılıblar. Xalq şairi Hüseyn Arifin “Meşəbəyi”si gəraylı üstündə köklənib və dillər əzbərinə çevrilib. Həqiqət budur ki, gəraylılar yazılı ədəbiyyatda geniş yayılıb. AMEA-nın müxbir üzvü Əziz Mirəhmədovun “Ədəbiyyatşünaslıq. Ensiklopedik lüğət” əsərində gəraylılardan bəhs edər-kən Qasım bəy Zakirdən misal gətirməsi çox mətləblərdən xəbər verir:

Qəm evində var olalı,
Eşqə giriftar olalı,
Yarımadıq yar olalı,
Nə sən məndən, nə mən səndən.

Qasım bəy Zakirdən verilən bu örnəkdən də görüldüyü kimi, istər aşiq poeziyasının, istərsə də yazılı ədəbiyyatın ən oynaq şəkli gəraylıdır.

Gəraylının ən yaxşı nümunələrini aşiq sənətinin memarları Qurbani, Abbas Tufarqanlı və başqa ustad aşıqlarımız, eləcə də M.Əmani, M.V.Vidadi başda olmaqla şairlərimiz yaratmışlar. Belə bir mülahizə vardır ki, gəraylı qəzəl janrının daxili qafiyəli nümunələrindən yaranmışdır. Bunun əksini də söyləmək olar. Çünki gəraylıni asanlıqla qəzələ və ya qəzəli gəraylıya çevirmək olur.

Nəsimi və Füzulinin daxili qafiyəli qəzəlləri he-ca vəzninə yaxın bəhrdə yazıldığına görə onları asanlıqla “gəraylı” şəklinə salmaq mümkündür.

S.Vurğun “20 bahar” adlı şeirində Füzulinin qəzəlini gəraylı şəklinə salaraq öz şeirinin vəzninə uyğunlaşdırmışdır:

Möhnət çəmənindən gül dərə-dərə,

Ucaldı şairin ahı göylərə:

“Şəbi-hicran yanar canım,

Tökər qan çeşmi-giryanım,

Oyadar xalqı əfqanım,

Qara bəxtim oyanmazmı?”

Füzuli yurdunun qəm səsidir bu,

Pərişan bir elin naləsidir bu.

Nəsiminin:

Allahu əkbər, ey sənəm, hüsnünə heyran
olmuşam,

Qövsü qüzəhdi qaşların, yayinə qurban olmuşam.

—

mətləi ilə başlayan bu və ya bir çox başqa
qəzəllərini gəraylıya çevirmək olur:

Allahu əkbər, ey sənəm,

Hüsnünə heyran olmuşam.

Qövsü qüzəhdi qaşların,

Yayinə qurban olmuşam.

Bunu Hüseyn Kürdoğlunun yaradıcılığında da
müşahidə etmək olar. Lakin şairin yaradıcılığın-da
bunun əksini görürük. O, qəzəli birbaşa gəraylı
şək-lində yazır:

Gəl ey səadət mələyi,

Eşqinə heyran olmuşam.

Dörd yanımda gül əkmisən,

Əhli-gülüstan olmuşam.

və ya:

Təsəllilər təbəssümü,
Fikri duman içindədir.
Hardasan, ey vəfasızım
Yastığım qan içindədir.

Hüseyn Kürdoğlu tələbəlik illərindən başlamış ömrünün sonuna qədər gəraylı yazmış və zəmanəmizin gəraylı ustasına çevrilmişdir. Onun saysız-hesabsız cinaslı və cinassız gəraylıları vardır.

Əsərin “Dördlüklər” bölümündə şairin gəraylı dörd-lüklərindən söz açmışıq. Burada bir misalla ki---fayətlənirik:

Qocalırıq, qarıyırıq,
Budaq-budaq quruyuruq.
Sağalmayan yaramızı,
Xatirəylə sarıyırıq.

Şairin təsnif üstə “Könül bağladım” və qoşma üstə “Bəyənmir məni” adlı məşhur nəğmələrini çıxmaqla, yerdə qalan bütün nəğmələri gəraylı üstündədir. Buraya “Xətrimə dəymə”, “Ay qara qız”, “Ay mənim qarabuğdayım”, “Mənəm”, “Bilirsən ki”, “Nazında yalan yeri var”, “Gecikmişən”, “Biz gedirik Balbulağa” kimi

aşıqların ilhamla oxuduğu nəğmələri aiddir.

Bu nəğmələrdən bir neçə bəndi
məmnuniyyətlə poeziyasevərlərə təqdim edirəm:

Səni mələk bildiyimi,
Bilirsən ki, bilirsən ki.
Gözümdən yağan leysana
Gülürsən ki, gülürsən ki.

Ay camalın ayaz deyil,
Sər-səhmanın taraz deyil.
Nazın da həməən naz deyil,
Nazında yalan yeri var.

Ay camalın bir tamaşa,
Qurbanam bu gözə, qaşa.
Yaraşıqsan başdan-başa,
Aydın, günün hər vaxtında.

Şairin gəraylı janrında yazılmış yumoristik və
satirik şeirləri də vardır:

Kürdoğluya hədyan demə,
Xam atı öyrədir gəmə.

Dəyib qızarmamış yemə,
Sonra gilasdan incimə.

Zəmanədən şikayət, qəm, qüسسə, kədər, insanın
psixoloji durumu, Kürdoğlunun gəraylılarının ana
xəttini təşkil edir.

Nə söyləyim qaçqın elə,
Bax gözümdən axan selə.
O yurda dönməyim hələ
Gümandır, güman, ay duman!

Hökmdar pul olan yerdə,
Ədalət qul olan yerdə.
Yamanlıq bol olan yerdə
Yaxşılıq xoşa gəlmədi.

Basdırma, torpaq yanmasın,
Oğlum, axıt çaya məni.
Vətən dərdi sönməz olur,
Aparsın dəryaya məni.

Hanı gözəl Qarabağım,
Dağıtdılar dağım-dağım.

Sinəmi göynədən dağım
Döndərdi bir yaya məni.

Satmışıq namusu-arı,
Xainlər düşmənlə yarı.
Dağlarda dağlıq vüqarı,
Çöllərdə çöllük qalmadı.

Bununla belə, şairin təbiəti, insanın
gözəlliyini, eşqi-məhəbbəti tərənnüm edən
gəraylıları da qədərincədir:

Qışı da xoşdur Qubanın,
Gül açan baharı kimi.
Orman üstə qar oynaşır
Beçə vermiş arı kimi.

Həm dərdimsən, həm dərmanım,
Həm gülümsən, həm tikanım.
Həm dağımsan, həm dumanım,
Ay qara qız, ay qara qız!

Sənsiz bağrım qana dönər,

Göz yaşım ümmana dönər,
Qamətim kamana dönər,
Ay qara qız, ay qara qız!

Bir gözələ baxan kimi,
Ha deyirsən korlanmışam.
Yaralayıb sözün məni,
Qubarlanıb qorlanmışam.

Gözəlləri şad görəndə,
Dərdə-qəmə yad görəndə,
Yanaqlarda od görəndə
Şölə çəkib nurlanmışam.

Yazılana yoxdur pozu,
Bəsdir daha a naz-nazı.
İnsaf eylə, zalım qızı,
Yarım, sevgilim, həmtayım,
Ay mənim qarabuğdayım.

Hüseyn Kürdoğlunun gəraylı dünyası inci dolu
ümmana bənzəyir. Sərraflar burada istədikləri
qədər inci tapa bilərlər.

Təsniflər

Hüseyn Kürdoğlunun yaradıcılığında xeyli sayda təsniflərə də təsadüf edilir. Hər bəndi dörd misradan, hər misrası beş, yeddi hecadan ibarət, qoşma şəkilli, 1-ci bənddən başqa, hər bəndin əvvəlinci üç misrası həmqafiyə olan təsnif aşiq poeziyasının qədim şəklidir. Təsniflərə XIII-XIV əsrlərdə yaşamış Yunis İmrədə təsadüf edilir:

Qəddim yay oldu,
Bağrım zay oldu.
İşim vay oldu
Eşqin əlindən.

Bütün görkəmli ustad aşıqlarımız təsnifin gözəl nümunələrini yaratmışlar:

Elmi dayazlar,
Kamaldan azlar,
Hədyan avazlar
Yamandır, yaman.

(Aşiq Alı)

Ağlayıb gülləm,

Göz yaşım silləm,
Qurban kəsilləm,
Sən bizə gəlsən.

(Molla Cümə)

Aşıq yaradıcılığının bu oynaq janrı yazılı ədəbiyyatımıza da təsir etmişdir. Xüsusən də Səməd Vurğun ondan yaradıcı şəkildə istifadə etmişdir. Ma-raqlıdır ki, şair “Bəsti” poemasının, demək olar ki, yarısını beş və yeddi hecalı təsniflərlə yazmışdır. Təsniflər S.Vurğun yaradıcılığında da dilinin aydınlığı, xalq ruhunda yazılmağı və oynaqlığı ilə seçilir:

Ey azad qadın,
Gözlərin aydın.
Sən olmasaydın,
Mən nə yazardım.

və ya:

Ey bahar, yazım,
Söhbətim, sazım.
Sən hünər göstər,
Mən şeir yazım.

Aşağıdakı nümunədən görüldüyü kimi, yeddi hecalı təsniflərin poetik strukturu və misraların sa-yı məsələsində şair yenilikçi kimi çıxış edir:

Bil ki, təmizdir südün,
Bir məktəbdir öyüdün.
Sənə layiq bir əsər,
Yazmamışdır şairlər.
Ah nə dünən, nə bu gün.

Hüseyn Kürdoğlu sanki ustadının vəsiyyətini yerinə yetirmiş kimi, əksər təsniflərini qadınlara həsr edib.

Telini dara,
Gözləri qara.
Sən yaraşıqsan
Gözəl bahara.

Pozma ilqarı,
Bizə gəl barı.
Sənsiz tökülər
Ömrümün barı.

İncə bir gülsən,
Saçı sünbülsən.

Nə dərdim olar,
Dərdimi bilsən.

Gəzdik dağ üstə,
Buz bulaq üstə.
Nişanə qalmış
Gül yanaq üstə.

Aydan arısan,
Sudan durusan.
Könlüm çırağı,
Gözüm nurusan.

Şairin “Nədir muradın sənini?!” , “Gözdən
dü-şər”, “Səndən ayrı düşəndə”, “Gözümə işıq
gəlib”, “Bir bələdir göz mənə” və başqa təsnifləri
sözün həqiqi mənasında nəğmədir.

Olan oldu əzəllər,
Göyərərmi xəzəllər.
Ağlım alan gözəllər,
Ağıl verin siz mənə.

və ya:

Köksümdə çarpan ürək,
Səni səslər, ey mələk!

Aləmə yayam gərək
Gözümə işıq gəlib.

Şairin ən maraqlı təsniflərindən biri “Dillər
için-də” təsnifidir.

Ən qüdrətli əl,
Ən şəfqətli əl
Anamın əlidir
əllər içində.

Ən narin ipək,
Ən zərif çiçək
Anamın telidir
tellər içində.

Ən şirincə dil,
Gözəl, incə dil
Anamın dilidir
dillər içində.

Şairin möhürbəndlə bitən təsnifləri də vardır:

Nədir bu dərd, bu nisgil,
Kürdoğlu, can qədri bil.
Yanıb kül olmusan, kül,
Ay yazıq, can tapılmır.

Apardığımız müşahidələr göstərir ki, aşiq və el şairlərinin yaradıcılığında geniş yer alan təsniflər (əslində aşiq və el şairlərinin yaradıcılığı da yazılı ədəbiyyatdır) şairlərimizin yaradıcılığında da yox deyildir. Odur ki, görkəmli ədəbiyyatşünas alim Əziz Mirəhmədovun “Ədəbiyyatşünaslıq. Ensiklopedik lüğət” adlı qiymətli əsərində təsniflərə yer ayırmaması, bu şən, oynaq, ədəbiyyatımızı zənginləşdirən janra unutmamlıq göstərməsi insafdan kənardır.

Hüseyn Kürdoğlunun ağıları

Ölüm həyatın əbədi və əzəli qanunu olsa da, ölümün acısı da qaçılmazdır. Bu acı, qəm-qüssə-kədər “Ağı” adlandırdığımız əbədi janrın yaranma-sına gətirib çıxarmışdır. Ağılar həm nəzm, həm də nəsr şəklində olur.

Ağı Yaxın və Orta Şərqi, eləcə də

Azərbaycanın klassik şeir növlərindən biridir. Ölümlə, yasla, matəmlə bağlı yaranan dərd, ələm, qəm, qüssə, kədər ifadə edən mərasim mənşəli janrdır. Əvvəllər məşhur şəxslərin, dövlət adamlarının, elm və sənət xadimlərinin ölümü münasibəti ilə yazılırdı. Elə indi də elədir. Səməd Vurğunun dahi Üzeyir bəyin vəfatı münasibəti ilə yazdığı və dəfn mərasimində oxuduğu şeir bu baxımdan səciyyəvidir:

Ölüm sevinməsin qoy, ömrünü vermir bada
El qədrini canından daha əziz bilənlər.
Şirin bir xatirətək qalacaqdır dünyada
Sevərək yaşayanlar, sevilərək ölənlər...

Mən bu kiçik şeirimi yazıram göz yaşımlla,
Çünki vidalaşırım bir könül sirdəşimlla.

Az şair tapılar ki, böyük şəxsiyyətlərin, dost-tanışın, xüsusən də həyatda kam almayan gənclə--rin qəfil ölümündən kədərlənib mərsiyə-ağı yazmasın.

Hüseyn Kürdoğlunun da xeyli sayda ağı-mərsiyələri vardır. Şairin ağlarındakı dərd, ələm vətən torpağının həsrətinin, Laçın

möhnətinin yanğısıdır, dünyasını qəfil dəyişmiş gənclərin, görkəmli şəxsiyyətlərin yanğısıdır.

Dünya bina olandan qəm yükünü daşımaq şairlərin alın yazısı, qismət payı olmuşdur. Böyük yaradan bu payı Hüseyin Kürdoğludan da əsirgəməmişdir. “Meşələrinde düşmən mərmisinin səsindən bənövşə qorxa-qorxa çiçək açdığı” Laçının yüzdən artıq şəhidinin qəhrəmanlığından, şəhidlik zirvəsinə yüksəlməsindən bəhs edən “Hər şəhid bir nəğmədir” (Bakı, “Ozan”, 1999) kitabı da şairin üzüntüləri, ürək ağrısı və göz yaşları ilə yazılıb. Şairin kitabda yer alan “Hələ son sözüm deyil” adlı ilk şeirində göstərilir ki, yüzlərlə başqa şəhidlərdən söz açma bilməyib. Onlar qarşısında günahkar olduğunu qələmə alır:

Ey mənim kitabıma adı düşməyən igid,
Bağışla bu qocanı, keç sonsuz günahından.
Son mənzilin hardasa mənim qibləgahımdır,
Qəbrinə nur çilənsin xalığın dərğahından.

Şəhid nəğmələrinin bəziləri döyüş və zəfər marşlarını xatırlatsa da, əksəriyyəti ağı və laylalardır.

“Yadigarım, a laylay” ağısında olduğu kimi:

Sızıldaram beşiyinin başında,
Eşqimizdən ilk nübarım, a laylay.
Yetim qaldın təzə gəlin yaşımnda,
Təkcə balam, təkcə barım, a laylay,
Yadigarım, a laylay.

Canım titrər bu çovğunda, bu qarda,
Sən beşikdə, atan soyuq məzarda.
Qana batdı bir qorxulu güzarda,
Qara daşdan baxan yarım, a laylay,
Yadigarım, a laylay.

Beşiyində şirin-şirin yatasan,
Böyüyəsən, boya-başa çatasan.
Qismət ola, görəm sən də atasan,
Körpə dünyam, ruzigarım, a laylay,
Yadigarım, a laylay.

“Hər şəhid bir nəğmədir” kitabı şəhid ata-analarına, qardaş-bacılarına, qohum, dost, tanışlarına, ümumən, oxuculara təsəlli və təskinlik baxımından böyük dəyər kəsb edir.

Şairin dörd misralı, formaca bayatılara oxşar, məzmunca fərqlənən ağıları çoxdur:

Düzü bağlar,
Ağdamın düzü bağlar.
Könlüm vətən dərdini
Vərəğa düzüb ağlar.

Mən olsəm, Laçın ağlar,
Yolar ağ saçın, ağlar.
Göydən keçən durnalar
Ləngidər köçün, ağlar.

Çeşmələr axıb ağlar,
Yandırır-yaxıb ağlar.
Viranə qalmış yaylaq
Yollara baxıb ağlar.

Ağacda xəzəl ağlar,
Dibində gözəl ağlar.
Belə oğlu ölənlər
Sərgərdər gəzər ağlar.

Yurd ağrısı başımda,
Qəm düyünü qaşımda.

Mindim ümid qayıǵı,
Üzürəm göz yaşımda.

Şairin dördlükvari aǵıları da az deyildir:

Kimdir o qızcığız, nədir bu aǵı,
Yüz yerdən göynədi sinəmin daǵı.
Yamandır anadan yetim bir qızın
Ölmüş atasına layla çalmaǵı.

Şairin müxəmməs üstündə də aǵıları vardır:

Vaxtsiz getdi, yuvasında
Beş quzu qaldı bacımın.
İki qəşəng oǵul payı,
Üç qızı qaldı bacımın.
Halıydım hər ələmindən,
Özündən gizli qəmindən.
Ürəyində matəmindən
Min sızı qaldı bacımın.

Şairin təsnif üstündə də aǵıları vardır. Əri Qarabağda şəhid olmuş, yurd-yuvalarından didərgin düşmüş, qucağında körpə balası laçınlı gəlinin “qə-ribəm” deyərək yanğı ilə bayatı deməsi şairi köyrəltmiş, təsəllini ona şeirlə - aǵı ilə təskinlikdə tapmışdır:

Özünə qərib demə

Yuvası yanmış sonam,

Özünə qərib demə.

Doğmaca balam təki

Taleyinə həyanam.

Yanar bağrımın başı,

Özünə qərib demə.

Qızın bir ağ çiçəkdir,

Çiçəkdən də qəşəngdir.

Şəhid olmuş igiddən

Sənə yadigar qalan,

İşıqlı bir ürəkdir,

Bəslə bu göyərçini

Qızına qərib demə,

Özünə qərib demə.

Şairin gəraylı üstündə yazılmış ağıları da çoxdur. Burada 1967-ci ildə şairin doğma kəndi Mollaəhmədlidə Seyid Hacib ağanın ailəsində anadan olan, 1988-ci ildə Əfqanıstan döyüşlərindən qayıdan, 1992-ci il iyunun 24-də Ağdam rayonunun Abdal Gülablı kəndi uğrunda

döyüslərdə həlak olan Cabbarov Cavanşirin xatirəsinə yazdığı “Talan düşdü” ağısını veririk:

Sonbeşiyim, ciyərpam,

Elə qurban olan oğul.

Adaşıntək aslan idin,

Uçdu sənin qalan, oğul!

Yarın ağlar hönkür-hönkür,

Ürəyimə zülmət çökür.

Qəbrin üstə qan-yaş tökür

İki körpə balan, oğul!

Şığıyırdın neçə dağa,

Üstünə od yağa-yağa.

Can qıymısan Qarabağa,

Yağıdan can alan oğul!

Minərdin köhlən atına,

Çıxardın göylər qatına.

Əhmədlinin büsatına

Talan düşdü, talan, oğul!

Orda safdır məhəbbət də,

Həqiqət də, ədalət də.

Elə bil ki, o cənnət də

Yalan imiş, yalan, oğul!

Şairin elə ağıları var ki, oxuyanda adam özünü müsibətə qərq olmuş insanın qohumlarının, əzizlə-ri-nin yerində hiss edir, gözündən yaş gəlir. Hüseyin Kürdoğluya həsr etdiyim əsərimin “Ağılar bölümü”nü tale elə gətirdi ki, İstanbulda (12-17 may 2016-cı il) “The house hotel”də yazdım. Şairin Gül--yana ağısını köçürəndə göz yaşlarına qərq oldum. Bəlkə bu, uşaqlıqdan anadan yetim qalmağım ilə bağlı idi, bilmirəm. Bir onu bilirəm ki, həyat yoldaşım Arəstə Mikayıl qızı mənə çətinliklə sakitləşdirə bildi. Yeddi bənddən ibarət həmin ağının üç bəndini oxuculara təqdim edirəm:

Gülyana

Laçının Qarıqışlaq kəndində balalarını sel ağzından xilas etmək istəsə də, iki körpəsi – Zülfü və Süleymanla birlikdə həlak olan Gülyana Tanrıverdiyevanın nisgilli xatirəsinə

Dağ titrədən, dağ uçuran bu zaval
Hardan gəldi, hardan belə, Gülyana?!
Balaların qoşa ulduz, özün ay,

Qərq oldunuz qanlı selə, Gülyana!
Mən bu dərdi necə deyim ellərə,
Ürək yana, dodaq yana, dil yana,
Ah, Gülyana, Gülyana!

Balaların selə düşən çiçəkdi,
Özün kimi nə gözəldi, göyçəkdi?!
Heç bildinmi atan, anan nə çəkdi,
Dözmək olmur bu nisgilə, Gülyana!
Zaman burda öz köçünü ləngidə,
Gün ağlaya, Ay sızlaya, il yana,
Ah, Gülyana, Gülyana!

Ana dağlar can qalamış oduna,
Fərq olmadı yaxınına, yadına.
Kürdoğlu da ağı yazdı adına,
Qan-yaş tökdü gilə-gilə, Gülyana!
Ağlamasın üç məzarı qazanlar,
Qorxuram ki, külüng yana, bel yana,
Ah, Gülyana, Gülyana!

Şairin tələbə yoldaşı akademik Tofiq
Hacıye-vin oğlu, Leninqradda Şərqsünaslıq
İnstitutunda 4-cü kursda oxuyan gənc şair İsmayıl
atasının gözü önün-də yay vaxtı Xəzər dənizində

batanda Hüseyn Kürdoğlu “Ruhun dənizdə yaşar” adlı ağı yazmışdı. Ürəklərə od salan həmin ağıdan üç bəndi oxuculara təqdim edirəm. Burada şair bir filosof kimi, dünyanın keşməkeşlərini dərindən duyan psixoloq kimi çıxış edir:

Atan sahildə durmuş, göz dikib dalğalara,
Sahil qayalarıtək onun da bağı yara.
Xəyalı səni gəzir dəryanı yara-yara,
Bəlkə məskənin olmuş su altında Səbayıl,
Ah, İsmayıl, İsmayıl!

Açılmadı qönçədən min bir muradın sənin,
Bir gözəlin köksündə çırpınar adın sənin.
O mavi səltənətdə kimdir ustadın sənin,
Bəlkə şerini dinlər, ölməz Müşfiq Mikayıl,
Ah, İsmayıl, İsmayıl!

Atan sahildə durmuş min ilin həsrətiylə,
Qayalar oyum-oyum Xəzərin hiddətiylə.
Ruhun dənizdə yaşar allah ülviyyətiylə,
Günəş kimi, Ay kimi atan dənizə mail,
Anan dənizə mail,
Ah, İsmayıl, İsmayıl!

23.02.1991

Şairin İsmayılın xatirəsinə həsr etdiyi “Kaş ki su pərisi gerçək olaydı” adlı ağısı da var.

Hüseyn Kürdoğlunun qardaşı Seyfi müəllimin xatirəsinə həsr etdiyi “İl gəldi getdi”, Aşıq Şəmşi-rə həsr etdiyi “Məzarının başında”, dünyasını vaxt-sız dəyişən gözəl şair Eldar Baxışa həsr etdiyi ağıla-rı da çox təsirlidir. Onları oxuduqca adam haldan-hala düşür. Ola bilsin ki, onları şəxsən tanıdığı-ma görə məni çox təsirləndirib. Həqiqət budur ki, şairin ağılarını ürək ağrısız oxumaq olmur. Hüseyn Kürdoğlunun ən təsirli ağılarından biri də beş il ADU-nun filologiya fakültəsində bir qrupda oxu-du-ğu, görkəmli alim Yaşar Qarayevin xatirəsinə həsr etdiyi:

Sanki zülmət gecə çırağ itirdik,
Sanki yanıq çöldə bulaq itirdik.
Ölüm nə amansız bir qəsbkarmış,
Şah dağından uca bir dağ itirdik – dördlüyü

və “Nə deyim zamana, qardaş” ağısıdır. Şair sanki qüdrətli rəssam fırçası ilə ədəbiyyatşünaslıq

elmimizin iftixarının portretini yaratmışdır:

Dərdinə loğmanlar əlac tapmadı,
Tale yaman imiş, yaman, a qardaş!
Nə tez qələmindən ayırdı səni,
Nə deyim, nə deyim zamana, qardaş?!

Gözəl arzuların açdı gül-gül,
Budaq sındırırdı barın ilbəl.
Elə bil bağrıma ox batdı qəfil,
Qəddimi döndərdi kamana, qardaş.

Nur saçan zəkalar az yaranır, az,
Xəyalın dupduru, kamalın ayaz.
Gözümün yaşına yaş demək olmaz,
Qandır gözlərimdən daman, a qardaş!

Deyirdin sağalım, bir durub gəzək,
Laçın dağlarında gəzdiyimiz tək.
Neyləyim, belədir kor olmuş fələk,
Baxmayır yaxşıya-yamana, qardaş.

Bütün türk elləri əziz simsarın,
Dönülməz diyara düşdü gūzarın.
Ziyarətgah olar bir gün məzarın,

Sorağın yayılar cahana, qardaş.

Sən qalib gəlmisən zamana, qardaş!

28.08.2002

Şairin ağıları bir yandan onun qələminin
qüdrətindən, digər tərəfdən də dünyasını dəyişmiş
insanların ruhuna ehtiramdan söz açır.

Rübailər

Türkdilli poeziyada geniş yayılan rübailərin ən yaxşı nümunələrinə XII əsr Azərbaycan şairəsi Məhsəti Gəncəvinin yaradıcılığında təsadüf edilir. Qoşmada olduğu kimi, bu lirik şeir formasının birinci, ikinci və dördüncü misraları həmqafiyə, üçüncü misrası isə sərbəst olur. Bəzən həmqafiyə sözlərdən sonra bir söz və ya ifadədən ibarət rədif də gələ bilər.

Hüseyn Kürdoğlunun “Qaya çiçəkləri” (Gənclik, 1970) kitabının redaktoru və kitaba çox maraqlı, fikir dolğunluğu ilə seçilən “Mətanət və zəriflik” adlı ön söz yazan şair-alim Qasım Qasımzadə rübailərdən geniş söz açmışdır:

“Şərq poeziyasında geniş yayılıb şöhrət tapmış rübai-dördlük forması zamanın minillik sınağından keçmiş şeir şəkillərindən biridir. Bu forma öz təravətini, təsir gücünü ləyaqətlə qoruyub hifz etməkdədir. Xəyyam, Məhsəti poeziyası bu sahədə elə siqlətli, aydın və qocalmaz ənənə-irs qoymuşdur ki, hər şair

rübaiyat aləminə yaxınlaşmağa cürət etməmişdir. Çünki rübai şairdən dərin zəka, sözə son dərəcə qənaət, fikrə son dərəcə genişlik vermək bacarığı tələb edir; müdriklik, fəlsəfi ümumiləşdirmə qabiliyyəti, klassik və folklor ənənələrindən yaradıcılıqla istifadə mədəniyyəti tələb edir”.

Məhz buna görə də prof. Əziz Mirəhmədov da müasir poeziyada rübai formasına az təsadüf edildiyini göstərir. Bununla belə, deməliyəm ki, xalq şairi Qabil və Hüseyn Kürdoğlu xeyli sayda rübai yazıblar. Rübaidə əsas şərt bitkin, məna və ideyaca dərin fəlsəfi fikir ifadə etməkdir. Hüseyn Kürdoğlunun rübailəri bu baxımdan xüsusilə seçilir:

Tanrı sevgisidir hər ayə bizə,
Haqqın kəlamıdır sərmayə bizə.
Dünyanı yaradan dünya mülkünü
Verir nəsil-nəsil kirayə bizə.

Nadanla, naşıyla sayılmaz dünya,
İnsan günahından yuyulmaz dünya.
Canımız boğaza yığılsa belə,
Doyulmaz dünyadır, doyulmaz dünya.

Dünya bir gün yasdır, bir gün tamaşa,
Qəm üstə qəm gəlir bəlalı başa.
Yol üstə bir daşa dərd açdım, dedi:
Görsən mən görəni, dönərsən daşa.

Hüseyn Kürdoğlunun rübailəri arasında
həmqafiyə sözlərdən sonra rədifin gəldiyi
nümunələr də qədərincədir:

Qapqara qaşım da çallanır indi,
Əlimin üstü də xallanır indi.
Axır səfərimə hazırlıq gərək,
Əcəlin köhləni nallanır indi.

Kürdoğlu poeziyası bir məktəbdir. Oxuduqca
çox şey öyrənirsən. Əlimin üstündə xallar əmələ
gə-ləndə narahatlıq keçirirdim. Şairin
poeziyasında öy-rəndim ki, bu, yaşla bağlı imiş.

Şairin rübailərində Qarabağ dərdi, Laçın
həsrəti əsas mövzulardan birinə çevrilir:

Sanki Qarabağdan əfsanə qaldı,
Bir milyon didərgin divanə qaldı.
Yer üzü kar oldu, göy üzü də kor,

Dünya dərdimizə biganə qaldı.

Gözəl bir şəhərin söndü çırağı,
Daşını daş üstə qoymadı yağı.
Getməz sinəmizdən məhşərə kimi
Xocalı yarası, Xocalı dağı.

Şairin çoxsaylı rübailərində dünyanın keşməkeşlərindən, etibarsızlığından, şirinliyindən, insanın nəfsindən, ədalətsizliyin baş alıb getdiyindən, dünyanın düzəlməyəcəyindən giley və s. yer alır. Bu rübailərdə insanın örnək götürəcəyi məsələlər çoxdur. Ən əsası isə dünyanın gedişatını anlamaq və nəticə çıxarmaq üçün zəngin material vardır:

Dünyanın əvvəlcə bəh-bəhi varmış,
Sevda bülbülünün cəh-cəhi varmış.
Axırda hər şeyi əlindən alan
Qocalıq deyilən əbləhi varmış.

Qoca günlərimə bənzəyən xəzəl,
Bir vaxt yaşıl idin – ətirli, gözəl.
Sovrulub küləyə gedərik bir gün,
Nə bir axır qalar, nə də ki əzəl.

Şairin bu rübaisi yaddaşımda 1-ci kursda oxuduğum 1957-ci ili canlandırdı. Klassik ədəbiyyatımızı mükəmməl bilən Məmmədli Əsgərovun dediyi və yaddaşımda qalan

Gələn birdir, gedən birdir, qalan bir,
Gələn qalmaz, gedən dönməz, əcəb sirr.
Deyirlər ki, bir əvvəl var, bir axır,
Yalan sözdür, nə əvvəl var, nə axır.

Şair Hüseyn Kürdoğlunun klassik ədəbiyyatdan yaradıcı şəkildə istifadəsi göz qabağındadır. Bu-nu şairin başqa rübailərində də görmək olur.

Dərd imiş, od imiş, qor imiş dünya,
İlanlı, çayanlı gor imiş dünya.
Yamanı tez görür yaxşı nəzərlə,
Yaxşını görməyə kor imiş dünya.

Bir dünya qursan da axırda təksən,
Dağılan dumansan, ötən küləksən.
Dünyadan köçməyin dərdini çəkmə,
Dünyada qalmağın dərdini çək sən.

Hayana baxırsan günahsız qandır,
Nalədir, ağıdır, qəmdir, hicrandır.
Yaradan “ol” dedi, oldu bu dünya,
İndi də “öl” deyir, axır zamandır.

Sağalmaz yarası ilk məhəbbətin*⁴

Şairlər bir ailəyə deyil, bütün xalqa məxsusdur. Xalq şair oğlunun həyat və yaradıcılığında qaranlıq məqamları həmişə bilmək istəyib. Görkəmli şair Hüseyn Kürdoğlu haqqında araşdırmalarımın, qənaətlərimin reallığı baxımından onun həyatı və yaradıcılığı ilə bağlı bir məqama da toxunmağı münasib bildim. Mətləbə keçməmişdən əvvəl bir haşiyə çıxmaq istərdim...

Səməd Vurğun və Dürrə dastanı həmişə ədəbi ictimaiyyətin diqqət mərkəzində olmuşdur. Hətta Dürrə xanım dünyasını dəyişəndə qəzetlər yazmışdılar ki, Səməd Vurğunun ilk məhəbbəti də köçdü dünyadan.

Bu hələ az imiş kimi, şairin qardaşı Mehdixan

⁴* Bax: “Ədəbiyyat” qəzeti və “525-ci qəzet”,
30.01.2015

Vəkilov və Hüseyin Arif onu son mənzilə yola salanlar arasında imiş. Hüseyin Arif göz yaşlarını gizlədə bilmirmiş.

Həqiqətən də Vurğun – Dürrə sevdası indinin özündə belə dillərdən düşmür, şairlərin könül sazını dilləndirir. Şair Məmməd Aslanın “Vurğun öldü deməyin” başlığı altında “525-ci qəzet”də çap etdirdiyi (24.01.15) şeirlər silsiləsindən götürdüyümüz misralar bir daha dediklərimizə əyani sübutdur:

Dürrəylə Vurğunun toyunu tutdu,
Bu Qorqud Dədəli Dilcan dərəsi.

Lakin bir çox hallarda ailə üzvləri sanki ananın nüfuzuna xələl gələr deyə düşünür və atanın və ya babanın ilk məhəbbətinin açıqlanmasına həssas-lıqla yanaşırlar. Professor Nizami Cəfərov “Səməd Vurğun və Səmədoğlular” məqaləsində (“Ədəbiyyat qəzeti”, 14.11.15) bu məsələylə bağlı tam haqlı ola-raq yazır:

“Aybəniz xanımın vəfatından sonra Səməd Vurğun evinin işığını onun qızı – şairin nəvəsi,

Yusif və Vaqif Səmədoğluların bacısı qızı Aygün xanım yandırdı. O Aygün xanım ki, babasından çox nənəsinin nüfuzunu qoruyurdu.

... Bir dəfə Təhsil Nazirliyindən mənə zəng elədilər ki, orta məktəbin “Ədəbiyyat” dərslərində Səməd Vurğunun tərcümeyi-halı verilərkən onun gənclik illərində guya Dürrə adlı bir qıza aşiq oldu-ğu, ona çoxlu şeirlər həsr etdiyi barəsində yazılıb, elə şey olmayıb, xahiş edirik, düzəldəsiniz... So-ruş-dum ki, bizim dərsliyə bu tənqidi qeydi edən “mü-təfəkkir” kim idi?.. Dedilər ki, şairin nəvəsi, ev muzeyinin müdiri Aygün xanım...

Üstünü vurmadım... “Narahat olmayın, baxarıq” dedim...

Az keçmədi ki, rəhmətlik Aygünün özü zəng elədi. Və həyəcanla: “Nizami müəllim, hər adamın gənclik illərində səhvləri olur, onu xüsusi qabartmağa nə ehtiyac var? Əgər Səməd Vurğun Xavər xanımı sevib alıbsa, ona bu qədər şeirlər yazıbsa, Dürrə söhbətini yada salmağa nə ehtiyac var?.. Xahiş edirəm o adı dərslikdən çıxarın... Təhsil Nazirliyindən rəsmi xahiş elədim, dedilər,

müəllif sızsız... Ona görə də...”

Xətrini çox istədiyim (və dostum Mehmanın həyat yoldaşı olan) Aygünün sözünü kəsdim: “Aygün, Dürrə Səməd Vurğun yaradıcılığının birinci dövrünün əsas qəhrəmanıdır... Bu gün də aşığılar xalq şairi Nəriman Həsənzadənin sözlərini, demək olar ki, hər məclisdə oxuyurlar...”

Bura Dilcan dərəsidi,
Bizim dağlar qabaqdadı.
Vurğun-Dürrə əhvalatı
Hələ dildə-dodaqdadı.

İndi də Aygün xanım mənim sözümü kəsdi. Və dedi ki, “Babam onu almadı ki... Nənəmi aldı... Xa-hiş edirəm, məni başa düşsüz... Bu Dürrə söhbət-ti heç rəhmətlik nənəmin də xoşuna gəlmirdi”...

Söhbət uzandı. Mən Aygünü haradasa başa düşdüm, ancaq o məni – dərslük müəllifini heç cür başa düşə bilmədi ki, bilmədi”.

Burada söhbət təkcə nüfuzdan getmir və təkcə şair və aşığıların könül sazının dilləndirilməsindən də getmir. İlk məhəbbət şairin yaradıcılığında

dərin iz buraxır, onun yaradıcılığının nəinki müəyyən dövrünü əhatə edir, bütün həyatı boyu şair ilk məhəbbət mövzusunə müraciət edir.

Bunu Hüseyn Kürdoğlunun 1958-ci ildə Bakı Dövlət Universitetini bitirərkən yazdığı və nüfuzlu komissiya tərəfindən yüksək qiymətləndirilən “Sə-məd Vurğunun ilk yaradıcılıq dövrü” adlı diplom işində də görürük:

“Gənc Vurğunda romantik şair təbiətinin yaranması yalnız klassik şairlərin, romantik əsərlərin təsiri nəticəsi deyildir. Şairin ilk sevdası baş tutmadığından onun ürəyində küskünlük, bədbinlik, tənhalıq və s. bu kimi hallar yaranmışdı. Nakam bir məhəbbətin acı xatirələri gənc şairin qəlbini kaman kimi titrədib ağlatmışdır. Ürəyinin sızıltıları-nı, yuxusuz gecələrdə keçirdiyi izzətləri və rəqlərə kö-çürən şairin xarakterində qeyri-adi vəziyyətlər əmələ gəlir”.

İlk məhəbbətin təsiri həqiqətən də izsiz qalmır. Professor Yavuz Axundlu çox maraqlı “Xatirələr işığında. Ömür keçdi, gün keçdi” kitabında bu münasibətlə yazmışdır:

“Qrupumuzda (BDU-nun filologiya fakültəsində) oxuyan Əli ilə ləzgi qızı ilk gündən bir-birlərini sevməyə başladılar. Dekabrın əvvəlləri idi. Əligilə yı-ğışmışdıq. Aşıq Hüseyn Cavan da orada idi. Özünü çox sadə və səmimi aparan qızın atası Milli Təhlü-kə-sizlik Komitəsində müavin imiş. Bakını aya-ğa qaldırır. Bir neçə DTK əməkdaşı gəlib sakitcə qı-zı apardılar. O bir daha dərəcə gəlmədi (Atası qızını bir neçə il kənddə saxlamış, sonra qohumlarından bi-rinə ərə vermişdi. Biz son kursda olarkən həmin qız I kur-sa bərpa olunmuşdu. Məyus-məyus gələr, heç kəs-lə danışmazdı). Bu hadisə hamımızı kədərlən-dir-di. Şair təbiətli Əli isə heç cürə özünü ələ ala bilmirdi.

İllər keçdi, evləndi, oğul-uşaq sahibi oldu, lakin ilk məhəbbət unudulmadı” (Bax: Xatirələr işığında. Ömür keçdi, gün keçdi. Adiloğlu, 2014, s.59-60).

İfadəyə fikir verin: “şair təbiətli”, o da olsun ana-dan şair doğulan Hüseyn Kürdoğlu.

Orta məktəb şagirdinin özündən üç yaş böyük olan müəlliməsinə vurularaq onunla evlənmək is-tə-məsi az görünən hadisədir. Atası Həsən kişi

Hüseynlə Humay müəllimənin sevgisinə xeyir-dua da veribmiş. Lakin Hüseynin bibisinin həyat yoldaşı, Mollaəhmədli kəndindən bütöv bir müəllim-lər ordusunun yetişməsində xüsusi xidmətləri olan, La--çın rayon Maarif şöbəsinin müdiri İdris Xəlilov onun şairlik istedadını görərək ali təhsil alma-sı üçün əlindən gələni edir. Humay müəlliməni Hüseyn-dən ayırmaq üçün uzaq Yığın kəndinə məktəb direktoru vəzifəsinə təyin edir. Sevgilisindən ayrı düşən Hüseyn rayon qəzetinə qoşmalar yazır və məhəbbətini bu qoşmalarla izhar edir. İdris Xəlilov Hüseynin qarşısında şərt qoyur. Get Bakıda ali təhsil al, sonra kiminlə istəyirsən evlən. Hüseyn Bakıya gələrək Azərbaycan Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsinə daxil olur.

Görkəmli yazıçı Mehdi Hüseynin qızı, akademik Teymur Bünyadovun həyat yoldaşı Zivər xanım Hüseyn Kürdoğlu haqqında xatirələrində incə bir mətləbə toxunur: “Onunla beş il universitetdə (ADU-da) bir sinifdə oxumuşam. Yaşar Qarayev, Tofiq Hacıyev kimi Hüseyn də yaxşı oxuyurdu (Arif Səfiyev, Şamil

Salmanov, Ağacavad Əlizadə, İbrahim Göyçaylı, Həmid Abbas, Teyyub Qurban, Əbülfəz İbadoğlu, Cəfər Cəfərov, Vaqif Hüseynov, Firudin Ağayev və başqaları da onlarla bir qrupda oxuyurmuş – Q.P.). Gecə-gündüz universitetin kitabxanasından çıxırdı. Müdam fikirli görünərdi. Elə bil bu zamanənin adamı deyildi, başqa planetdən gəlmişdi. Görünür, təbiəti ilə yanaşı, şairliyi də onu bu günə qoymuşdu. (Bax “Bir şeir bulağıydım”, Bakı, “Sabah”, 2014, s.177-178)

Hüseyn Kürdoğlunun Humaya həsr etdiyi şeir--lərindən göründüyü kimi, şairin ilk məhəbbə-ti də öz işini görmüş, onu zamanənin adamların-dan fərq-ləndirmişdir. Həqiqətən də ilk məhəbbət heç vaxt unudulmur, insanın qəlbində əbədi məskən sa-lır.

İllərcə öncə eşitdiyim “İlk məhəbbət” mahnı-sı-nı, xüsusən də “Hər yara sağalıb unudulsa da, Sa-ğalmaz yarası ilk məhəbbətin” misralarını din-lə-----yəndə nədənsə həmişə haldan-hala düşmü-şəm. Gənc---liyimi, arzularla yaşadığım, bir sözlə, fə-rəh-lən---diyim və ya küskün olduğum unudulmaz günləri yada

salmışam. Hüseyin Kürdoğlunun yaradıcılığı və həyatı ilə yaxından tanış olanda gördüm ki, həmin mahnı sanki onun ilk məhəbbət olaylarını dilə gətirib. Odur ki, bu fəslə “Sağalmaz yarası ilk məhəbbətin” başlığını verdim.

Hüseyin Kürdoğlu da gənclik illərini və ilk məhəbbətini unuda bilmir, ilk məhəbbətin yanğısı şairin yaradıcılığının kədərlə yoğrulmuş əsas mövzularından biri olur.

On bənddən ibarət “Oxu, qaratoyuq” şeiri şairin ümid sorağında olan iztirablarını əks etdirir:

Bəlkə üzü dönmüş o dağlar qızı
Kövrəlib, sorağa göndərib səni.
Bəlkə xəyalısan, bəlkə arzusu,
Sehr ilə bir quşa döndərib səni?!

Oxu, keçən günlər bir-bir oyansın,
Kürdoğlu dağlardan aralansa da.
Oxu, bu həsrətə dözsün, dayansın,
Köksündə ürəyi paralansa da.

Və ya:

Dağ aşib yanına gələydim sənin,

Gözünün yaşını siləydim sənin.
Başına dolanıb, üzündən öpüb,
Ayağın altında öləydim sənin.

Hüseyn Kürdoğlu ürəyinin odu ilə yazdığı sev-gi məktubları və şeirlərini Humay müəlliməyə gön-dərir.

Humay müəllimə aralarında olan yaş fərqi, ucqar dağ kəndində müəllimə olduğunu nəzərə alır, qadın həssaslığı ilə dərk edir ki, bu sevgi dastanı yarımçıq qalacaq. Odur ki, əvvəlcə Hüseyndən gələn sevgi məktublarına və şeirlərinə cavab vermir, sonra isə yazır ki, ərə gedib.

Hüseyn Kürdoğlu bu acı xəbərə inanmır. “İnanmıram” adlı şeir yazıb Humaya göndərsə də cavab almır. 1954-cü ildə yazılmış şeiri burada oxuculara təqdim etməyi münasib bildim. I kurs tələbəsinin bu səviyyədə şeir yazması özü onun gələcəkdə adlı-sanlı şair olacağından xəbər verir. Bu şeirdən Müşfiq ətri, Müşfiq həyəcanları duyulur:

İnanmıram

Yadımdamı, sevgilim, aylı bahar axşamı,
Yaşıl meşə, dağ döşü, bulaq üstü, tək çinar?
Yadımdamı ilk görüş, o əhd, ilqar axşamı?..
Unutdunsa bunları bəs dünyada nəyin var?

Sükut bizi dinlədi, pıçıldadıq yavaşdan
Günəş üzlü bir eşqin o müqəddəs andını.
Yatan quşlar oyanıb qulaq asdı ağacdan
“Mən sevirəm” söyləyib çəkən zaman adını.

Görüşəndə baxışlar, onun sirli odundan
Alışib nur çilədi göy üzünə ulduzlar.
Ay da gülümsəyərək bizə baxdı bu zaman,
Sanki o da deyirdi pozulmasın düz ilqar.

Məhdən ətir göndərüb təbrik etdi çiçəklər,
Bulaq suyu ney tutub mahnı qoşdu vüsala.
Dedik belə birləşə bütün sevən ürəklər,
Bizim kimi hər insan öz eşqindən kam ala.

İndi qaşım çatılı, məktubuma cavab yox...
Röyadırmı o günlər, etibarın bəs hanı?
Ürəyimdə nə şadlıq, nə təsəlli, nə tab yox,
Unutmusan deyirlər, unutmusan peymanı.

Yox, yox! Necə inanım, eşqimizin andı var,
Uçmamışdır o dağlar, kül olmamış o meşə.
Qurumamış o bulaq, kəsilməmiş tək çinar,
Yenə ətir paylayır boynu bükük bənövşə.
İnanmıram, yalandır, inanmıram buna mən.
Ağlamasın ürəyim, titrəməsin qoy dilim.
Eşqimizin şahidi ay da baxır üfüqdən,
Ulduzlar da yanır, yox, inanmıram, sevgilim!

Hüseyn bu ülvi, müqəddəs məhəbbətin sona
yet-məsinə acıyır:

Yatdıq ot tayasında bir vaxt kürək-kürəyə,
Ləkə düşməsin dedin müqəddəs bir diləyə.
Sübhə kimi bircə an yumulmadı gözümüz,
Ehtirasın alovu tufan saldı ürəyə.

O taya od tutaydı, kaş yanıb kül olaydıq,
Əsli-Kərəm eşqitək nağıllarda qalaydıq.
Qarışaydıq torpağa, dönəydik gül-çiçəyə,
Hər bahar bu çəməndə açılaydıq, solaydıq.

Şair sinəsini yandırır-yaxan, süngü yarasına
dö---nən xatirələrlə yaşayır:

Məni xatirələr yandırır-yaxır,

Yüz yerdən sinəmə süngülər taxır.
Eşqin sərxoşuydum Laçında bir vaxt,
Selə qərq olurkən ayıldım axır.

Məni tərək elədin hicran içində,
Bilmirəm heç kimin can sirdaşısan.
Canlı görünsən də insan içində
Ölən sevgimizin məzar daşısan.

Çəkmək olmur ayrılığın yükünü,
Bir də gəzim o gözəllik mülkünü.
Kim unudar məhəbbətin ilkini,
İlk vüsəlin nübarına qurbanam.

Qanadı tez qırıldı o kövrək xəyalımın,
Sağalmadı yarası bu ayrılıq zalımın.
İlk eşqimin elçisi bənövşə dəstəsiydi,
Ömrü bənövşə kimi az oldu vüsəlimin.

Xatirə leysanı yağır gözümdən,
Görüş bulağımız axır gözümdən.
Qəlbimdə gizlənib iyirmi yaşın,

Hərdən gizli-gizli baxır gözümdən.

Bu sevgi dördlülkləri də şairin ilk məhəbbətindən söz açır. Şairin ürək çırpıntılarını tam açıqlığı ilə göstərən şeirlərin ünvanına çatıb-çatmadığını indi kimsə deyə bilməz.

On ildir üzünə üzüm dəymədi,
Sənsiz kal töküldü, sözüm dəymədi.
Mın bir gözəl keçdi gözüm önündən,
Sənə bənzərinə gözüm dəymədi.

Düşsəm də ayrılıq müsibətinə,
Həsərət qalmamışam yar həsrətinə.
Aparır dağlara xəyalım məni –
İlk görüş yerinin ziyarətinə.

Oynayan qaşların sinəmi dağlar,
Qaş altda gülümsər qoşa bulaqlar.
Ey Laçın pərisi, sənın dalınca
Yetim körpə kimi ürəyim ağlar.

Yalvarsam da baxmadın, çıxdın sözümdən

mənim,

Yüz il uzaqsan indi, ağlar gözümdən mənim.

Çox qalmır ay üzündə günün qara kölgəsi,

Bəs niyə çəkilməyir, kölgən üzümdən mənim?

Mənə belə gəlir ki, sevgi məktublarını, sevgi şeirlərini təhlil etmək, onlar haqqında izahla, şərhlə danışmaq günahdır. Sevən qəlbin pıçıltılarını se-----vən kəsdən yaxşı kim izhar edə bilər? Heç kəs. Qoy şair özü söz açsın ilk məhəbbətindən.

Mənim bu dağlarda bir həsrətim var

Qəlbim eşq oduna yandıği gündən

Mənim bu dağlarda bir həsrətim var.

Burdadır ağlayan xatirələrim,

Burda candan əziz əmanətim var,

Mənim bu dağlarda bir həsrətim var.

Bal çəkən arıyam, şanımdadır,

Əzəlim ondadır, sonum ondadır.

Bir mavi şüşədə canım ondadır,

Mənim bu dağlarda bir həsrətim var.

Sanasan camalı bədr olmuş bir ay,

Saçı aydan axan qızılı bir çay.

Xəyalı çiynimdə çırpınan Hümay,

Mənim bu dağlarda bir həsrətim var.

Onsuz yetim qalan düşgün bir səsəm,

Qaralmış çırağam, sönmüş nəfəsəm.

O qoymur dünyadan usanam, kəsəm,

Mənim bu dağlarda bir həsrətim var.

Acısı şirindir, şirini acı,

Dar gündə dərdimin odur əlacı.

Leyliyə, Şirinə, Yaxşıya bacı,

Mənim bu dağlarda bir həsrətim var.

O gəzdiyi dağın dumanı gözəl,

Yaşıl baharından xəzanı gözəl.

Dərdi-qəmi gözəl, hicranı gözəl,

Mənim bu dağlarda bir həsrətim var.

Tanrı hifz eyləsin o sərvinazı,

Səpim ayağına dürrü, almazı.

Bir çalım doyunca verdiyi sazı,

Qanadı qırılmış məhəbbətim var,

Mənim bu dağlarda bir həsrətim var.

Üzünü görsəm

Deyirlər sözlərim düşmür dilindən,
Min nəğmə yazaram üzünü görsəm.
Surətin qəlbimdə Leyliyə bənzər,
Bəlkə Məcnun ollam özünü görsəm.

Dünya dərd evidir, hər arzuna çat,
Qovla qara günü, dalınca daş at.
Mənə bir gənclik də verərdi həyat,
Gözündə gizli bir sözünü görsəm.

Hayıf, tez ağardı saçım qar kimi,
Mən xəzan kimiyəm, sən bahar kimi.
Köçərdim dünyadan bəxtiyar kimi,
Bir gün başım altda dizini görsəm.

Əl üzümüşam

Hicranından min bir kitab bağlaram,
Sətir-sətir öz sinəmi dağlaram.
Daldalarda hönkür-hönkür ağlaram,
Dağ dayanmaz, daş dayanmaz selinə.

Xatırlaram, dərd üzümü qarsalar,
Şəklin çıxar ürəyimi yarsalar.
Axır sözün nədir deyə sorsalar,
Adın gələr dodağıma, dilimə.

Bir taledən iki sevda umulmaz,
Mən kölgənəm, kölgə yerə gömülməz.
Yol gözləyər, həsrət gözüm yumulmaz,
Sən gəlməsən can vermərəm ölümə.

Ömür keçdi

Ömür keçdi, mən qocayam, sən qarı,
Gəl görüşək, ahlar çəkib ağlaşaq.
Ağ saçımız bir-birinə qarışsın,
Bulaq üstə qan-yaş töküb ağlaşaq.

O dad varmı indi dildə, dodaqda,
Ehtirasın odu yanmaz yanaqda.
Son görüşdən iz qaldımı bulaqda,
İz axtaraq, yerə çöküb ağlaşaq.

Əfsanəymiş o son bahar, son gecə,
Buz bulaqda titrəyirdi ay necə?!

Hər məhəbbət bir cavabsız bilməcə,
Ağac altda boyun büküb ağlaşaq.

Sarmaş-dolaş o biz idik, ya xəyal,
Gözlər yaşlı, sözlər qırıq, öpüş bal.
Qayıdaydı bircə anlıq o vüsal,
Ayna suya ha göz dikib ağlaşaq.

Sərxoş eylər o qırx illik mey məni,
Güldürmədi bu yer məni, göy məni.
Xatirədən tikdiyimiz xiyməni
Dağ döşündə indi söküb ağlaşaq.

Gör yaxşılar nələr çəkdi yamandan,
Ayrı düşdük, yarımadiq zamandan.
Orman üstə sərilməmiş ağ dumandan
Özümüzə kəfən tikib ağlaşaq.

Hüseyn Kürdoğlu ilk məhəbbətin
ağrısını-acısını vətən həsrəti ilə müqayisə edir:

Ağladır insanı vətən həsrəti,
Bir də nakam qalan ilk məhəbbəti.

Şairin bu misraları ətrafında düşünəndə bir
daha

Hər yara sağalıb unudulsa da,
Sağalmaz yarası ilk məhəbbətin –

misralarının müəllifinə haqq qazandırırısan.

Hüseyn Kürdoğlunun yaradıcılığını, eləcə də sev-gi şeirlərini nəzərdən keçirdikcə istər-istəməz ürə-yimdən keçir: “İlahi, necə böyük şair imiş Hüseyn Kürdoğlu!”

Bu məqamda İdris Xəlilov haqqında düşünürəm. İkili hisslər keçirirəm. Dərk eləyirəm ki, Hüseyn Laçının Mollaəhmədli kəndində qalsaydı, is-tedadı sayəsində el şairi səviyyəsinə qalxacaqdı. Onun elm və təhsil məbədi Azərbaycan Dövlət Uni-versitetinin filologiya fakültəsində təhsil alması-da, qaynar ədəbi mühitə düşməsində İdris müəllimin rolunu göz önünə gətirir və ona min rəhmət di-ləyirəm. O, təkidlə məsləhət görməsəydi, bəlkə haq-qında məhəbbətlə söhbət açdığım görkəmli şair və tanınmış alim Hüseyn Kürdoğlu olmazdı.

P.S. *Azərbaycan Dövlət Universitetinin filolo-giya fakültəsində Hüseyn Kürdoğlu ilə bir qrupda oxuyan, gələcəyin böyük alimi Yaşar Qarayev Hüseynin doğma kəndi Mollaəhmədlidə*

dəfələrlə olduğundan Hüseyinlə Humayın sevgi dastanından xəbərdar idi. Bilirdi ki, Hüseyin Humayı “Süsən”, “Süsənim” deyər çağırarmış. Şair evləndəndən sonra ilk övladı qız olur. Dostunun ilk övladının adını Yaşar Qarayev Süsən qoyur. İlk məhəbbət dastanındakı Süsənin sonrakı taleyinin necə olduğunu bilmirik. Şairin qızı Süsən isə xoşbəxt oldu. Böyüdü, ali təhsil aldı, ailə qurdu. Üç övlad anası oldu: Daşqın, Toğrul və Şaiq. Hamısı evlidir. Süsən xanım indi nəvələrinin sevimli nənəsidir..

Hüseyn Kürdoğlu poeziyası və unudulmaqda olan janrlar

Sevimli şairimiz Hüseyn Kürdoğlunun çox sayda həcvləri, satirik və yumoristik şeirləri vardır. Təəssüf ki, onlar nə çap olunub, nə də tədqiqata cəlb edilib. Şairin yaradıcılığına dair kitab yazma-ğa başlayanda məlum oldu ki, arxivində rəngi saralmış vərəqlərdə onlarla həcvləri, satirik və yumoristik şeirləri vardır. Həcvlərdən danışarkən de--məliyik ki, həcv müəllifi hər hansı bir şəxsin ya-ra-maz hərəkətlərini təsvir və tənqid edərək, ona kin və küdurətini bildirir. Onlarda şəxsi motivlər üs-tün olduğundan ictimai əhəmiyyəti az olur. Odur ki, bir çox şairlər realist satirani bu cür həcvlərə qar-şı qoyaraq, şeirdə ictimai məzmunu, həyatiliyi, xəl-qiliyi qüvvətləndirməyə can atmışlar. Azərbaycan şairlərindən Qasım bəy Zakir, Seyid Əzim Şirvani, Asi, Müznib və başqaları həcv yazsalar da, bu janr öz yerini realist satira və yumora vermişdir. Bu, Hüseyn Kürdoğlu

yaratıcılığında da belədir. Lakin aydınca görünən bir məsələ də vardır. Kürdoğlunun həcvləri satira və yumorun qovşağında yer alıb.

Şairin həcv və satirik şeirlərində insanı məhv yox, islah etmək bir problem kimi ortaya qoyulur. Şair özündən razı, özünü öyən adamları ifşa edərək yazırdı:

Qabarmayın köpük kimi,
Yellənməyin yelpik kimi.
Sizi qara qəpik kimi
Ataram tozun içinə.

Şairin həcvləri, satirik və yumoristik şeirləri aşıq poeziyası kimi axıcıdır, mənalıdır, hikmətlidir:

Hələ ki, hindəsiniz, ay cücelər, ay beçələr,
Caynağımdan hələ də ağrı çəkir bir neçələr.
Bir qızılquş şığıyar, sizləri vallah heç elər,
Baş əyin, tövbə deyin, bəlkə qüsurdan keçələr.

Xəyyam özü meyxanadan parlamiş,
Meyxanalar dahilər aşkarlamış.
Ustadımız zəng edib ismarlamış,

Mehman olaq seyyidi-şeydayə biz,
Üz tuturuq indi Buzovnayə biz.

və ya:

Yazda Buzovnanı qızıl gül bəzər,
Zurna çalan ağcaqanaddan həzər və s.

Məlumdur ki, satirada çox vaxt tənqid hədəfi qələm sahibinin düşməni, yumorda isə dostu olur. Bu baxımdan televizor ustası, şairin dostu, eloğlusı, Azərbaycan Politexnik İnstitutunun məzunu, mühəndis Bəşirov Bəşirə yazdığı “Ay Bəşir” və “Bəşir” qoşmaları deyilənləri təsdiqləyir:

Neçə şeir yazdım, gəlib çıxmadın,
Çəkilməz dərd imiş nazın, ay Bəşir!
İranda bu qədər yalan danışsan,
Dönüb qış olardı yazın, ay Bəşir!

Dünən dediklərin gəlmir huşuna,
Xarab televizor qoyub qarşına,
Boşalt, çanağını keçirt başına,
Örtülsün tac ilə dazın, ay Bəşir!

Məclis qurulanda məzəylə, meylə,

Dəmlənib, çəmlənib gedirsən göylə.
Tüpür bu sənətə, aşılıq eylə,
Döşündən düşməsin sazın, ay Bəşir!

Nəzir qoy ağına ocaqda, pirdə,
Özünü suya çək Arazda, Kürdə.
Şair Kürdoğlunu aldatma bir də,
Daha bəd yazılar yazın, ay Bəşir!

Şairin satira və yumorunun hədəfi bəzən indi görkəmli alimlər olan professorlar Şirindil Alışanov (şairin kiçik qardaşı), akademik Teymur Kərimli, dostu Nizami, dostu Rəhim Əliyev, şairi müalicə edən həkim dostu Köçəri olub. Əslində onların “tarixə” düşmələrinin səbəbi özləri olublar. Onlar birləşib şairə ünvanlanan satirik və yumoristik “şeyrlər” yazıblar. Hüseyn Kürdoğlu da cavablarını artıqlaması ilə verib. Onlar şairə “sataşmaqla” tarixi bir həqiqəti unudublarmış. Unudublarmış ki, şaha, şirə, şairə toxunmaq olmaz. Şah nəslinin kökünü kəsər, şir səni parçalayar, şair isə ömürlük səni bədnam edər. Şairin “Üç dost” şeyrində olduğu kimi:

Nizko coşur: Mən azəri türküyəm,

Xilaskarım, pənahımdır Türkiyəm.
Düşmənləri yonub tökən kərkiyəm,
Bax belədir yurdumuzun üç əri:
Nizko, Şirko, bir də həkim Köçəri.

Sakitləşib fəlsəfəyə keçillər,
Yenə araq gətirdillər, içillər.
Yamanları alağ kimi biçillər
Nizko söyür çox lotunu, ləçəri,
Çəpik çalır Şirko ilə Köçəri.

Şairin siyasi motivli həcvləri, hadisələrə vaxtında müdaxilə etməsi güclüdür. Burada eyni zamanda bəzi azərbaycanlı kişilərin keçmişdəki və bugünümüzdəki olayları, başımıza gətirilən müsibətləri unudaraq ermənilərlə işbirliyi qurması, erməni qadınlara meyl göstərməsi tənqid atəşinə tutulur. Bu baxımdan “Haykanuşun sərgüzəşti”, “Haykanuşun ilk məktubu” və “Arağı” səciyyəvidir:

Kim bilir Haykanuşun keçmişini? – Heç bir kəs.
Bəlkə də xarici bir radioda diktör imiş...

O viran qalmışını bəs niyə tərک etmiş axı,

Ermənistan ona da guya darısqal gor imiş.

Əri yəqin ki, vurub bir gözünü kor qoymuş,
Ayağı bəlkə sürüşkən, gözü bəlkə şor imiş.

Harsuna, axçiyə uyduq nə zamandan bəri biz,
Yetmiş illik bu məhəbbət gözümüzdə tor imiş.

Şairin “Arağı” şeiri də ciddi bir məsələdən söz
açır:

Qoruyun canuvuzu, içməyin İran arağı,
Öldürür indi müsəlmanı, müsəlman arağı.

Harsun övladına farsın qapısı mərhəmdir,
Gizlicə ağı qatıb, eylədilər qan arağı.

Kürdoğlunun bu satirik şeiri böyük həqiqətdən xəbər verir. Məlumdur ki, Sovet İttifaqı dağılandan sonra ermənilər İran vasitəsilə ölkəmizə ucuz qiymətə spirt və spirtli içkilər ötürürdülər. Məlum olmuşdur ki, həmin spirtli içkilər nəinki insanın sağlamlığı üçün təhlükəlidir, eləcə də övladsızlığa gətirib çıxarır. Qəribədir ki, onlar məkirli niyyətlərindən indinin özündə belə əl çəkmirlər.

Talabian Oveys adlı İran vətəndaşı 27.491

ədəd spirtli içkilər üçün nəzərdə tutulmuş Azərbaycan markasını Biləsuvar Gömrük məntəqəsindən İrana keçirərkən tutulub (Bax: 525-ci qəzet, 10.01.15). İranda spirtli içkilər istehsal olunmur. Sual olunur, bəs bu markalar hara aparılırdı. Təbii ki, Ermənistana. Orada Azərbaycan markaları xarab içkilərin üstünə vurularaq qaçaq yolla ölkəmizə göndəriləcəkdə.

Kürdoğlunun həcvləri və siyasi motivli satirik şeirlərinin əksəriyyəti haqsızlığa, dünyanı qana bo-yayanlara qarşı çevrilmişdir – desək, həqiqətdən uzaq olmaz:

Yeri, göyü qızıl qana çalxadır,
Yelsin kimi bu dünyanın alkaşı.
Araq nədir, şərab nədir, qan içir,
İndi mülki-Süleymanın alkaşı.
Adiləri ram eyləmək asandır,
Faciədir hər sultanın alkaşı və s.

Şairin ermənilərlə bağlı dördlükləri də çox mətləblərdən söz açır, mənfur qonşuların iç üzünü açıb göstərir:

Yaxşılardan dünyada baxtı yeyin olurmu?!
Yamanların kələfi düyün-düyün olurmu?!

Aqıl, kamil bir adam varsa gedin, soruşun,
Erməni qafasında qurdsuz beyin olurmu?! və
s.

Şairin ikiüzlülərə, yaltaqlara qarşı, onların
əməl-lərinə qarşı ünvanlanan dördlülkləri də
çoxdur:

Əyri danışırısan, düz görə-görə,
Ağıl kəsə-kəsə, göz görə-görə.
Bir çaylaq daşına dönəcək üzün,
Sürtük adamlara üz görə-görə.

Hüseyn Kürdoğlunun müftəxorları,
rüşvətxorları, yolundan azanları, başqasının
malına göz di-kənləri tənqid atəşinə tutan başqa
şairlərin yaradıcılığında demək olar ki, təsadüf
edilməyən cinaslı satirik dördlülkləri də
qədərincədir:

Qaynar qazanımız kürədə bizim,
Nəfsimiz od salar Kürə də bizim.
Fermada çatmışıq müftə quyruğa,
Kərə də bizimdir, kürə də bizim.

və ya:

Hər şeydən var gözlə, var um deyirsən,
Məndəmi bu yola varım deyirsən?
Rüşvətlə yığdığın iyrenc pullara,
Utanıb ölmürsən, varım deyirsən?!

Hüseyn Kürdoğlunun həcv, satira və yumor motivli qoşmaları da çoxdur. Şairin “Hamı fala baxdırır” qoşması həm sənətkarlıq, həm də hədəfə düz dəyməsi baxımından fərqlənir. Bu şeirdə cəmiyyətdə baş verən anlaşılmazlıq, mövhumata, cəhalətə meyl kəskin satira atəşinə tutulur:

Aman Allah, gör nə günə qalmışıq,
Alim, şair gedir fala baxdırır.
Filosoflar falçılıqdan söz açır,
Eləsi var, kora, lala baxdırır.

Tələ qurub ayaq altı eşənlər,
El malını yeyib-yeyib şişənlər.
Baxtı dönüb uca taxtdan düşənlər
Fal açdırır, istiqbala baxdırır.

Yol uzundur dünyanın düz vaxtına,
Yalan çıxır hökmranlıq taxtına.
Ana var ki, itkin oğul baxtına,

Ana var ki, cah-calala baxdırır.

Şairin “gəraylı” üstündə yazılmış çox maraqlı hərbə-zorbaları da vardır. Hərbə-zorba qədimdən aşığı yaradıcılığında geniş yayılan şeir şəklidir.

Adətə görə aşıqlar təhqirdən qaçır, təhqiramiz həcvlərə yol vermirdilər. Bütün görkəmli aşıqlar deyişiblər. Burada Aşiq Ağacanla Hüseyn Bozalqanlının hərbə-zorbasını verməyi münasib bildik:

Aşiq Ağacan:

Demədimmi çıxma dağlar başına,
Tupu olar, boran-qar olar onda.
Əl uzatma gözün görən yuvaya,
Gürzə olar, şahmar, mar olar onda.

Hüseyn Bozalqanlı:

İstəmirəm sənə dəyəm, dolaşam,
Bağırsam qulağın kar olar onda.
Əlindən alaram telli sazını,
Gen dünya başına dar olar onda.

Hüseyn Kürdoğlu da hərbə-zorba yazıb, lakin həddini aşmayıb:

Gədələr, eyibdir, eyib,

Cevizin ləpəsin yeyib,
Sizə də cür-cücə deyib
Yığaram qozun içinə.

Demişəm, deyirəm yenə,
Bir gəlin imana-dinə.
Qulaqlayıb sizi yenə,
Basaram buzun içinə.

Şair aşiq poeziyasının zirvəsi hesab olunan təcnis janrında da çoxlu şeirlər yazmışdır. Lakin bu janrda yumoristik şeir yazana ilk dəfədir rast gəlirəm. Akademik Ziya Bünyadovun 70 illiyinə həsr etdiyi “Ya Ziya” və “Dağistan gözəli” şeirləri heyranedicidir. Şeir insanın qəlbinə yayın bürküsündə məlhəm olan bulaq suyu kimi yayılır:

Həm qılıncın, həm qələmin əsgəridir Ziyamız,
Gündə yazır, gündə baxır kitab-kitab yazıya.
Çoxdur bu gün qürrələnib alim deyən özünə,
Çoxusunu atmaq gərək biyabana, yazıya.

Cahil bilməz elm-ürfanın qiymətini, qədrini,
Nadan üçün nə fərqi var ya qaranlıq, ya ziya.

Dürdanələr həvəsiylə söz bəhrinə baş vuran
Kamil qəvvəs dedikləri ya özüməm, ya Ziya.

Yetmiş yaşda gözün yenə nazlı dilbər axtarır,
Gördüklərin, sevdiklərin bəs deyilmi, ya
Ziya?!

Çağdaş ədəbiyyatımızda tez-tez rast gəlinən, çap və təqdir edilən satirik şeirlər çoxdur. Bu şeirlərdə cəmiyyətdə kök salan rüşvətxorluq, eybəcərlik və s. tənqid atəşinə tutulur. Burada araqatanların, çuğulların, mərdimazarların, haqqı olmadığı halda xalq adından danışanların, insanlara ləkə vurmağa çalışanların, böhtanla məşğul olanların ümumi obrazı yaradılır. Hüseyn Kürdoğlunun da bu sayaq satirik şeirləri qədərincədir. “Sən hara, mən hara”, “Düdük Səlo”, “Həmzəbala və Qəmzəxatın”, “Qurama”, “Gizlənilir”, “Altdan-altdan”, “El adından”, “Yamaqlar”, “Bu dağda gədələr köhlən oynadır” və s. mətbuatda çap olunduğundan nümunələr verməklə kifayətlənirik:

Başını əyə-əyə,
“Başüstə” deyə-deyə.

Yağlı yerə, rütbəyə
Çatırsan altdan-altdan...

Kürdoğlunu rişxənd ilə süzənlər,

Sinəsinə dəmir-dümür düzənlər.
Eldən ayrı süd gölündə üzənlər,
Kürsülərdə el adından danışır.

Özləri də bilir sönmüş oddular,
Zərrəcən iş görüb dağcan uddular.
Bunlar da bir cürə antipoddular,
Antipod deyəndə mırıldeşirlər.

Çoxdur quyu qazıb qurğu quranlar,
Böhtan qılıncıyla qəsdə duranlar.
Dədələr adına ləkə vuranlar,
Qabardıb döşünü dədələnməsin.

Şairin gəraylı üstündə yazılmış satirik şeirləri axıcılığı və məna dərinliyi ilə seçilir və xalq ruhunun carçısına çevrilir. “Göylərdən en” şeirində olduğu kimi:

Göylərdən en, şair könül,
Ayaq altı qazanı gör!
Fayda verməz xəyalplov,
Boş qaynayan qazanı gör!

Kimə gərək əfsanə söz,
Hər işığa pərvanə söz?!
Düz yolla gedənə nə söz,
Düz yolundan azanı gör!
Dar gündə bir işə yarı,
Boş durmaz bal çəkən arı!
Pozulmayan qanunları
Gizli-gizli pozanı gör!

Yalan sözə vermə yaxa,
Dərd səni yandırır yaxa.
Medalına baxa-baxa
Kürsülərdə qızanı gör!

Nələr olur sərvət üstə,
Haram gələn nemət üstə?!
Rütbə üstə, şöhrət üstə
Hər gün virdi-vizanı gör!

Hüseyn Kürdoğlu həcv, satira, yumor motivli şeirlərini qoşma, gəraylı, təcnis, qəzəl, dördlük janrlarında yazmışdır. Yuxarıda dediyimiz kimi, şairin bu qəbildən olan şeirləri indiyə kimi nə çap olunub, nə də tədqiq edilib. Odur ki, onların bəzisini burada verməyi münasib bildik. Oxucu

imkanı, qabiliyyəti olmayan iddialı adamların, böyük-böyük, əda ilə danışanların, lovğalanıb özünü öyənlərin obrazını bu şeirlərdə görəcək, gündəlik həyatda onlara rast gələndə şair yada düşəcək. İnanırıq ki, çoxu yumorla yazılan, həqiqətdən xəbər verən bu şeirlər oxucuların diqqətini cəlb edəcək, yaddaşları təzələyəcək, şair yada düşəcək, ruhu şad olacaq.

Arağın müsibəti

(Məşədi xumarilərə nəsihət)

Siz təkə aləmə çox gəldi araqbaz kişilər
Şuşətək daşə dəyib, sındı o sınımaz kişilər.

Salamat çıxmaq olar hər neçə daşqın gəlsə,
Arağın qanlı selindən çıxar az-maz kişilər.

Dəmiri, daşı kəsib doğrayır almaz balta,
Kəsərindən araq ilə düşür almaz kişilər.

Yer ilə yeksan olur da, ayaq altında qalır
Başı əflakə bərabər uca Qafqaz kişilər.

Nə ləyaqət qalır insanda, nə qeyrət, nə vüqar.
Arağa dustaq olur idraka nasaz kişilər.

Adamın qənşərinə indi hər addımda çıxır
Neçə sərxoş, neçə ləpəbaz, neçə danqaz kişilər.

Aparır ağlını badə, itirir öz başını
Həm qara telli çoban, həm də qoca, daz kişilər.

Qoca Kürdoğlu sözüylə qayıdın düz yola siz,
Bu cahan mülkünə tək-tək gəlir ecaz kişilər.

09.11.97

Məşədi Xumara

Sən kiçik bir tərəpən, oynama dağ ilə, qədəş,
Duzlu göl bəhs eləməz buzlu bulaq ilə, qədəş!

Bir “dayandoldurum”u tuşlayıb at dovşana sən
Şiri-nər ovlamaq olmaz bu yaraq ilə, qədəş!

İçdiyən şüşələri yığsan olur bir uca dağ,
Dirilik şərbətini qatma araq ilə, qədəş!

Get qatıq sat, a bala, fayda ver insanlara sən,
Vaxtını vermə yelə çoxlu varaq ilə, qədəş!

Bu ki söz təbli deyil, aləmi güldürmə bizə,
Taxtanı döymə belə taqqataraq ilə, qədeş!

Sən hara, şer hara, ay gözümün nuru mənim,
Batırırsan özünü böylə maraq ilə, qədeş!

Bir Günəşdir ki, bu Kürdoğlu enib dağ
başından,

Axtarallar onu hər yanda çıraq ilə, qədeş!

04.11.97

Çıxmır kitabım

(Qardaşım Şirindilə ithaf)

Vermişəm gör neçə ildən bəridir nəşriyyata,
Oxunur, qaytarılır, meydana çıxmır kitabım.

Varmı bir kəs ki, bu qıtlıqda da düşmür tamaha,
Düşmüşəm ac-yalavac dövrana, çıxmır kitabım.
Özümü saldım özüm gör nə çıxılmaz günaha,
Gedib and içdirərəm Qurana, çıxmır kitabım.

Naşirin insafı yox, yaxşı kağızlar da baha,
Dolları hardan alım, “Şirvan”a çıxmır kitabım.

Varlanan qulbeçələr bənzəyir həşmətli şaha,
Atılıb tənə ilə pünhana, çıxmır kitabım.

Könlümü kökləyirəm dərdin əlindən segaha,
Başlayır misralarım üsyana, çıxılır kitabım.

Kim baxır çəkdiyimiz naləyə, fəryada, aha,
Gündə lənət deyirəm şeytana, çıxılır kitabım.

Xəstə Kürdoğlu qoca, dünya üfunətli kaha,
Ehtiyac atdı məni zindana, çıxılır kitabım.

10.03.96

Beş il gözlədiyim kitab

Beş il gözlədiyim kitab,
Gəl sənə bir qurban kəsim.

Qırat minib ova çıxım,
Əlik tutum, ceyran kəsim,

Bədxahları vərəm eylə,
Qanan dostları cəm eylə,
Gəlişinlə məlhəm elə,
Köhnə yaramdan qan kəsim.

Dustaqdır uca dağlarım,
Ağ çeşməli çəmənzarım.
Neyləyim ki, yoxdur arım,

Pətəyindən ağ şan kəsim.

Hicranın durdu qəsdimə,
Yandım, el baxdı tüstümə.
Gəl, gün kimi doğ üstümə,
Gözlərimdən leysan kəsim.

Şad xəbərlə sazım dindi,
Üşüyən qəlbim isindi.
Kürdoğluyam, çoxdur indi
Məndən kitab uman kəsim.

27.02.97

Hüseyn Kürdoğlunun uşaq şeirləri

Azərbaycan ədəbiyyatında uşaq poeziyası əhəmiyyətli yer tutur. Tək-tək şair tapılar ki, uşaqlar üçün şeir yazmasın. Qasımbəy Zakir, Seyid Əzim Şirvani, Mirzə Ələkbər Sabir, Abbas Səhhət uşaq şeirləri yazan ilk şairlərimizdir. Sabirin “Uşaq və buz”, “Yaz günləri”, Abdulla Şaiqin “Xoruz” və “Keçi” şeirləri indinin özündə belə dillər əzbəridir. Sovet dövrünün əvvəllərində Abdulla Şaiqlə bərabər Səməd Vurğun, Mirvarid Dilbazi, Mir Mehdi Seyidzadə, az sonra Mikayıl Rzaquluzadə, Rəsul Rza, Zeynal Cabbarzadə, Xanımana Əlibəyli, Teymur Elçin və başqaları uşaq poeziyasının inkişafına güclü təkan verdilər. Uşaq ədəbiyyatı məktəbi yaranmağa başladı. İlyas Tapdıq, Məstan Günər, Tofiq Mütəllibov, Hikmət Ziya, Zahid Xəlil, Rafiq Yusifoğlu, Qəşəm İsabəyli və bir çox başqaları uşaq şairləri kimi tanınmağa başladılar. Təəssüf ki, bu siyahıda

Hüseyn Kürdoğlunun adına rast gəlmirik. Halbuki şairin “Aytənin nəğmələri” adlı (Bakı, “Sabah”, 2009, 172 səh.) uşaq şeirlərindən ibarət sanballı kitabı vardır. Kitabda şeirlərlə bərabər “Quzular dağa çıxdı” poeması da yer alır. Mənə belə gəlir ki, şairin iri həcmli “Gopçular” əsərini də poema hesab etmək olar.

Yaradıcılığında uşaq şeirlərinə xüsusi yer ayıran, uşaq poeziyasına qayğı göstərən görkəmli şairimiz S.Vurğun yazırdı: “Uşaq insandır! Onun sadə görünən oynaq, daima xoşbəxt və azad təbiətində böyük insanların bütün xassələri mövcuddur: düşünmək, duymaq, sevinmək, küsüb-incimək, ağ-la-maq, gülmək, qəzəblənmək, xatırlamaq, xəyala dal-maq, ümid və arzulara bağlanmaq, yaxşılıq, hür-mət – bütün insani xassələr uşaq aləmində mövcuddur”. Hüseyn Kürdoğlu sevimli şairimizin söz açdığı məsələləri nəvələrində müşahidə edə-edə, duya-duya, nəvələrinə şeir qoşa-qoşa uşaqlar üçün şeir yazan gözəl şairə çevrilmişdir. Yeri gəlmişkən, ədəbiyyat aləmində uşaqlarını, nəvələrini sevə-sevə müşahidə edən başqa sənət sahibləri

bəzən elə ədəbiyyat nümunələri yaratmışlar ki, bu əsərlərlə tarixə düşmüşlər. O cümlədən də ingilis riyaziyyatçısı Luis Kerol “Alisa möcuzələr aləmində” əsərinə, Anna Svel isə atlardan bəhs edən “Qara gözəl” povestinə görə.

Uşaqlar üçün şeir yazmaq asan deyil. Burada şairin istedadı, biliyi, təfəkkürü hələ hər şey deyil. Uşaq aləmini dərindən bilmədən yaddaqalan, uşaqlar tərəfindən sevilən şeir yazmaq sadəcə olaraq mümkün deyil. Əsas məsələlərdən biri də uşaqların yaş səviyyəsinin nəzərə alınmasıdır. Professor Qara Namazov “Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı” (Bakı, 2007) dərsliyində pedaqoji təlimə əsasən, 17 yaşına qədər olan oxucuları dörd qrupa bölmüşdür: Bağçayaşlı uşaqlar (3-7 yaş), kiçikyaşlı məktəblilər (7-11), ortayaşlı məktəblilər (11-15), yuxarıyaşlı məktəblilər (15-17). Hüseyin Kürdoğlunun “Aytənin nəğmələri” kitabını vərəqləyəndə burada bütün yaş dövrünə mənsub uşaqların payının olduğunu, həm də bir-iki deyil, bol-bol olduğunu şahidi oluruq.

“Bağçayaşlı uşaqlar” bölümündə əyanilik, əyləncələrə və oyuncaqlara meyl, rəsmlər, rəngli

şəkillər də onların tərbiyəsində əsasdır. Burada hecaların sayı az, oynaq qafiyəli bir neçə misralıq şeir olmalıdır. Bu şeirlərdə dil aydın olmalıdır. Hüseyn Kürdoğlunun uşaq şeirlərinin bir çoxunu belə şeirlər təşkil edir. “Aytən və göyərçin” şeirində olduğu kimi:

Göyərçin, ay göyərçin,
Gəl qon bizim eyvana.
Babama məktub yazım,
Aparıb çatdır ona.

Bu misralarda ən çox diqqəti çəkən Aytənin məhz göyərçinə müraciət etməsidir. Şübhə yoxdur ki, bu şeir oxunanda uşaq soruşacaq ki, bəs niyə göyərçin və cavabdan öyrənəcək ki, keçmişdə göyərçinlərdən bu məqsədlə istifadə edərlərmiş.

“Babama konfet vermişəm” şeiri də maraqlı doğurur:

Babama konfet vermişəm,
Ona da bir şeir yaza.
Deməsin qoca kişiyəm,
Özünü qoymasın naza.
Babam şeir yazan günü,

Naxışlı donumu geyim.
Nənəşim də tort bişirsin,
Şeir deyim, tortu yeyim.

Şairin kiçikyaşlı uşaqlar üçün yazdığı
“Kuklama soyuq dəyər” şeiri də maraq doğurur:

Pəncərəni ört, baba,
Kuklama soyuq dəyər.
Xalatlı həkim xala
Gəlib mənə nə deyər?
Deyər saxlaya bilmir,
Balaca bir körpəni.
Mən də deyərəm: həkim,
Babamdır tez-tez açan
Qapını, pəncərəni.

Şairin “Kuklama ad qoymuşam” şeiri də bu
qəbildəndir:

Kuklama ad qoymuşam –
Öz nənəmin adını.
Bilmir hələ konfetin,
Dondurmanın dadını.
Çay versəm içə bilmir,
Süd versəm içə bilmir.

Ancaq gülür gözləri,
Ağzını aç a bilmir...

Şairin “Atamı gözləyirəm” şeiri bir çox cəhətdən düşündürücüdür. Balaca qız yata bilmir, intizarla böyüklər kimi yol gözləyir. Lakin bu intizar nə qədər çəkir. Əslində, bu şairin tapıntısıdır:

Atam səhərdən gedir,
İşləyir gün batınca.
Hər axşam darıxıram,
Gəlib evə çatınca.
Gec gələndə yatmıram,
Gözləyirəm atamı
Televizor yatınca.

Şairin “Aytən kəndə gedir”, “Kitabım, dəftərim var”, “Mənə də yazmaq öyrət”, “Laçın hardadır, baba”, “Gözləri də göy olsun”, “Nənəmə muncuq aldım”, “Məktəbə gedir Aytən” və s. şeirləri də gözlənilməz sonluqla bitir. “Kimi çox istəyirsən” şeirində olduğu kimi:

Bir dənəsən, bir dənə,
Boyuna qurban nənə.
Təzə don aldım sənə.

Kimi çox istəyirsən?

– Babanı!

Aytən balam incidir,

Bu evin sevincidir.

Hey danışır, deyindir,

Nənə kimi incidir?

– Babanı!

Bu baxımdan “Küləyi də bağla” maraqlı doğurur:

İnəyi bağladın sən,

Bənəyi bağladın sən.

Göy atı çidarladın,

Telini tumarladın.

Qoyunu yığ ağıla,

Qoyma hürküb dağıla.

Küləyi də tut, bağla,

Ay ata!

Axı bu külək qoymur

Adam doyunca yata!

Hüseyn Kürdoğlu, yuxarıda dediyimiz kimi, öv-ladları kiçik olanda müşahidə apararaq gözəl şeir-lər yazmışdır:

Bax bu mənim Süsən balam,
Danlayanda küsən balam.
Yeddi rəngli kağızları
Naxış-naxış kəsən balam.

Qayçı yaraşır əlinə,
Toqqa bağlayıb belinə.
Yamanca hirslənir balam
Gözünə düşən telinə.

Şairin azyaşlı uşaqlar üçün yazdığı “Atama məktub” şeiri ailə, ailə nigarançılığına həsr olunmuş ən yaxşı uşaq şeirlərindəndir:

Gözümdən öpdün yuxuda,
Qəfil oyandım dan üzü.
Sübhəcən yatmayıb anam,
Dönüb kağıza bənizi.
Gah durub eyvana çıxır,
Gah dönüb baxır saata.
Bəs niyə gəlmirsən, ata,
Nigaran qoymusan bizi?!
Bu tufanlı gecələrdə
Necə qazırsan dənizi?!

Hüseyn Kürdoğlunun uşaq şeirləri sanki nəğmədir, şərqidir:

Çağlayır Kürü, Arazı,
Tar-kamanı, telli sazı.
Dünyaya düşür avazı,
Şöhrətim-şanımdır vətən.

Şairin uşaq şeirləri dilin sadəliyi, qafiyələrin oynaqlığı ilə seçilir və uşaqların söz ehtiyatının zənginləşməsinə xidmət edir. Şairin nəvəsi Daşqına ünvanladığı “Balaca rəssam” şeirində olduğu kimi:

Şəkər balam, al fırçanı,
Murovu çək, Şahdağı çək.
Göy çəməndə ağ çadırı,
Daşdan axan bulağı çək.

Sürülər sel kimi daşır,
Dağların çiyindənən aşır.
Çobanlar dağa yaraşır,
Başında yun papağı çək.

Şairin “Balaca rəssam” şeirində yaratdığı lövhələrdə təbiət real və canlıdır. Odur ki, şeirdəki

poetik lövhələr adamı heyran edir. Bu kiçik həcmli şeirdə süjet aydın, təsvirlər heyranedicidir.

Hüseyn Kürdoğlunun “Məktəblilər şərqişi” şeirini oxuyanda sanki Azərbaycanı səyahətə çıxırsan:

Bu torpaq Od yurdu Azərbaycandır,
Gecələr işığı bir kəhkəşandır.
Gözəldir Şirvan da, Muğan da, Mil də,
Qubanın Şahdağı ürəkaçandır.

Şairin nəvələri Şaiq üçün yazdığı “Təzə ilim”, xüsusən də Toğrul üçün yazdığı “Uğurla gəl” şeirləri arzularla doludur:

Gəl, ay mənim təzə ilim,
Qış günü qar gətir bizə.
Yaz gələndə durnaları
Qatar-qatar gətir bizə.

Uğurla gəl, ay təzə il,
Qarabağı qaytar bizə.
İşıqlını, Əriməzi,
Dəlidağı qaytar bizə.

Şairin çox uğurlu “Əlifba” şeiri vardır. Bu şeir

mənim yadıma ingilis dilində günlərin və ayların adlarını, hər ayın neçə gündən ibarət olduğunu gös-tərən şeirləri institutda oxuyarkən əzbərlədiyim vaxtı saldı. Həftənin günləri ilə bağlı “Solomon Qrandi” şeiri həm sadə, həm də əhəmiyyətlidir.

Solomon Qrandi

Doğulub – Bazar ertəsi
Xaç suyuna çəkilib – Çərşənbə axşamı
Evlənib – Çərşənbə günü
Xəstələnib – Cümə axşamı
Ölüm ayağında – Cümə günü
Vəfat edib – Şənbə günü
Dəfn edilib – Bazar günü
Budur Solomon Qrandinin tarixçəsi.

Ayların adlarını və günlərini dəqiq göstərən şeir də nümunəvidir. Aprel, iyun, sentyabr, noyabr 30 gündən, fevraldan başqa bütün aylar 31 gündən, fevral isə adətən 28 gündən, hər dörd ildən bir – uzun ildə isə 29 gündən ibarət olur. Bu iki kiçik şeiri əzbərləməklə təqvimsiz keçinmək olur.

Hüseyn Kürdoğlunun “Əlifba” şeiri bu baxımdan çox qiymətlidir. Şeirə giriş kimi bir bənd verilib:

Otuz iki yoldaşq biz,
Yoldaş nədir, qardaşq biz.
Qədirbilən sərraf olsa,
Ən bahalı daş-qaşq biz.

Bundan sonra isə əlifba sırası ilə hər hərfə bir bənd şeir həsr edib:

A

Azərbaycan əziz ana,
Bəxş etdin bizi cahana.

Canından da şirin olar,
Öz vətəni hər insana.

“Əlifba” şeiri uşaqlara vətəni sevmək, ölkə ilə yaxından tanış olmaq, heyvanlar, bitkilər haqqında məlumat almaq, keçmişimizə məhəbbət, bilik əldə etmək və s. təlqin edir:

O

Oxumaq bizə yaraşır,

Dilimiz sözə yaraşır.
Sətirlərin şəfəqləri
Oxuyan gözə yaraşır.

və ya:

R

Rəngi – göy, yaşıl, qırmızı,
Yada salır soyumuzu.
Müqəddəsdir bayrağımız,
Azadlığın dan ulduzu.

Şairin “Şəhidlər” şərqişi uşaqların, eləcə də gənclərin vətənpərvərlik ruhunda tərbiyəsində əhəmiyyətlidir:

Yurdumuza yaraşlıq,
Vüqarı dağ şəhidlər.
Qara torpaq altında
Ey üzü ağ şəhidlər!
Vətənin yaddaşında
Həmişə sağ şəhidlər.

Şairin “Kənd muzeyi” şeiri həm uşaqların dərk edəcəyi sadə dildə yazılmış, həm də indi leksikonumuzdan çıxmağa üz tutmuş çoxlu sözlər işlənmişdir. On bənddən ibarət şeirin altı bəndini

burada verməyi münasib bildim:

Babaların tüfəngi,
Papağı var muzeydə.
Güllədən paralanmış
Bayrağı var muzeydə.
Dəyişib neçə dövran,
Dolanıb, dönüb zaman.
Nənələrin saxsıdan,
Bir də paslı dəmirdən
Çırağı var muzeydə.

Bu kotandır, bu da xış,
Bir vaxt şöhrəti varmış.
Yerin bağrını yarmış,
İndi də mürgü vurub,
Yatmağı var muzeydə.

Körük ilə yanaşı,
Qədim dəyirman daşı.
Bilinməz onun yaşı.
Təknəsi, çaxçaxı var,
Çanağı var muzeydə.

Şana, kürək, bel, dəhrə,
Şam ağacından nəhrə.

Bu da ki, köhnə cəhrə...
Dişində əlçim qalmış,
Darağı var muzeydə.

Neçə aşığın sazi,
Neçə şairin sözü,
Neçə igidin izi,
Sorağı var muzeydə.
Babaların tüfəngi,
Papağı var muzeydə.

Mənə belə gəlir ki, bu şeir etnoqrafiya və folklor baxımından, uşaqlara yeni biliklər vermək, dilimizin zənginliklərindən bəhrələnmək baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir. Axıcı və valehedici dildə yazılmış bu şeir dərslikləri bəzəmək gücünə malikdir.

Şairin “Quzular dağa çıxdı” adlı oğlu İlham İthaf etdiyi poeması vardır. Poema yeddilik üstündə qurulmuşdur. Quzu otaran çoban uşaqları ətrafına yığıb, onlara sevdiyi işindən məhəbbətlə söz açır:

Tütəyim var, sazım var,
Xoş səsim, avazım var.

Kölgəliyə toplaşın,
Sizə çoxlu sözüm var.

Mən bir quzu çobanı,
Dağın, daşın soltanı.
Ad qazanıb almışam
Döşümdəki nişanı.

Çay keçib dağ aşmışam,
Quzuya söz qoşmuşam.
Qulaq asın oxuyum,
Aşiq kimi coşmuşam –

- deyə dağlardan, bulaqlardan, təbiətdən, insan
əməyindən, düzlərdən, çəmənlərdən, çobanlıq
həyatından, binələrdən, çadırlardan danışır:

Adımız-sanımız var,
Hünər dastanımız var.
Çadır kitabxanamız,
Maşın dükanımız var –

- deyə bəyan edir.

Şairin “Quzular dağa çıxdı” poemasını
oxuduqca adam özünü çobanın yanında –
dağlarda hiss edir. Bu isə şairin qələminin

qüdrətindən xəbər verir.

Şairin həm məna, məzmun və həcminə görə poemaya bənzər “Gopçular” əsərində bir çox uşaqlara xas özünüöymə kimi naqis xüsusiyyətdən söz gedir:

... Tural dedi: mən güclüyəm,
Vüsal dedi: mən güclüyəm.
Tural dedi: lap yekə ayını da
Mən yıxaram,
Götürüb yerə çaxaram.
Vüsal dedi: mən ayını aşıraram,
Bir çeçələ barmağımla
Yuvasını uçuraram...
Tural dedi: yaxşı, yaxşı,
Çox da belə gop eyləmə,
Quyuqlu yalan söyləmə.
Hünərin var bu saatca
Tez ol, dur gedək meşəyə...
Özlərini öyə-öyə,
Döşlərinə döyə-döyə...
Onlar tərədən aşdılar,
Ağaclığa yanaşdılar.
Ağacların arasından

Qəfil bir qaraltı çıxdı.
Moo-moo deyə-deyə
Boylandı onlara baxdı,
Onlar qorxudan əsdi,
Geri qaçmağa tələsdi...
Dönüb geriyə baxmadan
Qaçırdı özünü öyən
Bu iki gopçu pəhləvan...
Kəndə yetişdilər daha,
Çatdılar, şükür Allaha...
Dallarınca gələn nədir?
Bəs o qıllı ayı hamı?
Darvazanın qabağına
Gəlib çatdı moo-moo – qara balağ –
Camışlarının balası...
Turalın da, Vüsalın da
Üz-gözündən tər töküldü,
Bir də gopçu pəhləvanlar
Özlərini öymədilər,
Döşlərinə döymədilər.

Şairin bu şeiri tərbiyəvi əhəmiyyəti olmaq baxımından fərqlənir.

Məlumdur ki, uşaq ədəbiyyatının məqsəd və

vəzifəsi uşaq və gənclərin etik və estetik tərbiyəsini düzgün istiqamətləndirmək, milli və bəşəri ideyaları, insana xas olan vətənpərvərlik, humanizm, dostluq, sədaqət, doğruluq, tələbkarlıq kimi keyfiyyətləri aşılamaq və s.-dən ibarətdir. Çəkinmədən deyə bilərik ki, şair Hüseyn Kürdoğlunun həyat hadisələrini poetik dillə tərənnüm edən uşaq şeirləri bu ülvi ideyaların təbliğinə xidmət edir.

Şairin əbədi məhəbbəti

Dahi Səməd Vurğun “Aygün” poemasında doğru deyibmiş: “Məhəbbətin nə ilki, nə sonu var”. Sən demə, heyranlıqla qələmə aldığım Hüseynin ilk məhəbbəti şairin əbədi məhəbbətilə qoşalacaqmış. Onun əsl məhəbbəti IV kursda oxuyanda başlayıb və “Hüseyn-Fəridə” dastanı yaranıb. Fəridə xanımın şairin “Sənə könül bağladım” kitabına yazdığı, oxuduqca insanı haldan-hala salan, kədər və sevinc dolu “Sevgi dastanı” adlı ön sözdə oxuyuruq: “Bizim sevgi dastanımız 1956-cı ildə universitetdə keçirilən bir poeziya axşamında doğulub. Filologiya fakültəsinin jurnalistika şöbəsinin 1-ci kursuna qəbul olunan qubalı bir qızın tələbə dəftərinə yazdığı ilk qələm təcrübələrini qorxa-qorxa, ürəyi əsə-əsə, qoşmaları universitet tələbələrinin dilindən düşməyən, IV kurs-da oxumasına baxmayaraq artıq ədəbi dairələrdə bir şair kimi yaxşı tanınan, mərkəzi mətbuatda və almanaxlarda şeirləri dərc olunan Hüseyn

Kürdoğluya rəy demək üçün təqdim etdiyi gündən başlayıb 47 illik bu dastan. Bir gündən sonra həmin dəftərə rəy əvəzinə “Gözlərin” şeirini yazıb mənə qayıtdı Hüseyin. Beləcə başladı sevgi, arzu, ümid, həsrət dolu günlərimizin nəğmələri. Hüseyinin hər gün ürək qapımı döyən odlu-alovlu, giley-güzarlı misraları, mənim şeir adına düzüb-qoşduğum cavablar... Üç ildən sonra Hüseyinin doğulub boya-başa çatdığı, gülündən-çiçəyindən, daşından-qayasından ilham al--dığı La-çından mənim ata yurdum Qubaya toy karva-nı gəldi. Ömür-gün sevdamız başladı...”

Hüseyin Kürdoğlunun Fəridə xanıma həsr etdiyi, 1-ci kurs tələbəsinin qapısını döyən, bir elçiyə dönən ilk şeiri – ”Gözlərin” 1956-cı ilin noyabrında yazılıb:

Gəl and içək bir müqəddəs ilqara,
Nur çiləsin bu peymanə gözlərin.
Doğru sözün bəndəsiyəm əzəldən,
Çəksin məni imtahana gözlərin...

Maraqlıdır ki, həmin noyabr ayında gənc şair Fəridə xanıma daha altı şeir həsr etmişdi:

“Tapılmaz”, “Söz ayrılığı”, “Təcnis”, “Könlüm”, “Bülbülün naləsi gülü yandırar” və “Dadı şirindir”.

Bu şeirlərdə və sonralar yazdığı şeirlərin bəzində şair Fəridə xanımın gözlərindən söz açır:

Könül deyir bu dünyada sənintək,
Qədir bilən mehribanım tapılmaz.
Xumar gözün od salmasa bağrıma,
Söz mülkündən bir nişanə tapılmaz.

Az müddət ərzində o, Fəridə xanımın şəhinə on yeddi şeir yazdı. Hüseyin Kürdoğlu bu şeirləri yazanda Fəridə xanımla hələ əhd-peyman bağlaya bilməmişdi. Şairin ömrü boyu Fəridə xanıma həsr elədiyi şeirləri dörd bölməyə ayırmaq olar: **Məhəbbət şeirləri, qadınlar günü münasibəti ilə Fəridə xanıma həsr etdiyi şeirlər, hər kitabı çıxanda ilk nüsxəsini Fəridə xanıma avtoqrafla hədiyyə etdiyi kitablar, hər il ad günü münasibəti ilə Fəridə xanıma ünvanladığı şeirlər.**

Məhəbbət şeirləri. Fəridə xanıma sonsuz mə-həbbəti onu nəğməkar şair etmişdi. Bütün

poezi-y-a-sı dilinin şirinliyi və axıcılığı ilə seçilən
Hüseyn

Kürdoğlunun nəğmələri başqa aləmdir, sanki bəs-tədilər. Şairin “Məhəbbət yetim qalanda”, “Bu gün elə kövrəyəm ki”, “Nazında yalan yeri var”, “Bir bələdir göz mənə”, “Niyə məndən qaçırsan”, “Qoy dolanım bu dağların başına”, “Xətrimə dəymə”, “Ay mənim qarabuğdayım”, “Dolanırsan başıma sən” və s. şeirlərinə yazılmış nəğmələr arasında Fəridə xanıma ürəyini təzəcə açdığı, hələ cavab ala bilmədiyi, intizarlı günlərdə qələmə aldığı “Bə-yənmir məni” və “Könül bağladım” kimi nəğmələr də vardır. Universitetin IV kurs tələbəsi Hüseyn Kürdoğlunun yazdığı nəğmələr çox tez dillər əzbərinə çevrilirdi.

Müğənni və bəstəkar Qulu Əsgərov mahnı bəstələdiyi və oxuduğu təkrarsız “Bə-yənmir məni” və “Könül bağladım” mahnıları indinin özündə belə toyda, nişanda, tədbirlərdə sevilə-sevilə oxunur. Nəğməyə dönmüş bu şeirlər məlhəm kimi adama rahatlıq gətirir.

Fikrimi təsdiq üçün hər iki nəğməni poeziyasevərlərə və tədqiqatçılara təqdim edirəm.

Bəyənmir məni

Bir leyli gözlünün oduna yandım,
Saralıb-soluram, bəyənmir məni.
Bircə yol qanrılıb yana baxanda
Min ilham alıram, bəyənmir məni.

Mənə əl eyləyib çağırır özü,
Çatılır qaşları, doluxur gözü.
Verdiyi vədəni, dediyi sözü
Yadına salıram, bəyənmir məni.

Fikirli oturur, fikirli durur,
Açılmış telini qatara vurur.
Baxır uzaqlara boynunu burur,
Qeydinə qalıram, bəyənmir məni.

Dinib danışmayıır o dilbər sona,
Çəkdiyim cəfalar yetərmi sona,
Ayrısı çor desə, can deyər ona,
Mən qurban oluram, bəyənmir məni.

noyabr, 1956

Könül bağladım

Maral gəzər dağ üstə,

Bülbül uçar bağ üstə.
Niyə məndən qaçırsan,
Dağ çəkirsən dağ üstə.

Getmə, getmə, maralım,
Nə ki dərdin var, alım.
Gözünə düz baxmasam,
Gözlərimdən saralım.

Sözün mənə qənd olar,
Rəqibə rişxənd olar.
Bülbül də gül bağında,
Bircə gülə bənd olar.

Sev ki, sevən mərd olar,
Sevməyən namərd olar.
Sevəsən verməyələr,
Onda yaman dərd olar.

Qoşa xalın zil qara,
Kipriyində mil qara.
İnanmasan eşqimə,
And içərəm ilqara.

Sənə könül bağladım,
Çaylar kimi çağladım.

Mən səni bir duyğutək,
Ürəyimdə saxladım.

Sevgilini qınama,
İnanırsan sına.
Dolanaram başına
Gəlin olsan anama.

15 oktyabr, 1957

Şair Fəridə xanım ilə evləndəndən sonra da ona nəğmələr qoşmaqdan yorulmurdu. Bəzən giley-güzar da olurdu. Bu baxımdan “Xətrimə dəymə” maraq doğurur:

Bir gözələ baxan kimi,
Ha deyirsən korlanmışam.
Yaralayıb sözün məni,
Qubarlanıb qorlanmışam.

Gözəlləri şad görəndə,
Dərdə-qəmə yad görəndə,
Yanaqlarda od görəndə
Şölə çəkib nurlanmışam.

Gəl xətrimə dəymə, gülüm,
Qaşlarını düymə, gülüm.

Qoy açılsın düymə gülüm
Yaz çayıtək gurlanmışam.

Qadınlar günü münasibəti ilə yazılan şeirlər

Şair Fəridə xanımla birgə ömür sürdüyü hər il ona 8 martda şeir həsr edirdi. Şairin kiçik qardaşı, prof. Şirindil Alışanovun dediyinə görə bu şeirlər ona ən yaxşı hədiyyə olurdu. Fəridə xanım deyirmiş ki, bu şeirlər əbədi qalacağına görə ən yaxşı hədiyyələrdir. Təbrik şeirləri bəzən müəyyən münasibətlə yazıldığından sənətkarlıq cəhətdən zəif olur. Lakin Hüseyn Kürdoğlunun başqa şeirləri kimi təbrik şeirləri də sənətkarlıq, məna və axıcılıq, ürəyə yatımlılıq baxımından fərqlənir:

Mübarəkdir bayramın, üç balamın anası,
Qızılıgül qönçəsitək qəlbin safdır, təmizdir.
Baxtımızın ulduzu, eşqimizin aynası,
O xəyallı gözlərin bir sahilsiz dənizdir.

Evimizə çıraqsan, alnı açıq, üzü ağ,

İlqarın, etibarın vüqarımın tacıdır.
Boyadan, bər-bəzəkdən hüsnün uzaqdır, uzaq,
Şirin, şəkər sözlərin dərdimin əlacıdır.

Həyat qoymaz ayırsın ömrümüzün yolunu,
Qoşa qartallar kimi bala uçuraq gərək.
Şerimi yaxana düz şəhli bənövşələri, tək,
Mübarəkdir bayramın, mübarəkdir, mübarək!

8 mart

1973

Başqa bir təbrik şeirində şair etiraf edir ki, həyat yoldaşına hədiyyə ona həsr etdiyi həyatı və şeiridir:

Bu bayram günündə gəl öpüm səni,
Gülüm, nə küs məndən, nə inci məndən.
Könlümü, şerimi vermişəm sənə,
İstəmə nə gövhər, nə inci məndən.

8 mart 1986

Şairin belə əziz günlərdə yazdığı “İncimə məndən” qoşması bir daha göstərir ki, hətta qadınlar bayramı münasibəti ilə Fəridə xanıma ünvanladığı təbrik şeirində belə şair söz üstə əsir,

şeyri ilhamla, məhəbbətlə, təblə yazır:

Bu əziz günlərdə incimə məndən,
İnciklik görəndə yar inciməsin.
Əzəlki sevgilə naz eylə mənə,
Ceyran gözlərində naz inciməsin.

Haqq ucaldı bizi haqqın taxtına,
Doğdun günəş kimi şair baxtına.
Çatdıq ömrümüzün ahıl vaxtına,
Gərəkdir ahıllar tez inciməsin.
Gözümün yaşıyla bir ocaq qala,
Əgər günahkaram at bu tonqala.
Gəl qalan günləri döndərək bala,
Könül inciməsin, göz inciməsin,
Kürdoğlu qəlbində söz inciməsin.

8 mart

1997

Avtoqrafla hədiyyə olunan kitablar

Fəridə xanımın “Keçən günlərimi qaytaraydılar” məqaləsində yazdığı kimi, hər bir

kitabı çıxanda ilk nüsxəsini şeirlə avtoqraf yazıb ona bağışlayarmış. İlk kitabı “Səhər nəğmələri”nə yazılan avtoqraf:

Ey könül bağında ilkin çiçəyim,
Soldura bilərmə boran-qar səni?
Verdim sevgilimə yadigar səni.

Onundur ilhamım, eşqim, ürəyim,
Qoynunda saxlayar nazlı yar səni.
Verdim sevgilimə yadigar səni.

04.02.1964

“Qaya çiçəkləri” kitabına yazılan avtoqraf:

Göyərçin yar, bildirçin yar, sona yar,
Qoyma baxtın şam-çırağı sönmə yar.
Qoşa gözək eşqimizin bağında,
Ömür gəlib yetişincə sona, yar.

31.12.1970

Şairin “şeir avtoqraf”ları yenilik olmaqla bərabər, tədqiqata cəlb olunmalı nümunələrdir.

Şairin “Çiçək təbəssümü” kitabına avtoqrafla yazdığı misralar dilinin şirinliyi, rəvanlığı, axıcılığı ilə adamı heyran edir:

Özün dindir bu könlümün tarını,

Dilə gəlsin, sarı simlər oynasın!
Oxu sevgilinin misralarını,
Dodağında təbəssümlər oynasın!

12.11.1975

Bu avtoqraflarda bəzən ailəsi ilə bağlı müəyyən tarixi məsələlər, giley-güzarlar da açıqlanır. Məsələn, şairin “Dörd telli durna” kitabı çıxanda Fəridə xanımın 42 yaşı tamam olub. Avtoqrafın tarixi 17.03.1980-ci il göstərilir. Hüseyn Kürdoğlunun “Quzular dağa çıxır” kitabının avtoqrafından görünür ki, artıq nəvələri var və s.

Daşqına, Toğrula əziz nənəsən,
Mənim gözlərimdə bircə dənəsən.
Gah çiçək olursan, gah da gicitkən,
Məni dalayırsan, hərdən yenə sən.
Səninəm qamətim qarmaq olunca,
Küsəyən, ağlayan uşaq olunca.

18.05.1986

Şair “Min bir bayatı” kitabını Fəridə xanıma hədiyyə edəndə avtoqrafı təsniflə yazıb:

Gözüm nuru Fəridə,

Ağlar gözüm kiridə.
Tilsimli sevgisiylə
Xeyir eylər şəri də.

03.12.1992

“Yaralı torpağım, yaralı sevgim” kitabına yazılmış avtoqraf sanki vəsf-haldır:

Göy olsam günəşimsən, torpaq olsam baharım,
Özüm torpaq olunca dönməz eşqim, ilqarım.
Mənim nazlı Fərişim, mənim şeir sərrafım,
Sənsən, balalarımıdır, bir də sözümdür varım.
Qoy gün doğsun üstünə, sənindir bu xəzinə,
Susamış maralımsan, gəl bu çeşmə gözünə.

Şairin mənə həsr elədiyi “Tovuzum mənim, oğuzum mənim” poeması bütövlükdə bayatı üstündə yazılmışdır. Fəridə xanıma hədiyyə edilən kitaba avtoqraf da bayatı üstündə yazılmışdır:

Üz qoydun üzümə sən,
Çıraqsan gözümə sən.
Yandın bir ömür boyu,
Şeirimə-sözümə sən.

31.08.1998

Təqdim edilən misallardan göründüyü kimi, kitabda hansı janr üstünlük təşkil edibsə, şair avtoqrafı o janrda yazmışdır.

Fəridə xanımın ad günü münasibəti ilə yazılmış şeirlər

Şairin kiçik qardaşı Şirindil Alışanov deyir ki, bəzən şairin hədiyyə almağa pulu olmurdu, hədiyyəsi şeir olurdu. Bu, ənənə halını almışdı. Bu şeirlərin çoxu nəğmə idi:

Həm dərdimsən, həm dərmanım,
Həm gülümsən, həm tikanım.
Həm dağımsan, həm dumanım,
Ay qara qız, ay qara qız.

Sənsiz bağrım qana dönər,
Göz yaşım ümmana dönər.
Qamətım kamana dönər,
Ay qara qız, ay qara qız...

17.03.1973

Şairin həyat yoldaşı, Fəridə xanımın ad günü mü-nasibəti ilə yazdığı yeddi bənddən ibarət “Eşqimiz” adlı şeir ömür yollarına işıq tutur.

Tale bizə həyan oldu, hay verdi,
Xoşbəxtəm ki, səni mənə tay verdi.
Bir cüt oğul, bir gözəl qız pay verdi,
Üç övlada çıraqbandır eşqimiz...

17.03.1983

Yuxarıda göstərdiyimiz kimi ad günündə Fəridə xanıma həsr etdiyi şeirlərin əksəriyyəti nəğmədir:

Sən bir altun üzük olsan,
Onun yaqut qaşığı mənəm.
And içdiyən bir sevdanın
Yazı mənəm, qışığı mənəm.

17.03.1984

Şairin Fəridə xanımın ad gününə həsr etdiyi “Ya-rımışıq biz” şeirinin hər mısrası 11 hecadan ibarətdir. Şeiri hansısa janra aid etmək çətindir. Şairin şeirlərində bəzən janr axtarmağa ehtiyac du-yul--mur:

Əlli dörd yaş mənim, əlli yaş sənin,
Bəzəyin nə qızıl, nə daş-qaş sənin.
Qara saç, qara göz, qara qaş sənin.
Sanma ki, qocalıb qarımışıq bir,
Sevmişik, yanmışıq, yarımışıq biz!

Tərən uçurtmuşuq qucağımızdan,
Ocaqlar qalanıb ocağımızdan.
Bulaqlar ayrılıb bulağımızdan,
Elə bilməsinlər qurumuşuq biz,
Sevmişik, yanmışıq, yarımışıq biz!

17.03.1988

Maraqlıdır ki, şairin Fəridə xanımın ad günü münasibəti ilə yazdığı şeirlər şairin ailə ocağının, tərcümeyi-halının tədqiqi yolunda əvəzsiz materiala çevrilir:

Canım-gözüm əlli səkkiz öz yerində,
And içdiyən məhəbbətin qırx yaşı var.
İki qardaş, bir bacını bizə verən,
Bar gətirmiş səadətin qırx yaşı var.
İşıqlıdan, Şahdağından rişələnən,
Aydan arı bir külfətin qırx yaşı var.
Hər məhəbbət bir məmləkət, bir dünyadır,

Bu gün bizim məmləkətin qırx yaşı var.
Qoy var olsun eşqi halal ocağımız,
Tanrı verən bu qismətin qırx yaşı var!
Qurban qara gözlərinə bu Kürdoğlu,
Gözündəki şeiriyyətin qırx yaşı var.

17.03.1996

Yaşa dolduqca şairin Fəridə xanımın ad
günündə dillənən məhəbbət dolu sazı başqa kök
üstə köklənir: “Səninkiyəm” şeirindən misralar
deyilənlərə dayaq olur:

Gözəlimsən, gözəlimsən, gözəlim!
Səninkiyəm qara yerin olunca...
Səninkiyəm, dərqli könül sazımı,
Qoca fələk alıb daşa çalınca.

16.03.1997

Şairin Fəridə xanımın 60 illiyinə həsr elədiyi
doqquz bəndlik “Şam işığında” şeirində şairin
könül sazını, sevinc, qəm, qüssə, kədər, Laçın
həsrəti dilləndirir:

Kaş ki, yetəydi başa xeyirlə şər savaşı,
Məskənimiz olaydı yenə çeşmələr başı.
Yenə ayna sulara görünəydik yanaşı,

Yeddi ildir yuxuda o məkanı görmüşük.

Eşqin ülvyyətinə tor qurmasa xəyanət,
Haqdan yanan ocağı tərک eyləməz səadət.
Dünyanın xilaskarı məhəbbətdir, məhəbbət,
Hər gün başımız üstə bu loğmanı görmüşük.

17.03.1998

Şair ömür-gün yoldaşının 60 illik yubileyinə bir neçə fərəh dolu şeirlər də qoşub. “Sinəmdə ürəksən mənim” gəraylısı bu qəbildəndir:

Dilimdə diləksən mənim,
Evimə dirəksən mənim.
Daha nə deyim, ay Fəriş,
Sinəmdə ürəksən mənim.

Şair eləcə də ömür-gün yoldaşının altmış illik yubileyi münasibəti ilə oynaq “Altmış yaşa çatan yar” adlı lirik poema yazıb. Kitabın “Bayatılar” bölümündə ətraflı söz açdığımız poemanın bir parçasını burada verməyi münasib bildik:

Altmış yaşa çatan yar,
Hələ də naz satan yar.
Bu bəxtəvər günündə,
Gül-çiçəyə batan yar.

Baxtımla baş-başayam,
Gərək yüz il yaşayam.
Qırx ildir ki, səninlə
Qol-boyunam, qoşayam.
Əzizlənir adımız,
Gül açır muradımız.
Hüduzsuz dünyamızdır,
Üç gözəl övladımız.
Boran oldu, qar oldu,
Axırı bahar oldu.
Laçınlı Kürdoğluya
Qubalı qız yar oldu.

17.03.1998

Şairin Fəridə xanıma həsr etdiyi şeirlər o qədər ibrət götürüləcək müdrik misralardır ki, həqiqətən də pedaqoqlar, ailə, ev-eşik məsələləri ilə məşğul olan tədqiqatçılar üçün zəngin material, poeziya nümunələridir:

Peyğəmbər yaşına çatmısan bu gün,
Qoy bundan sonra da ömrün uzansın.
Qarşıda gözləyir səni toy-düyün,
Evində bir gəlin çırağı yansın.
Mən gedər olsam da əyilmə dərdə,

Heç kəs bu dünyayla qalmır baş-başa.
Ad günün mübarək, nənə Fəridə,
Əzəlki ilqarla sən məğrur yaşa,
Şükür ki, hələlik gedirik qoşa...

17.03.2001

Şair ağır xəstə olsa da, yenə də həyat yoldaşının ad gününə şeir yazır. Lakin real həyat həqiqətlərini qələmə alır:

Can Fəriş, səksənə, doxsana ucal,
Mənsiz sözlərimin qayğısına qal.
Kövrək nəğmələrim, könül sirdaşım,
Bu gün mübarəkdir altmış dörd yaşın.

17.03.2002

Sevindirici haldır ki, Fəridə xanım onun sözlərinin, poeziyasının qayğısına qaldı. Şairin məhəbbət dolu şeirlərini toplayaraq çox maraqlı “Sevgi dastanı” adlı ön sözlə “Sənə könül bağladım” kitabını çap etdirdi (Bakı, “Sabah” nəşr, 2009, 100 səh.). Haqqında qəm, qüssə, kədər dolu “Keçən günlərimi qaytaraydılar” adlı məqalə yazdı...

Şair Fəridə xanımın altmış beş yaşы tamam

olanda, çox ağır xəstə olsa da, beş misradan ibarət şeir yazmışdı:

Fəriş, gəlib çatdın altmış beş yaşa,
Əlli ilə yaxın gəlmişik qoşa.
Bu evdə işığın gur yansın sənin,
Mən yetmiş yaşında dönsəm də daşa,
Yaşa, qurban olum, yaşa, sən yaşa.

Bu şeir, ümumiyyətlə, Hüseyn Kürdoğlunun son şeiri oldu. Şair altmış doqquz yaşında dünyasını dəyişdi. Beləcə “Hüseyn-Fəridə” dastanı sona yetdi.

Şair, alim, tərcüməçi

Hüseyn Kürdoğlu hələ tələbəlik illərindən (1953-1958) tanınmış şair idi. Müğənni və bəstəkar Qulu Əsgərov onun **“Bəyənmir məni” (Bir leyli gözlünün oduna yandım, Saralıb soluram, bəyənmir məni)** və **“Könül bağladım” (“Maral gəzər dağ üstə, Bülbül qonar bağ üstə. Niyə məndən qaçırsan, Dağ çəkirsən dağ üstə)** şeirlərinə musiqi bəstələyir və oxuyur. Hələ tələbəyəkən yazdığı “Qoy dolanım bu dağların başına”, “Mənim”, “Kəklik”, “Titrədi” və s. şeirləri ədəbiyyatımıza istedadlı bir şairin gəldiyindən, Universiteti qurtararkən (1958) yazdığı “Səməd Vurğunun ilk yaradıcılıq dövrü” adlı diplom işi isə Hüseyn Alışanovun elmi potensialından xəbər verirdi. Elə buradaca deyim ki, onun gələcək elmi fəaliyyəti heç vaxt şairliyini üstələyə bilmədi. Ədəbi aləmdə məlumdur ki, sevimli şairimiz Bəxtiyar Vahabzadə ilk xalq

şairimiz Səməd Vurğuna həsr etdiyi “Səməd Vurğunun həyat və yaradıcılığı” mövzusunda doktorluq dissertasiyası yazanda poeziya yaradıcılığı arxa plana keçmişdi. Şaiyə yayılmışdı ki, şairin ilham pərisi onu tərk edib, şairliyi sönüb. Şair Hikmət Ziya dostluq şərhi yazdı:

Bəxtiyaram, iki fəxri adım var,
Alim Bəxtiyaram, şair Bəxtiyar.
Qatlayıb dizinin altına qoyar
Alim Bəxtiyarı şair Bəxtiyar.

Hüseyn Alışanovun elmi fəaliyyəti nəinki bir şair kimi onun ilhamına mənfi təsir etdi, əksinə onun yalançı pafosdan uzaq poeziyasında real həyat həqiqətlərini qələmə almasında elmi tədqiqatlarının təsiri az olmadı.

Uzun illər AMEA-nın Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunda Dissertasiya Şurasında həmsədr, müavin və bugün də həmin şuranın üzvü kimi yazılan namizədlik və doktorluq dissertasiyalarının elmi səviyyəsindən hərtərəfli xəbərdar olduğumdan çəkin-mədən deyə bilərəm ki, Hüseyn Alışanovun “Sə-məd Vurğunun ilk

yaradıcılıq dövrü” diplom işi günü bu gün namizədlik dissertasiyası kimi müdafiyyə təqdim edilə bilərdi.

Bu böyük həcmli elmi tədqiqat işi giriş, üç fəsil və kitabiyatdan ibarətdir. Əsərin əvvəlində araşdırıcının elmi rəhbəri, Bəxtiyar Vahabzadənin rəyi verilmişdir. Bəxtiyar müəllim diplomçunun elmi səriştəsindən, təfəkküründən, özü şair olduğundan Səməd Vurğun poeziyasının ruhunu, onun ilham mənbələrini doğru-düzgün müəyyən edə bilməsindən səxavətlə danışır. Diplom işinin ən yaxşı fəslinin “Təbiət və sevgi duyğuları” olduğunu xü-susi vurğulayır. Müəllifin Səməd Vurğunun ilk yaradıcılıq dövrü haqqında yazan tədqiqatçılarla, görkəmli ədəbiyyatşünas alimlərlə, hətta elmi rəhbəri ilə mübahisəyə girişdiyindən, öz fikirlərini faktlarla sübuta çalışdığından söz açır. Qeyd edir ki, diplomçunun bəzi fikirləri ilə razılaşmaq da, razılaşmamaq da olar. Lakin müəllifin orijinal və müs-təqil fikir yürütmək bacarığını nəzərə alaraq, onun dediklərinə toxunmaq istəməyib. Bəxtiyar müəllim tədqiqatçının əsərdə yürütdüyü fikirlərin

ha-mısının özünə məxsus olduğunu nəzərə alaraq, diplom işini “Əla” qiymətlə müdafiəyə təklif edib.

Tədqiqatçı gənc olduğundan, tənqidçi səriştəsi olmadığından Məmməd Arif və Mir Cəlal müəllimi sərt tənqid etdiyinə görə (s. 24-26) müzakirə vaxtı diplom işi mübahisəyə səbəb olmuşdu. Hüseyin azad təyinat almasına, Bakıda qalmasına kömək edən Mir Cəlal müəllim yumorla deyir: Hüseyin məni tənqid də edib, tərif də. Əla qiymətini yazın getsin, – deyir. Hüseyin həqiqətən də Mir Cəlal müəllimin Səməd Vurğunla bağlı yüksək fikrini diplom işində vermişdi: **“Səməd Vurğun əlinə qələm alandan şair yaranmışdır”**.

Əsərin girişində tədqiqatçı yazır ki, S.Vurğun poeziyası zəmanəmizin poeziyasıdır. O, şairin “Azərbaycan” şeirindən aşağıdakı bəndi:

Bəzən səndən gen düşəndə,
Ayrılıq məndən düşəndə,
Saçlarıma dən düşəndə,
Boğar aylar, illər məni
Qınamasın ellər məni

misal gətirərək yazır: “Dahiyanə bir sadəliklə deyilmiş bu misralar ölməz bir sənətkarın vətən sevgisidir... Öz şeirinin forma və məzmunu, ideya və qayəsi ilə hal-hazırda Səməd Vurğun qədər xalqımızın ürəyinə yol tapan ikinci bir şairimiz yoxdur”.

Girişdə araşdırıcı, ümumiyyətlə, Səməd Vurğun yaradıcılığından, xalq yaradıcılığının, klassik ədəbiyyatın onun yaradıcılığına müsbət təsirindən bəhs edir. “Zəncinin arzuları”, “Muğan”, “Zamanın bayraqdarı”, “Aygün” poemalarını təhlil edir. Şairin “Vaqif”, “Fərhad və Şirin”, “Xanlar” dramlarından söz açır. Hüseyn Alışanov Səməd Vurğun poeziyasına nəzər salarkən onun mürəkkəb inkişaf yollarında yetişdiyini göstərir. Doğru olaraq qeyd edir ki, onun ilk yaradıcılıq dövrü öz mürəkkəb və ziddiyyətli tərəfləri ilə sonrakı yaradıcılıq dövrlərinə nisbətən daha çox tədqiqat incəliyi tələb edir. Məhz buna görə də bu mövzunu seçmişdir.

Əsərin I fəslə “Səməd Vurğun şeirinin ilham mənbələri” adlanır.

İlk mətbu şeirləri 1924-cü ilə təsadüf edilən Səməd Vurğunun ilk ilham mənbəyi aşığı poeziyası və xalq ədəbiyyatıdır. Səməd Vurğun ömrünün sonuna qədər aşığı poeziyasından ilhamlanmış, aşığı sənəti və sazın seyrindən ayrı düşməmişdir. Təsadüfi deyildir ki, şair yaradıcılığa qoşma ilə başlamışdır.

Başına döndüyüm əziz Şikəstə,
Dinlə məni halı yaman olmuşam –

misraları ilə başlayan bu qoşma şairin ilk mətbu şeiridir. Şeir 1924-cü ildə yazılıb. Tədqiqatçı haqlı olaraq göstərir ki, bu qoşmada həm aşığı şeirinin, həm Vaqif yaradıcılığına, həm də klassik ədəbiyyatın nəfəsi var. “Dağlar”, “Başına döndüyüm” də eləcə.

Araşdırıcıya görə xalq ədəbiyyatından, eləcə də aşığı poeziyasından sonra Səməd Vurğun şeirinin ikinci ilham mənbəyi Vaqif poeziyasıdır.

Şair Füzuli və Sabirin şeirlərindən və romantik türk şairlərinin əsərlərindən də faydalanmışdır. Hətta sonralar S.Vurğun “20 bahar” adlı şeirində Füzulinin qəzəlini gəraylı şəklinə salaraq öz

şairinin vəzninə uyğunlaşdırmışdır:

Möhnət çəmənindən gül dərə-dərə

Ucaldı şairin ahı göylərə:

“Şəbi-hicran yanar canım,

Tökər qan çeşmi-giryanım,

Oyadar xalqı əfqanım,

Qara bəxtim oyanmazmı?”

Füzuli yurdunun qəm səsidir bu,

Pərişan bir elin naləsidir bu.

Səməd Vurğun Füzulinin S.Ə.Şirvaninin, A.Səh-hətin, M.Hadinin, H.Cavidin, C.Cabbarlının və b. romantik Azərbaycan şairlərinin əsərlərindən təsirlənmişdi. O, H.Cavidə “Günlər ötüşsün” adlı bir qoşma da yazmışdı. Lakin tədqiqatçını göstərdiyi kimi, Vurğunda romantik şair təbiətinin yaranması yalnız klassik şairlərin romantik əsərlərinin təsirinin nəticəsi deyildir. Şairin ilk məhəbbəti baş tutmadığından onun ürəyində küskünlük, bədbinlik, tənhalıq və s. kimi hallar yaranmışdı. Nakam bir məhəbbətin acı xatirələri gənc şairin qəlbini kaman kimi titrədib ağlatmışdı. Bu, şairin yaradıcılığında dərin iz buraxır və yaradıcılığının müəyyən dövrünü əhatə

edir.

Tədqiqatın II fəslı “Təbiət və sevgi duyğuları” adlanır. Hüseyn Alıřanov bu fəsildə təbiət təsvirlərinə yer versə də, əsasən onun nakam məhəbbətindən söz açır. Səməd Vurğunun “Onu görürkən”, “Səni”, “Çəkil”, “Acı gülüşlər”, “Sən satmadınmı?” və s. şeirlərini təhlil edir, onların şairin ilk yaradıcılıq dövrünün ayrılmaz hissəsinə çevrildiyini xüsusi qeyd edir.

Mən sənə yar desəm dilim qurusun,

Yarı, məhəbbəti sən satmadınmı – misraları
üzərində dayanır.

Araşdırıcı xüsusi vurğulayır ki, şairin təbiət təsvirinə həsr olunan şeirlərinin canlı alınmasında onun Qazax müəllimlər seminariyasını bitirdikdən sonra (1918-1924) Qazax, Quba və Gəncədə

müəllimlik etməsi, ayrı-ayrı bölgələrdə Azərbaycan təbiətinin əlvanlığını görərək duyması olmuşdur. Bununla belə Hüseyn Alıřanov şairin ilk dövr yaradıcılığını təhlil süzğəcindən keçirərək o qənaətə gəlmişdir ki, küskünlük, uğursuz məhəbbət, təbiətə aludəçilik

Səməd Vurğunun ilk gənclik şeir--ləri-nin əsas motivləridir. Həmin şeirlər şairin ölü---mündən sonra, 1957-ci ildə “Çiçək” kitabında dərc olunmuşdur.

Əsərin II fəslində tədqiqatçı, şairin ictimai-siyasi motivli şeirlərini araşdırır. Gənc tədqiqatçı qeyd edir ki, şairin ilk yaradıcılıq dövrünü onun ya-radıcılıq məramnaməsi olan “Şairin andı” şeiri ilə yekunlaşdırmaq olar. Təsadüfi deyildir ki, S.Vur-ğunun ilk kitabı bu şeirin adını daşıyır.

Diplom işinin III fəslə “Sənətkarlıq xüsusiyyətləri” adlanır.

Araşdırıcının qəti qənaəti belədir ki, Səməd Vurğun ilhamsız bircə söz də yazmamışdır. Fikrini isbat üçün Mir Cəlal müəllimin şairə həsr etdiyi məqaləsinə istinad edir: “Səməd Vurğun kağız korlamamışdır. O, əlinə qələm aldığı gündən şair yaranmışdır”. Hüseyn Alışanov şairin şeirlərini təh-lil edərək maraqlı nəticəyə gəlir: Səməd Vurğun şeirinin ən başlıca bədii məziyyətlərindən biri onun təbiiliyidir. Sənətdə təbiilik istedadın hə---qi-qiliyinə və böyüklüyünə

dələlət edir. “Səməd Vur-ğun şeirlərində poeziya tariximizdə indiyədək görünməmiş bir sadəlik vardır. Şairin bir beytinə nəzər salaq:

**Gözümdə canlanır nələr, ay nələr,
İçimdə kimsəsiz bir quzu mələr.**

Bu ikicə misra sənət eşqinin fırtınalı, qasırğalı dəryasından tapılmış qiymətsiz incidir” – deyər fikrini tamamlayır.

Hüseyn Alışanovun göstərdiyi kimi, Səməd Vur--ğun ilk şeirlərini həm heca, həm də əruz vəznində yazmışdır. Tədqiqatçı şairin bu vəznlərdə şeir yazmasının haradan qaynaqlanmağı barədə də söz açır. Göstərir ki, Səməd Vurğunun ilk dövr yaradıcılığında Aşıq poeziyasının və Vaqifin qoşmaları dərin iz buraxmışdır. Lakin S.Vurğunun qoşmaları orijinaldır. Bununla belə şair heca vəzninin xüsusiyyətlərinə bələd olduqca, hiss edir ki, təkə qoşma formasının çərçivəsində qalmaq onu məhdudlaşdırır.

Araşdırıcı əruz vəznində yazan şairi Füzulinin, Sabirin, Cavidin xələfi hesab edir. Şairin əruz vəznində yazılmış şeirlərinin yüksək romantik

pafosda yazıldığını qeyd edir və göstərir ki, klassik şairlərin şeirlərindən fərqli olaraq Səməd Vurğunun əsərlərində ərəb-fars tərkibləri və ifadələri olduqca azdır.

Tədqiqatçı Səməd Vurğunun sərbəst şeirlərindən danışarkən şairin “Hərəkət”, “Şairin andı”, “Ra--port” və s. şeirlərini təhlilə cəlb edir.

Hüseyn Alışanov şairin ilk yaradıcılıq dövrünü tədqiq edərək qəti qənaətə gəlmişdir ki, Səməd Vurğunun sənətkar xoşbəxtliyi əsərlərinin son də-rə-cə orijinal olmasındadır.

Hüseyn Kürdoğlu Səməd Vurğunun zəif hesab etdiyi şeirlərindən də söz açır. Şairin “Müəllim” şeirini tənqid edir. Bizə belə gəlir ki, o, tənqidində haqsızlığa yol verir. Aşağıdakı gözəl misralar tərifləyiqdir, tənqiddə yox:

Almanlar bu sözü etmişlər təkrar –
Mənimdir gələcək, müəllimim var...

Lakin Hüseyn Alışanovun şairin ilk şeirlərində bədii cəhətdən mükəmməl olmayan parçalar, kələ-kötür, qırıq-sökük beytlər və misralar da az de-yildir – fikrinə etiraz etmək haqsızlıq olardı.

Tədqiqatçı maraqlı bir müqayisə aparır. Göstərir ki, hər bir uşaq təzə dil açanda aydın və rəvan danışa bilmir, kəkələyir, sözləri təhrif olunmuş şəkildə deyir. Lakin uşağın danışığı o qədər məsum və şirin olur ki, böyüklər onun körpə dilinin tələffüzündən, hər sözündən zövq alırlar. Səməd Vurğunun ilhamının ilk şeir dilini təzə dil açan uşağın dilinə bənzədə bilərik. Bu şeirlərin cilalanmamış, hamarlanmamış parçalarını oxuyanda da onlar bizə çox şirin və təbii görünür və biz inanırıq ki, onların müəllifi gələcəyin böyük sənətkarı olacaq.

Bu, həqiqətən də belə oldu. Səməd Vurğunun poetik dili ədəbi dilimizin inkişafında yeni və böyük bir mərhələdir. Atalar sözləri, zərb-məsəllər, idiomlar şairin ilk şeirlərində də olduqca təbiidir. Səməd Vurğunun yaradıcılığı hələ ilk dövrdən bütün bədii xüsusiyyətləri ilə ədəbi dil daşıyıcısına çevrilir.

Hüseyn Alışanovun namizədlik dissertasiyası səviyyəsində olan “Səməd Vurğunun ilk yaradıcılıq dövrü” diplom işi onun böyük elmi potensialından xəbər verirdi. Odur ki, o,

Azərbaycan Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsini bitirəndə təyinatla Dövlət Radio və Televiziya Komitəsinə göndərilə də, yaxşı maaşı olsa da, oçerk və şeirlərinə görə böyük qonorar olsa da, elm sahəsini üstün tutdu.

Elmi axtarış yollarında

Elmə həvəs onu 1960-cı ildə Azərbaycan EA-nın Yaxın və Orta Şərq Xalqları İnstitutuna gətirir. Əvvəlcə elmi işçi vəzifəsini tutdu. Sonralar “İran ədəbiyyatı” şöbəsində böyük elmi işçi kimi çalışdı və uzun müddət (1960-1993) bu şöbənin əməkdaşı olmuşdur. Şöbədə əslən İraqdan olan Əli Gəlavej və Rəhim Qazi də çalışırdı. Onlar 1945-ci ildə Milli Kürdüstan hökuməti tərəfindən Bakıya hərbi təhsil almağa göndərilmiş, milli hökumətin məğlubiyyətindən sonra vətənə qayıda bilməmiş, burada ailə qurub yaşamağa başlamışdılar. Hər ikisi elmlər namizədi idi. Həmin şöbədə çalışan Zümrüd Şəfiyevanın yazdığına görə Əli Gəlavej ona və Hüseyn Kürdoğluna təmənnasız kürd dili öyrətməyi təklif edir. Məmnuniyyətlə razılıq verirlər. Əli Gəlavej onlara özünün tərtib etdiyi “Kürd dilinin qrammatikası”ndan dərs deyir. Tezliklə Hüseyn

Kürdoğlu kürdcə danışmağa başlayır. Onun kürd dilini tez mənimsəməsinin səbəbi vardı. O, ADU-da oxuyarkən onlara xarici dil kimi fars dilini keçirlərmiş. Maraqlıdır ki, hər iki dil Hind-Avropa dilləri ailəsinin İran qrupuna daxildir. (Buraya fars, əfqan, tacik, talış, osetin və kürd dilləri daxildir). Tələbək illərindən fars dilini mənimsəyən Hüseyn Alışanova qohum kürd dilini öyrənmək o qədər də çətin olmadı. O, nəinki təkcə kürd dilini öyrənməklə ki-fayətləndi, eləcə də kürd şairi Abdulla Qoranın bir sıra şeirlərini tərcümə edərək “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetində çap etdirdi.

Kürd dilini öyrənməsi Hüseyn Kürdoğlunun gələcək ədəbi-elmi fəaliyyətində müstəsna rol oynadı. Onun həm də tərcüməçi kimi yetişməsinə tə-kan verdi. O, kürd ədib və şairlərindən Ə.Həjar, A.Qo-ran, R.Qazı, Ə.Aqri və başqalarının bir sıra əsər-lərini Azərbaycan dilinə çevirmişdir.

Ə.Həjarın “Kürd nəğmələri” kitabındakı Azərbaycan dilinə tərcümələrin əksəriyyəti Hüseyn Kürd--oğluya məxsusdur. O, eləcə də Rəhim Qazinin “Peş--mərqə” (“Fədai”) povestini

tərcümə edərək çap etdirmişdir (“Azərnəşr”, 1969).

Hüseyn Kürdoğlu, həm də Məhdumqulu, S.Stalski, Sayat Nova və başqalarından da tərcü-mələr etmiş və uğur qazanmışdır. Hüseyn Kürdoğlu fars dilindən də tərcümələr etmişdir. Xüsusi vurğulamağa dəyər ki, Şəhriyarın farsca qəzəllərinin əksəriyyətini Azərbaycan dilinə o çevirmiş, əsl şair olduğundan şairin ruhunu qoruya bilmiş və uğur qazanmışdır.

Kürdşünas alim Rəhim Qazinin rəhbərliyi ilə “Müasir kürd şairi Abdulla Qoranın poeziyası” adlı dissertasiya işi götürmüşdü. Tədqiqat aparar-kən böyük çətinliklərlə üzləşmişdi. Məsələ bu-rasındadır ki, Qoran irsinin çapına İraqda icazə vermirdilər. Şairin qiymətli məqalə, şeir və poe-ma-la-rı yalnız ayrı-ayrı qəzet və jurnallarda çap olunmuşdu.

Onları toplayıb tədqiqata cəlb etmək müşkül məsələ idi. Tədqiqatçı şairin özü ilə məktublaşır və Bakıda təhsil alan kürd aspirantlarının vasitəsi ilə materiallar əldə edirdi. Dissertasiyanı yazarkən o, Abdulla Qoranın Azərbaycanla, Azərbaycan

ədəbiyyatı ilə əlaqəsini üzə çıxarmışdı. Məlum olmuşdu ki, A.Qoran 1959-cu ildə Bakıda olub. “Xəzər dəryasının sahil qızı” şeirini Bakıya həsr edib. Bu şeirdə və eləcə də “Lenin yolu” (1959) şeirində Bakının cah-calalından, Azərbaycanın tərəqqisindən söz açaraq, heyranlığını gizlətməmişdir.

Araşdırıcı Qoran yaradıcılığına bütün zamanların ölməz şairi M.Ə.Sabirin təsirini də üzə çıxarmışdır. Dissertasiyadan öyrənirik ki, Abdulla Qoran doğma Hələbcə kəndində altı il türkcə təhsil aldıqdan sonra Kərkükdə “Mədrəseyi-ümumi”də ərəb və türk dillərini mükəmməl öyrənib. Sonralar ərəb və türk dillərindən dərs deyirmiş. Siyasi baxışlarına görə Nuri Səidin hakimiyyəti dövründə Kərkükdə zindana atılan Qoran M.Ə.Sabirin “Hophopnamə”sini əldə edib oxumuş və “Zindan dəftəri” şeirlər toplusunu Sabirin təsiri altında yazmışdır.

Yeri gəlmişkən M.Ə.Sabirin “Hophopnamə”si Kər-kük ellərində çox məşhurdur. Ərəb qrafikasında çap edilmiş “Hophopnamə”ni xalq ruhunda şeirlər ya-zan Mustafa Gök Qayanın kitab

mağazasında

şəx-sən görmüşəm. Kitabı satmırdı. Arzu edənlər gəlib mağazada oxuya bilirdilər. Bilmirəm, bəlkə bu çox yaşlı olan Mustafa Gök Qayanın “Hophopna-mə”-yə olan məhəbbətindən irəli gəlirdi. Bəlkə də bu al-verin incə bir üsulu idi. Mağazada oturub “Hop-hopnamə”ni oxuyanlara təmənnəsiz çay, ko-fe, su verilirdi. Mağazanı tərk edənlər qələmdən, dəf--tər-dən, kitabdan bir nəsnə alırdılar. Bunu da müşahidə etmişdim. Bu öz yerində. Mətləbin üs-tünə qayıdaraq deməliyəm ki, A.Qoranın “Hophop-namə”ni Kərkükdə əldə edib oxuması təəccüblü deyildi...

Hüseyn Alışanov giriş və üç fəsildən ibarət “Müasir kürd şairi Abdulla Qoranın poeziyası” ad-lı dissertasiya işini 1966-cı ildə uğurla müdafiə edərək filologiya üzrə elmlər namizədi adına layiq görüldü.

Əsərin giriş hissəsini kürd ədəbiyyatına bir ba-xış adlandırmaq olar. Dissertasiyanın I fəslində Ab--dulla Qoranın həyatı və ədəbi mühiti tədqiqat süz-gəcindən keçirilir. Tədqiqatçı şairin həyatından bəhs edərkən şairin yazdığı

“Şərhi-halı” əsas götür-müşdür.

Tədqiqatın II fəslı “Qoran şeirində realizmin in-kişafı. Məhəbbət lirikası. Siyasi lirika” adlanır. Bu fəsilə dissertant Qoran yaradıcılığında realizmin inkişafını elmi ardıcılıqla izləmişdir.

Dissertasiyanın çox maraqlı III fəslində Qoran poeziyasında sənətkarlıq xüsusiyyətləri, Qoran şeirində janr və şəkillər, vəznələr, Qoran şeirinin dili, forma və üslub yenilikləri tədqiqata cəlb edilir, Qoran poeziyasının məzmun və formaca novatorluğu ön plana çəkilir. Tədqiqatçının yeri gəldik-cə Qoranın elmi-nəzəri məqalələrinə müraciət etmə-si əsərin dəyərini daha da artırır.

Hüseyn Alışanovun dissertasiyası Qoran poeziyasına həsr olunmuş ilk elmi-tədqiqat işi olduğundan böyük əhəmiyyət kəsb edir. Fəxarət hissi ilə demək istəyirəm ki, Hüseyn Kürdoğlunun yaradıcılığını izlədikcə onun bir şair kimi, tərcüməçi kimi, ədəbiyyatşünas və folklorşünas kimi nə qədər təvazökar olduğunun şahidi oldum. Hər şey ədəb-ərkan daxilində! Bir məsələni də dərinədən dərk etdim. Poeziyadan tədqiqat aparmaq üçün gərək şair doğulasan. Bu halda

araşdırıcının mühakimə və mülahizələri, gəldiyi nəticələr, mühüm elmi-nəzəri fikirlər daha tutarlı, daha qiymətli olur. Bu baxımdan uzun illər Hüseyn Kürdoğlu ilə bir sahədə çiyin-çiyinə çalışan, onun yaradıcılığını dərindən bilən, filologiya elmləri namizədi Zümrüd Şəfiyevanın qənaətləri hədəfə düz dəyir: “XX əsr kürd ədəbiyyatında dönüş yaratmış, ardınca böyük bir nəslə aparmağa qadir olan ustad Qoran haqqında əsər yazmaq həm şərəfli, həm də çətin və məsuliyyətli işdir. Qorandan yazmaq üçün onun yaradıcılığını bütün incəliklərinə qədər duymaq, kürd şeirinə gətirdiyi məzmun, forma və üslub yeniliklərini araşdırmaq lazımdır. Qoran sözünün cazibəsini, sirrini, füsunkarlığını dərk etmək üçün gərək həm yüksək elmi-nəzəri biliyin, həm də həssas, kövrək şair qəlbin olsun. Burada quru tədqiqatçılardan baş-qa poetik zövqə malik olmaq da şərtidir. Məhz bu mənada Hüseyn Alışanovun əsəri kürd ədəbiyyatı, o cümlədən Qoran haqqında az-çox yazılanlar arasında xüsusi mövqeyə malikdir”.

Tədqiqatçının “Müasir kürd şairi Abdulla

Qo-ranın poeziyası” əsəri o dövrdə Moskva, Leningrad, Daşkənd, Aşqabad və Bakıda kürd ədəbiyyatına həsr olunan əsərlər arasında elmi mükəmməlliyinə görə fərqlənirdi. Əsəri Rəhim Qazi, Əli Gələvej, Asiya Xalqları İnstitutunun Leningrad filialında kürd kabinetinin müdiri, filologiya elmləri namizədi K.Kurdoyev, dosent M.Mübariz, dissertasiya işinin rəsmi opponətləri filologiya elmləri doktoru Kamran Məmmədov və Leningrad Akademiyasının elmi işçisi, filologiya elmləri namizədi Kərim Əyyubi yüksək qiymətləndiriblər.

Heç şübhəsiz buna görədir ki, alimin dissertasiya işi Bakıda eyni adla çap olundu (“Elm”, 1969, 135 səh.). Şair və ədəbiyyatşünas alimin tədqiqatı İraqda böyük maraqla qarşılandı.

1974-cü ildə monoqrafiya Bağdadda kürdcə çı-xan “Ət-taxi” (“Qardaşlıq”) qəzetində hissə-hissə dərc edildi.

1975-ci ildə isə İraq İnformasiya Nazirliyinin Mədəniyyət departamentinin “Kürd şöbəsi” tərəfindən Bağdadda “Əl Cahiz” nəşriyyatında ərəbcə nəşr edildi. 195 səhifəni əhatə edən kitabın

üz qabığında yazılıb: “Müasir kürd şairi Abdulla Qoran” Müəllif Hüseyn Alışanov – Kürdoğlu. Azərbaycan dilindən tərcümə edən: Şükür Mustafa.

Monoqrafiyanı ərəb dilinə tərcümə edən yazıçı və ədəbiyyatşünas alim Şükür Mustafa əsərə yazdığı ön sözdə xüsusi vurğulayıb: “Böyük kürd şairi Abdulla Qoran haqqında yazılmış bu dəyərli kitabı əldə etdiyimə görə çox sevindim. Xalqlar dostluğunun carçısı, beynəlmiləlçi nəğməkar, azadlıq fədaisi Qoranın bütün yaradıcılıq xüsusiyyətləri Azərbaycan alimi tərəfindən diqqətlə öyrənilmiş və çox gözəl şərh edilmişdir.

Bu nadir ədəbi uğura mənim tərəfimdən müqəddimə yazmaq hər hansı başqa araşdırmalara ön söz yazmaq kimi deyil. Nə Qoranın istedadı qarşısında mən bu işə girişməyə imkan tapardım, nə də Alışanovun fəziləti bu iddiada olmağıma yol verərdi. Bütün bunlarla yanaşı göstərməyə bilmərəm ki, hörmətli müəllifin təhlilləri və nəticələri haqqında məndə müəyyən fikirlər yarandı. Xüsusilə o şəxslər üçün ki, onlar Qoran haqqında həqiqətləri məndən yaxşı bilirlər. O

Qoran ki, azad bir şairdir, əqidəsində möhkəmdir, yaxud romantik şairdir, ya da yarı romantik, yarı klassik, yaxud romantik-realist, yaxud sosialist realizm yolunu tutan, habelə bu kimi başqa təşbihlərlə və təyinlərlə adlandırılan bir şairdir.

Təbiət, sevgi, gözəllik şairi Qoranla siyasət, cə-miyyət və fəlsəfə şairi arasında müqayisədən çox yazılıb. Mən buraya heç bir əlavə etməmişəm. Mən qürur hissi keçirirəm ki, bu araşdırma işini ərəb dilinə tərcümə etdim. Ümid edirəm ki, bu kimi tədqiqatlar kürd və ərəb kitabxanalarının bu tipli araşdırmalara olan ehtiyacını aradan qaldırıb, onları daha da zənginləşdirəcək”.

Hüseyn Kürdoğlu ilə bir şöbədə işləyən Zümrüd Şəfiyeva onun xüsusi istedad və təfəkkür sahibi olduğunu dərk etmiş və yazmışdır: “Hüseyn Kürdoğlu böyük elmi potensiala malik idi. Ardıcıl məşğul olsaydı, elmi fəth edə bilərdi”.

Zümrüd xanıma haqq qazandırmaqla bərabər, onu da deməliyəm ki, şairliyi və tərcüməçiliyi Hüseyn Kürdoğlunun vaxtını daha çox alsa da, elmi fəaliyyətini də davam etdirmişdir.

Folklorşünaslıq fəaliyyəti

Folklor onun əbədi-ədəbi yol yoldaşı olub. Şifahi xalq ədəbiyyatı, aşığı poeziyası və musiqisini dərindən bildiyinə görə AMEA-nın Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutu iki cildlik “Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. XIX-XX əsrlər” əsərini yazar-kən, onun çox böyük “XIX əsrdə Cənubi Azərbaycan--da folklor” fəslini ona etibar etmişdi. Bu, həqiqətən də çox böyük etimad idi. Cənubi Azərbaycanla əla--ələrin demək olar ki, yox dərəcəsində olduğu, material qıtlığı bu işə girişmək üçün alimdən böyük hünər tələb edirdi. Xoşbəxtlikdən biliyi və folklorə sonsuz məhəbbəti sayəsində o, bu şərəfli və məsuliyyətli işin öhdəsindən üzəgəliyi ilə gəlib. Təsadüfi deyil ki, “Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. XIX-XX əsrlər” əsərinin 1-ci cildi Hüseyn Kürdoğlunun böyük həcmli tədqiqatı ilə başlayır (Bax: “Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. XIX-XX əsrlər”. I

cild, s.9-54).

İki cildlik “Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. XIX-XX əsrlər” əsəri 1988-ci ildə hazır olduğundan, sonralar bizdə və İranda təzə tədqiqatlar ortaya çıxsada, bu ədəbiyyat tarixi kitabında öz əksini tapmayıb. Hüseyn Kürdoğlunun tədqiqatında bu səbəbdən material qıtlığının hiss olunması anlaşılındır. Alimin araşdırması dastanlar və bayatılar olmaqla iki bölümü əhatə edir:

1. Dastanlar

Hüseyn Kürdoğlu dastanları Azərbaycan folklorunun şah əsəri hesab edir. Araşdırıcı haqlı olaraq qeyd edir ki, əsrlərin min bir sınağından keçib gələn, xalqımızın qəlbini və zəkasını bütün parlaqlığı və əzəməti ilə əks etdirən dastanlarımız milli-bədii təfəkkürün canlı abidələri kimi indi də öz möhtəşəmliyini qoruyub saxlamaqdadır. Tədqiqatçı “Koroğlu”, “Əsli və Kərəm”, “Qurbani”, “Abbas və Gülgəz”, “Aşıq Valeh”, “Qəndab”, “Xəstə Qasım”, “Qaçaq Nəbi” və s. məhəbbət və qəhrəmanlıq dastanlarımızdan söz

açır, onları epizim və lirizmin üzvi vəhdəti baxımından folklor xəzinəmizin parlaq inciləri kimi dəyərləndirir.

Lakin dastanlarımızın toplanması, nəşri və tədqiqi Cənubi Azərbaycanda qeyri-mümkün olmuşdur. Odur ki, vahid folklor elmi konsepsiyası yaratmaq mümkün olmamışdır. Bununla belə, tədqiqatçı dastanlarımızın Güney və Quzey variantlarını müqayisə və təhlil edə bilmişdir. Təəssüflə deməliyəm ki, “Abbas və Gülgəz”in beşiyi Cənub aşığı məktəbləri, xüsusən də Tufarqan və Qaradağ aşığı ocaqları olduğu halda, burada dastanın yalnız bir variantına təsadüf edilmişdir. Halbuki Şimali Azərbaycanda “Abbas və Gülgəz”in Qazax, Borçalı, Göyçə, Qarabağ variantları vardır.

Hüseyn Kürdoğlu qəhrəmanlıq dastanı “Səttarxan”ı tarixilik baxımından təhlil edir. O, eləcə də “Qaçaq Nəbi” dastanının Cənub və Şimal variantlarını tutuşdurur. “Qurbani” dastanından söz açır. Ən çox “Abbas və Gülgəz” və “Xəstə Qasım”

dastanları üzərində dayanır. “Xəstə Qasım”

dastanında yer alan, indi unudulmağa üz tutan “bağlama-deyişmələr”dən bəhs edir. Xəstə Qasımla Ləzgi Əhməd arasında yer alan “bağlama-deyişmələr”dən nümunələr verir. Lakin əvvəlcə aşiq sənətini dərinədən bilməyən oxuculara gərəkli olacağını nəzərə alaraq aşiq yaradıcılığının bu maraqlı janrı haqqında qısaca məlumat verməyi münasib bilirik.

Keçmişdə bağlama deyişmələr ustad aşıqlar arasında geniş yayılmışdı. Bu tip deyişmələrdə son məqsəd aşıqların bir-birini bağlayaraq sazını əlindən almaq olduğuna görə, onları “Bağlama-deyişmə” adlandırırlar. Bağlama-deyişmələr keçmişdə aşiq sənətinin inkişafına böyük təkan vermişdir. Deyişmələr aşıqların istedadını, biliyini, bədahətən şeir demə qabiliyyətini, kimin nəyə qadir olduğunu nümayiş etdirmək, ad-san qazanmaq baxımından əhəmiyyətli olmuş, aşıqların öz üzərində daim işləmələrinə gətirib çıxarmışdır. Deyişmə zamanı aşiq şeir şəkillərinin əksəriyyətindən, xüsusən də, hərbə-zorba, bağlama, qıfılənd, ustadnamə, təcnis və onun növlərindən istifadə edildiyindən

ustadlıq iddiasında olan aşiq bütün aşiq şeir şəkil-lə-rindən və aşiq havalarından xəbərdar olmalı idi. Ölüm-dirim mübarizəsinə çevrilən bağlama de-yiş-mələr prof. V.Vəliyevin göstərdiyi kimi, dörd mər-hələdən ibarətdir: dəvət, dəvət alan aşığın cavabı, hər-bə-zorba və qıfıl-bənd. Deyişmənin qıfıl-bənd mərhələsində aşıqlar üz-bə-üz görüşür və deyışirlər. Məclisdə saz-söz biliciləri, ağsaqqallar hakimlik edirlər.

Çox təəssüflər olsun ki, klassik aşiq sənətində vaxtilə özünə möhkəm yer tutan deyışib bir-birini bağlamaq ənənəsi zəmanəmizdə aradan çıxmışdır (Bax: Mikayıl Azaflı. Qoca Azaflıyam. Bakı, “Nurlan”, 2007; 2015, s.575-584).

Bir çox aşıqlar ustadlığını nümayiş etdirmək üçün bu vasitədən istifadə etmişlər.

Ləzgi Əhmədlə Xəstə Qasımın hər-bə-zorbası çox maraqlıdır:

Ləzgi Əhməd:

Sənin adın Dədə Qasım,
Yandıracam oda Qasım.
Ləzgi Əhmədin əlindən

Gedəcəksən dada Qasım.

Xəstə Qasım:

Əhməd, belini dağa ver,
Gəl hirsinə qadağa ver.
Qurtarsan Xəstə Qasımdan,
Bir ye, beş sadağa ver.

Hərbə-zorbadan sonra deyişmə gəlir. Hüseyn Kürdoğlu sənət örnəyi kimi aşağıdakı nümunələri verib:

Ləzgi Əhməd:

Səndən xəbər alım, ay Dədə Qasım,
O nədir ki, dürlü-dürlü halı var.
Nədən hasil oldu ərşin ağacı,
O nədir ki, toxunmamış xalı var.

Xəstə Qasım:

Sənə cavab verim, ay Ləzgi Əhməd,
Bahardır ki, dürlü-dürlü halı var.
Nurdan xəlq olundu ərşin ağacı,
O. buluddur toxunmamış xalı var.

Ləzgi Əhməd:

O nədir ki, dayanıbdır dayaqsız,

O nədir ki, boyanıbdır boyaqsız.
O nədir ki, doğar əlsiz-ayaqsız,
Üç ay keçər, ayağı var, əli var.

Xəstə Qasım:

Göy bir çadır, dayanıbdır dayaqsız,
Ayla gündür, boyanıbdır boyaqsız.
Qurbağadır, doğar əlsiz-ayaqsız,
Üç ay keçər, ayağı var, əli var.

Ləzgi Əhməd:

Ləzgi Əhməd deyər, gələr dalalar,
Nə qumaşdır, satan olmaz alalar.
O nədir ki, dimdiyindən balalar,
O nədir ki, qanadında xalı var.

Xəstə Qasım:

Xəstə Qasım deyər, yaşdır dalalar,
O ağıldır, satan olmaz alalar.
O buğdadır, dimdiyindən balalar,
Kəpənəkdir, qanadında xalı var.

Hüseyn Kürdoğlu haqlı olaraq qeyd edir ki, bu altı bəndlik bağlama deyişmə real, təbii, canlı həyat lövhələrilə doludur. Təəssüflə qeyd

etməliyik ki, alimin Cənubi Azərbaycan folkloru üzərində tədqiqat apardığı XX əsrin 80-ci illərində əlaqələrimiz yox dərəcəsində idi. Sonrakı tədqiqatlar başqa bir mən-zərədən xəbər verir. Elə götürək “Xəstə Qa-sım” dastanını. Güney Azərbaycandan olan Mə-həm-məd İbadi Qaraxanlının aşığın yaradıcılığını toplay--a-raq Folklor İnstitutuna verdiyi, Folklor İnstitutu-nun tər-tib edərək çap etdirdiyi “Xəstə Qasım” kitabında Xəstə Qasımla Ləzgi Əhməd arasın-da yer alan hərbə-zorba və qıfılbənd bağlamaların sayı-hesabı yoxdur (Bax: Xəstə Qasım. Bakı, Nurlan, 2010, səh. 130-134, 139-141, 144-145, 149-162).

Dastanın “hərbə-zorba” hissəsində Ləzgi Əhmədin aşığı Dədə Qasım deyə etiraf etməsi bir daha göstərir ki, Xəstə Qasım hələ öz dövründə çox görkəmli aşıq kimi tanınıb. Hüseyn Kürdoğlu qeyd edir ki, aşıqlar arasında bu ad çox az sənətkara nəsib olur. “Xalq hətta aşıq sənətinin şahı ad-landırıdığı Qurbanini və bu sənətin vəziri hesab elədiyi Abbası da bu fəxri ada layiq görməmişdir” (Bax: Cənubi Azərbaycan

ədəbiyyatı tarixi. XIX-XX əsrlər. Bakı, “Nurlar”, 2009, s. 22-23).

Hüseyn Kürdoğlu Güney aşığılarından da söz açır. Xüsusi vurğulayır ki, Qurbani, Abbas Tufarqanlı, Xəstə Qasım kimi görkəmli sənətkarlar yetişdirən Aşıq mühiti aşiqsevərlərə başqa aşıqlar da bəxş etmişdir. Tədqiqatçı müasir Güney aşıqlarından Aşıq Əli Feyzullahi Vahid yaradıcılığından bəhs edir. Aşığın beşliklərindən nümunələr verir, onların müxəmməslərdən fərqləndiyini göstərir.

Bizdən qabaq bu dünyadan

Neçə-neçə keçib karvan.

Aşıq Əli sizə qurban,

O günləri mən görməsəm,

Balalarım görsün, nə qəm.

Araşdırıcı əsərində Xoy şəhəri yaxınlığındakı Həməzəyan kəndindən olan Aşıq Aslana da kifayət qədər yer verir. Aşığın “Gül, Təbrizim” şeirinin dillər əzbəri olduğunu qeyd edir və nümunə kimi verir. Hüseyn Kürdoğlu Aşıq Aslanın şirin yumorlu şeirlərinin çox olduğunu və bu qəbildən olan nümunələrdən “Boğaz dərdi” şeirinin

məşhur olduğunu göstərir:

Yolum düşərkən bazara,
Salırsan məni azara.
Nəfsim düşür alma-nara,
Gətdin məni zara, boğaz,
Çıxsın sənə yara, boğaz!

Tədqiqatçı həm Güney Azərbaycanda, həm də Quzey Azərbaycanda məşhur olan, Qarabağ Aşıq məktəbinin yetişdirməsi olan Aşıq Hüseyn Cavandan da geniş söz açır, məşhur “Səttarxan dastanı”nın mahir söyləyicisi və ifaçısı olduğunu önə çəkir. Alim onu da göstərir ki, Aşıq Hüseyn Cavan 1940-cı illər Cənubi Azərbaycanın azadlıq hərəkatına bir fədakar şair-aşıq kimi qoşulmuş, milli hökumətin süqutundan sonra Şimali Azərbaycana pənah gətirmiş və burada mühüm yaradıcılıq uğurları ilə şöhrətlənmişdir.

2. Bayatılar

Uşaqlıqdan mənəvi qidası saz-söz olan Hüseyn Kürdoğlu XIX əsr Cənubi Azərbaycan bayatılarını da xüsusi şövqlə tədqiq etmişdir. Alimin qənaəti budur ki, heyrətamiz poetik gücü

və zənginli-yi ilə seçilən bayatılar Quzey Azərbaycanda olduğu kimi, Güney Azərbaycanda da lirik növün ən geniş yayılmış və bədii cəhətdən ən kamil janrı-dır. Bayatılar tükənməz incilər xəzinəsidir. Hüseyin Kürdoğlu xüsusi vurğulayır ki, bütöv Azərbaycan bayatılarının yazıya alınması, nəşri və tədqiqi sa-həsində mühüm işlər görülmüşdür. Görkəmli ədə-biyyatşünas-larımız Salman Mümtaz, Hümmət Əlizadə, Məmmədhüseyn Təhmasib, Həmid Araslı, Əh-liman Axundov, Həsən Qasimov və başqaları bu qiymətli mənəvi sərvətin xalqa çatdırılmasında böyük əmək sərf etmişlər. Buraya akademik Mirzə İbrahimovun sanballı giriş məqaləsi ilə çap edilən “Arazam, Kürə bəndəm” kitabının (Bakı, “Yazıçı”, 1986, 200 səh.) tərtibçisi Bəhlul Abdullanı da əlavə etmək yerinə düşər.

Tədqiqatçı göstərir ki, bayatılar əvvəlcə hər hansı bir aşiq və ya sadəcə təbli bir adam tərəfindən qoşulur, cilalanır, daha da kamilləşir, bütün elin, bütün xalqın sözüənə çevrilir. Bir sözlə el sözü hüququ qazanır, vətəndaşlıq dəyəri kəsb edir. Bu baxımdan Azərbaycan bayatıları vahid

üslubi keyfiyyətlərə, vahid milli koloritə malik ölçülü-biçili mükəmməl janrdır. Bununla belə, müəyyən tarixi-siyasi səbəbdən “Cənub bayatıları”, “Cənub dastanları”, “Cənub folkloru” ifadələrini işlətməli oluruq. Alim bu məsələyə aydınlıq gətirərək yazır ki, söz, musiqi, ədəbiyyat sərhəd bilmir. Cənubi Azərbaycan mətbuatından toplanaraq çap edilən “Arazam, Kürə bəndəm” kitabında nəşr edilmiş bədii nümunələr bu sahədə elmi fikir söyləmək üçün əlverişli zəmin yaradır. Hüseyn Kürdoğlu ingilis yazıçısı Ceym Oldricin “Diplomat” romanında “ikiyə bölünmüş bir ürək” adlandırdığı Cənubu və Şimali Azərbaycanda təsadüf edilən bir bayatını göstərir və fikrini təsdiqə çalışır.

Təbriz üstü Marağa,
Zülfün gəlməz darağa.
Axtarıram yarı mən
Gəzib soraq-sorağa.

(Cənubi Azərbaycan)

Təbriz üstü Marağa,
Zülfün gəlməz darağa.
Axtarıram yarımı,

Düşüb soraq-sorağa.

(Şimali Azərbaycan)

Alim doğru olaraq göstərir ki, bir çox bayatılar məkanla, yurdla, ocaqla bağlı olur. Bu bayatılarda Təbriz simvollaşır, vətənin rəmzinə çevrilir:

Ağ dəvə düzdə qaldı,

Yükü Təbrizdə qaldı.

Oğlanı dərd apardı,

Dərmanı qızda qaldı.

Tədqiqatçı göstərir ki, Qaradağ, Xoy, Mərənd, Salmas və s. kimi vətənimizin cənub mahalları, şəhərləri bayatı örnəklərinin yaranmasında həm bədii vasitə kimi poetikləşir, həm də torpağımıza, ata yurdumuza, vətənimizə əbədi bir sevginin təzahürü olaraq sözə gətirilir.

Rəmzləşən, obrazlaşan, vətən anlayışını bütövlükdə ifadə edən yurd, oba, mahal, kənd, şəhər, dağ, çay, göl, bulaq adları – toponimlər, hidronimlər və s. Azərbaycan bayatılarının xəlqi mahiyyətini, coğrafi – milli müəyyənliyini şərtləndirən əlamətdar amillərdən biridir.

Alim xüsusi vurğulayır ki, Savalan və Araz toponim və hidroniminin bədii-simvolik

səciyyəsinə nəzərdən keçirərkən XV-XVI əsrlərdən bəri çoxlu nümunələrin, qiymətli sənət örnəklərinin yarandığını görürük.

Aşığı yıxan Araz,
Ya sultan, ya xan Araz.
Kafir tilsimindəsən,
Açılmır yaxan Araz.

Və ya:

Mən aşiq Savalandı,
Soltandı, Savalandı.
Nə halımı yar sorar,
Nə bir söz-sov alandı.

Savalanam, qarım var,
Əhdim var, ilqarım var.
Əyilməz uca başım,
Salarım, Sərdarım var.

Dağın dilindən deyilən bu dördcə misrada və-tən eşqi, el qəhrəmanları yüksək bədii səviyyədə tə-rənnüm edilir. Salarım, Sərdarım

əzəmətli obrazı təsəvvürümüzdəki zirvəsi daim qarlı, əlçatmaz Savalanla yanaşı durur.

Tədqiqatçının qəti qənaəti və inamı budur ki, və-tənimizin coğrafi baxımdan üçdə iki hissəsini təşkil edən Güney Azərbaycana yollar açıldıqca folklor materialları toplanacaq, tədqiq olunacaq, çap ediləcək. Araşdırıcı yazır: “Biz hələlik dəryadan damla götürməklə kifayətlənirik. Folklorumuzun başqa janrları ilə bərabər, parlaq sənət incilərimiz olan bayatılarımız haqqında da həmin toplama mərhələsindən sonra bütöv elmi fikir yürütmək, son qənaətə gəlmək mümkün olacaqdır”.

Hüseyn Kürdoğlunun folklorşünaslıq fəaliyyətindən danışarkən Sarı Aşığın bayatılarının nəşri sahəsindəki xidmətlərini xüsusi qeyd etmək gərəkdir. Yuxarıda bayatı bilicisi M.Aslanın qədirşünaslıqla şairin bu sahədəki səmərəli fəaliyyətinə verdiyi dəyəərə onu əlavə edərdik ki, Sarı Aşığın Hüseyn Kürdoğlu nəşri ona görə mükəmməldir ki, o, bayatı janrının poetik incəliklərini dərindən bilirdi, əvvəlki nəşrlərdəki bədii qüsurları aradan götürməklə

yanaşı, öz bayatı yaradıcılığı ilə bu janrın bitib-tükənməyən bədii imkanlarını üzə çıxartdı. Sarı Aşıq və XX əsr Azərbaycan poeziyası arasında ədəbi yaradıcılıq körpüsü saldı.

Əziz oxucu!

Adətən bu qəbildən olan əsərlərə nəticəvari “Son söz” yazılır. Biz bunu etmədik. “Son söz” əvəzi bir neçə cümlə ilə kifayətləndik. Demək ye---tər ki, şairin çoxşaxəli yaradıcılığı indiyə kimi hər-tərəfli tədqiqata cəlb olunmayıb. Qədirşünaslıq əla-məti olan bu təmənnasız əsər həmin boşluğu dol-durmaq amacı ilə qələmə alınıb. Əsərdə şairin bir ədəbiyyatşünas, folklorşünas alim və tərcüməçi ki-mi fəaliyyəti də tədqiqata cəlb olunub.

Onunla belə, deməliyəm ki, bu kitabın yazılmasında şairin poeziyasına məhəbbət, dostluq münasibətimiz, mənim haqqımda poema bir neçə duyğulu şeir yazması və şairin aşağıdakı bəndi də az rol oynamamışdır.

Ümidim yel vurub sönən çıraqmı,
Sabahkı günümə gün doğacaqmı?!
Bir inci sərrafı tapılacaqmı,

Qalsa bir xəzinə dürdanə məndən?

Şairin istəyini qismən də olsa yerinə yetirə bildiyimdən məmnunluq duyuram. Kitabda şairin poe-ziya qüdrətinə çatmayan, söz, cümlə, fikir görsəniz, məni qınamayın. Nəzərə alın ki, əsəri ömrünün ixtiyar çağını yaşayan qələm sahibi yazıb.

Elə bir çağ ki, sevinc kədərə qarışır. Sevinirəm ki, məhəbbətlə yazdığım monoqrafiyanı başa çatdırmışam. Əsərə “ön söz” yazan akademik İsa Həbibbəyli və rəyçi filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Safurə Quliyeva zəhmətini yüksək qiymətləndiriblər. Ömrün belə tez keçməsinə isə kədərlənirəm. Təsəllini xalq şairi Nəriman Həsənzadənin misralarında tapıram:

İllər pillələrmiş bizdən ötəri,
Yollara gah bürkü, gah şaxta düşür.
Şöhrətin sevinci, yaşın kədəri,
Tərs kimi, ikisi bir vaxta düşür.

Qəzənfər Paşayev

Safurə Quliyeva

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

Əbədi abidə

İstedadlı insanların yaratdıqları əsərlər təbiətin əsrarəngiz gözəlliklərinə bənzər. Dərinliklərinə vaqif olduqca məftunluğun daha artır, daha çox hey-rətlənirsən. Ona da yetişmək istəyi, duymaq qa---biliyyəti, dəyər vermək zövqü gərək.

Bədii söz sənətkarlarına həsr edilmiş tədqiqat əsərlərində dəyərləndirmək zövqünün nə qədər mü-hüm əhəmiyyət kəsb etdiyinin dəfələrlə şahidi olmuşuq. Bəzən həqiqətən dühəliq qüdrəti ilə yaradılan əsərlərdən elə duyğusuz, ürəksiz təhlil ştampları ilə araşdırma aparılır, fikir söylənir ki, həmin tədqiqat işinə də, onun obyektinə də marağın azalır, əvvəllər rəğbət bəslədiyən o sənət məbədinə təkrar yolunu salmağa meyillənmirsən. Etiraf edək ki, “Bu gün çox gözəl görünürsən”

komplimenti müqabilində “Sağ ol, sənin o gözəl gözlərinə elə görünürəm” cavabındakı “gözəl gözlər” ifadəsindəki “gözəl” təyinində cakondasayağı çox mənalar cəmlənib və onun “gözlər”ə deyil, əslində gözəl qəlbə, ürəyə aid olması şübhəsizdir.

Professor Qəzənfər Paşayevin görkəmli şair Hüseyn Kürdoğluya həsr etdiyi monoqrafiyanı oxu--yarkən özün də hiss etmədən onun həmsöhbətinə çevrilirsən və poeziyanın əsrarəngiz gözəlliklərindən heyranlıqla danışan müsahibinin “gözəl gözlərinin” işığında duyduqların qəlbini rıqqətə gətirir.

Monoqrafiyanı müəllif “Şairə ilhamdan mayə gərəkdir” və “Natiqlər yetişir, şairlər doğulur” kəlamları ilə açır və tədqiqatını da bu müdrik deyimlərə kökləyir. İlk səhifədə müsahibinə təvazökarlıqla söylənən “Bəri başdan deyim ki, biz şairin poeziyasını təhlil və tənqid etmək fikrindən uzağıq... Əsərimizdə Hüseyn Kürdoğlunun poeziya aləminə səyahət etmişik” qeydi oxucusunu səmimi bir ədəbi söhbətə hazırlayır. İlk fəsildə şairin uşaqlığı, doğma

yurdu, təhsili, məktəb həyatı, tələbəlik dövrü və ilk qələm təcrübələri barədə yığcam, dolğun məlumat verilir. Onun ömür yolunun şeirləşən məqamlarına üz tutaraq, tərcümeyi-halını, mühitini, çoxcəhətli yaradıcılığının şaxələri barədə bütöv təsəvvür yaradır. Həmçinin görkəmli ədəbiyyatşünas və dilçi alimlərin Hüseyin Kürdoğluya həsr etdiyi yazılarına istinadlar həmin məlumatları daha dolğunlaşdırır. Bu sırada şairin Özbəkistanda nəşr edilən “Seçilmiş əsərləri”nə professor H.Baltabayevin “Dərdli elin dərdmənd şairi” adlı müqəddi-mənin də ixtisarla təqdimi çox uyarlı görünür.

Tədqiqatın “Dördlük tarixində era yaradan şair” fəslində H.Kürdoğlunun “poeziya gülzarı”nın “möcüzələr aləmində” gəzişmələr, onun “folklor və klassik poeziya ilə pərvazlanıb” “xalq dili ilə ədəbi dilin qovşağında sözdən heyrətamiz bir abidə ucaltdığı” nümunələr sərgilənir. Şairin poeziyasının ümdə ideya-məzmun istiqamətləri ilə yürüyərkən belə, onun poetik sənətkarlığının özəlliklərinə: vəzn, janr seçiminə, duyğulu poetik obrazlarının

təkrarsızlığına, ecazkar cinas yaradıcılığına cəlb edir; xalq şeiri janrlarına zəmanəmizin H.Kürdoğlu imzasından fəxarətlə bəhs edir.

H.Kürdoğlunun elmi fəaliyyətini araşdırarkən yenə qədirşünaslıqla onun tədqiqat obyektlərini nə--zərə çatdırıb, onların elmi-nəzəri əhatə dairəsinə, məziyyətlərinə dəyər verir. Xüsusilə folklorşünaslıq sahəsində xidmətləri barədə əhatəli bilgilər və məlumatlarla tədqiqatı xeyli zənginləşdirir.

Monoqrafiyanın “Sağalmaz yarası ilk məhəbbətin”, “Şairin əbədi məhəbbəti” və “Hüseyn Kürdoğlunun uşaq şeirləri” bölmələrində şairin poeziyasının ilham mənbələrini açıqlamaqla bərabər, həm də onun şəxsiyyətinə işıq salınır, ədəbi obrazı yaranır. Gətirilən poetik nümunələrdə şairin orijinal məcazlı deyimlərini yüksək emosional ifadəlilik cazibələndirir. Müəlliflə tamamilə razılaşıraq ki, H.Kürdoğlunun “şeirlərindəki fəlsəfi fikirlər, tarixə ekskurslar, həyat həqiqətləri öz yerində, xalq şeirindən məharətlə istifadə etməsi adamı heyran edir”.

Ümumilikdə H.Kürdoğlu poeziyasından

yüksək zövq və heyranlıqla təqdim edilən seçmələr, dostlarının xatirələri oxucuda şairin şəxsiyyəti, ədəbiyyatımızda mövqeyi barədə təsəvvür yaradır, onu sevdilir, böyük bir ustad şair kimi yaddaşlara həkk edir. Eyni zamanda H.Kürdoğlu sözünün bədii siqlətinə heyranlığını ürək genişliyi ilə səxa-vətlə paylaşan alimin kamil bədii-estetik zövqü, müdrik qənaətləri və nəcib münasibəti bütün əsər boyu “zər qədrini zərgər bilər” xalq kəlamını şüurda oyaq saxlayır.

Hüseyn Kürdoğlunun şəxsiyyətini və yaradıcılığını belə əhatəli, yüksək elmi səviyyədə məhəbbətlə təqdim edən bu ədəbiyyatşünaslıq əsəri ilə Q.Paşayev şairə ədəbi abidə yaratmışdır.

12.07.2016

Hüseyn Kürdoğlunun çap olunmuş kitabları

- Səhər nəğmələri. “Azərnəşr”, 1963, 40 səh.
- Yurdumu gəzə-gəzə. “Gənclik”, 1968, 48 səh.
- Müasir kürd şairi Abdulla Qoranın poeziyası (monoqrafiya). Bakı, “Elm”, 1969, 135 səh.
- Qaya çiçəkləri. “Gənclik”, 1970, 68 səh.
- Doğma diyarım. “Gənclik”, 1973, 80 səh.
- Müasir kürd şairi Abdulla Qoranın poeziyası (ərəbcə). Bağdad, 1975, 196 səh.
- Çiçək təbəssümü. “Gənclik”, 1975, 120 səh.
- Ata yurdum. “Yazıçı”, 1978, 112 səh.
- Dördtelli durnam. “Gənclik”, 1979, 92 səh.
- Toy karvanı. “Yazıçı”, 1981, 96 səh.
- Durna səsi. “Yazıçı”, 1985, 144 səh.
- Quzular dağa çıxdı (uşaq şeirləri). “Gənclik”, 1986, 36 səh.
- Bu dünya bir karvan yolu. “Yazıçı”, 1989, 184 səh.
- Min bir bayatı. “Gənclik”, 1992, 224 səh.
- Sarı Aşıq. Seçmə bayatılar. “Sabah”, 1993, 120 səh.
- Yaralı torpağım, yaralı sevgim (şeirlər və poema). “Sabah”, 1997, 248 səh.
- Tovuzum mənim, oğuzum mənim (poema Q.Paşayevə həsr olunub). “Elm”, 1998, 108 səh.
- Ziyalımız-ziyamız, “Ozan”, 1999, 100 səh.

Hər şəhid bir nəğmədir. “Ozan”, 1999, 124 səh.
İmana-dinə gəldim. “Elm”, 1999, 108 səh.
Yurduma qurbandır sözüm. “Sabah”, 2005, 508 səh.
Sənə könül bağladım. “Sabah”, 2009, 100 səh.
Aytənin nəğmələri. “Sabah”, 2009, 172 səh.
Seçilmiş əsərləri, I cild, “Sabah”, 2011, 452 səh.
Seçilmiş əsərləri, II cild, “Sabah”, 2011, 508 səh.
Seçilmiş əsərləri (Saylamaha), Taşkent, “Mumtoz”
nəşr., 2014, 100 səh.

Hüseyn Kürdoğluya həsr olunmuş kitablar

Bir şeir bulağıydım (H.Kürdoğlu haqqında məqalələr, xatirələr, şeirlər). Bakı, “Sabah”, 2005, 364 səh.

Əpoş Vəliyev. Müasir Azərbaycan poeziyasında folklor motivləri (H.Kürdoğlunun yaradıcılığı əsasında). Bakı, “Elm və təhsil”, 2015, 168 səh.